

**КОВИД-19 ЦАР ТАХЛЫН ДАРААХ ЭДИЙН ЗАСГИЙГ СЭРГЭЭХ БОДЛОГО, АРГА
ХЭМЖЭЭ: БУСАД ОРНУУДЫН ТУРШЛАГА**

*Ц.Норовдондог (Ph.D), Д.Амаржаргал (Ph.D), Д.Аюуш,
Б.Батцэцэг, Ш.Батцэнгэл, О.Билгүүтэй,
С.Золжаргал, Р.Оргилмаа, Б.Туул, Д.Халиун*

АГУУЛГА

УДИРТГАЛ

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

СУДАЛГААНЫ ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ХЭСЭГ

БҮЛЭГ 1.ОНОЛ, АРГА ЗҮЙ

1.1.Цар тахлын эдийн засагт үзүүлэх нөлөөлөл, сувгууд

БҮЛЭГ 2. МОНГОЛ УЛСЫН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ

2.1.“Ковид-19” цар тахлын сөрөг нөлөөллийг бууруулах, эдийн засгийг сэргээх чиглэлээр авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ, эрх зүйн орчны тойм

2.1.1.Эрх зүйн орчны тойм

2.1.2.Эдийн засгийг сэргээхтэй холбоотой онцлох гол зохицуулалтууд

2.1.3.Төрөөс хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ

2.2.Монгол Улсын эдийн засгийн өнөөгийн байдал

2.2.1.2020 оны макро эдийн засгийн үзүүлэлтүүд /2019 онтой харьцуулсан байдлаар/

2.2.2.Макро эдийн засгийн үндсэн үзүүлэлтүүд (2021 оны эхний хагас жилийн байдлаар)

**БҮЛЭГ 3. ДЭЛХИЙ ДАХИНЫ ЦАР ТАХЛЫН ӨНӨӨГИЙН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ, ЦААШДЫН
ХАНДЛАГА, ЭДИЙН ЗАСАГТ ҮЗҮҮЛСЭН СӨРӨГ НӨЛӨӨЛӨЛ, СУРГАМЖ**

Төрөөс санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэхэд баримтлах зарчим, бүс нутаг, улс орнуудад авч хэрэгжүүлж буй арга хэмжээ

**БҮЛЭГ 4.КОВИД-19 ЦАР ТАХЛЫН ДАРААХ ЭДИЙН ЗАСГИЙГ СЭРГЭЭХ ЭРХ ЗҮЙН
ОРЧНЫ ТАЛААРХ БУСАД ОРНЫ ТУРШЛАГА**

4.1.АМЕРИКИЙН НЭГДСЭН УЛС

“Америкийг хямралаас гаргах хөтөлбөр”

“Америкийн ажлын байр хөтөлбөр”

“Америкийн гэр бүлүүд хөтөлбөр”

Ногоон эдийн засаг

4.2.БҮГД НАЙРАМДАХ ХЯТАД АРД УЛС

БНХАУ-ын Эдийн засгийг хөгжүүлэх төлөвлөгөө (2021-2025)

БНХАУ-ын эдийн засгийн урт хугацааны чиглэл

4.3.БҮГД НАЙРАМДАХ ИРЛАНД УЛС

4.4.ОРОСЫН ХОЛБООНЫ УЛС

4.5.ХОЛБООНЫ БҮГД НАЙРАМДАХ ГЕРМАН УЛС

ХБНГУ-ын Эдийн засгийг сэргээх, тогтворжуулах төлөвлөгөө

4.6.ТАЙВАНЬ

4.7.ЯПОН

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ

- Хүснэгт 1. Судалгаанд авагдсан улс орнуудын эдийн засгийн нөхцөл байдал, 2020 он
- Хүснэгт 2. Судалгаанд хамрагдсан орнуудын хууль, эрх зүйн орчны тойм
- Хүснэгт 3. Ковидтой холбоотой эрх зүйн орчин
- Хүснэгт 4. Цар тахлын эдийн засгийн нөлөөг зөөлрүүлэхэд төрөөс үзүүлсэн санхүүгийн тусламж, арга хэмжээний хураангуй
- Хүснэгт 5. Ковид-19 ба зарим эпидемийн нөлөө
- Хүснэгт 6. Өмнөх эпидемиудийн эдийн засагт үзүүлсэн нөлөө
- Хүснэгт 7. ЕХ-ны 2021-2027 оны төсөв болон “Европын Холбооны дараагийн үе” хөтөлбөрийн хуваарилалт (зарлагын ангиллаар)
- Хүснэгт 8. “Шинэ эриний ЕХ” хөтөлбөрийн зарцуулалт
- Хүснэгт 9. ЕАЭЗХ-ны гишүүн орнуудын цар тахлын нийгэм, эдийн засгийн сөрөг үр нөлөөллийг бууруулахад авч хэрэгжүүлсэн гол арга хэмжээ
- Хүснэгт 10. БНХАУ-ын эдийн засгийн төлөв, Дэлхийн банк.
- Хүснэгт 11. Ковид-19 цар тахлын үед ЖДҮ-ийг дэмжих арга хэмжээ: БНХАУ
- Хүснэгт 12. Эдийн засгийн голлох үзүүлэлтүүд /2018-2022* он/
- Хүснэгт 13. Ковид-19-өөс шалтгаалсан экспорт, импортын хязгаарлалт, арга хэмжээ
- Хүснэгт 14. Арилжааны банкуудын санхүүжилтийн багц (NTD-тайвань доллар)

ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ

- Зураг 1. “Ковид-19”-ийн эдийн засагт үзүүлэх нөлөөлийн боломжит суваг
- Зураг 2. Цар тахлын эдийн засагт үзүүлэх нөлөөлөл
- Зураг 3. ЗГ-аас Цар тахлын нөлөөг бууруулах чиглэлээр нийгмийн хамгааллын чиглэлд авсан арга хэмжээ
- Зураг 4. Макро эдийн засгийн гүйцэтгэл
- Зураг 5. Дэлхийн зарим орнуудад цар тахлын өмнөх үед нэг хүнд ногдох ДНБ-ний түвшинд хүрэн хугацаа, жилээр
- Зураг 6. ЭЗХАХБ-ын зарим орнуудад ажил эрхлэлтийг бүрэн сэргэлтийн төсөөлөл, улирлаар
- Зураг 7. Хөрөнгө оруулалт, шинэтгэлийг явуулахыг хөхиүлэн дэмжиж буй салбар, чиглэлүүд
- Зураг 8. Эдийн засгийг сэргээх, тогтворжуулах сангийн зорилтот салбарууд
- Зураг 9. Эдийн засгийг сэргээх, тогтворжуулах сангаас ЕХ-ны гишүүн орнуудад олгох буцалтгүй тусламжийн дээд хэмжээ (тэрбум евро)
- Зураг 10. Дотоодын нийт бүтээгдэхүүний өөрчлөлт (2018-2021 он)
- Зураг 11. Хятад Улсын ажилгүйдлийн түвшин (2020.10-2021.07)
- Зураг 12. Хятад Улсын инфляцийн түвшин (2020.10-2021.07)
- Зураг 13. Засгийн газрын төлөх өрийн хэмжээ (2010-2020 он)
- Зураг 14. Хятад Улсын худалдааны тэнцэл (2020.10-2021.07)
- Зураг 15. БНХАУ-ын эдийн засгийн замын зураг (14 дэх удаагийн 5 жилийн төлөвлөгөө 2021-2025 он)
- Зураг 16. Ковид-19 цар тахлын нийт бүртгэгдсэн тохиолдол /2020.02.05-2021.09.04-ны байдлаар/

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ТАЙЛБАР

ААН	Аж ахуйн нэгж
АНУ	Америкийн Нэгдсэн Улс
ААНОАТ	Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татвар
БНХАУ	Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улс
ДНБ	Дотоодын нийт бүтээгдэхүүн
ЕАЭЗХ	Евразийн эдийн засгийн холбоо
ЕХ	Европын холбоо
ЖДҮ	Жижиг, дунд үйлдвэр
НДШ	Нийгмийн даатгалын шимтгэл
НӨАТ	Нэмэгдсэн өртгийн албан татвар
ОПЕК	Газрын тос экспортлогч орнуудын байгууллага
ОУВС	Олон улсын валютын сан
ОХУ	Оросын Холбооны Улс
ТББ	Төрийн бус байгууллага
УИХ	Улсын Их Хурал
ҮНО	Үндэсний нийт орлого
ХБНГУ	Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс
ХХОАТ	Хувь хүний орлогын албан татвар
ЭЗХАХБ	Эдийн засгийн хөгжил, хамтын ажиллагааны байгууллага

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

УДИРТГАЛ

Захиалгын дагуу “КОВИД-19 цар тахлын дараах эдийн засгийг сэргээх бодлого, эрх зүйн орчны талаарх бусад орны туршлага” сэдэвт судалгааны ажлыг Парламентын судалгааны хүрээлэнд гүйцэтгэлээ. Сэдвийн хүрээнд АНУ, БНХАУ, ОХУ, Бүгд Найрамдах Ирланд Улс, ХБНГУ, Япон, Тайвань зэрэг орнуудын макро эдийн засаг, санхүүгийн зах зээлийн орчны хүрээнд авч хэрэгжүүлж буй арга хэмжээ, ковидын дараах эдийн засгийг сэргээн босгох бодлого, эрх зүйн орчныг харьцуулан судаллаа.

Түлхүүр үг: Ковид-19 цар тахал, эдийн засгийн сэргэлт

Keyword: Covid-19 pandemic, economic recovery

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

Судалгаанаас үзэхэд 21-р зуунд халдварт өвчний цар тахлын давтамж тогтмолжих зүй тогтол ажиглагдаж байгаа бөгөөд сүүлийн 18 жилийн хугацаанд 5-6 жилийн давтамжтайгаар SARS-CoV коронавирус (2002-2004 он), гахайн томуу (2009-2010 он), Эбола (2014-2015 он), коронавирсийн тахал SARS-CoV-2 (2020 он) дэгдээд байна. “Ковид-19” цар тахлын үргэлжилсэн хугацааны түүхэн хандлага давтагдана гэж үзвэл дэгдэлт эхэлсэн 2019 оны төгсгөлөөс хойш 3 жилийн хугацаатай үргэлжилж 2022 оны сүүлээр намжих хандлага харагдаж байна.

“Ковид-19” цар тахал нь эдийн засагт эрэлтийн, нийлүүлэлтийн, санхүүгийн зах зээлийн, гадаад хүчин зүйлийн гэсэн 4 төрлийн сувгаар дамжин нөлөөлж байгааг Пакистаны “Superior” коллежийн шинжлэх ухааны тэнхимийн эрдэмтэн судлаач Мухамед С.Мео онолын хувьд тайлбарласан байдаг¹²⁸. Тэрээр “Ковид-19” цар тахлын үед экспортыг тогтвортой түвшинд хадгалах, нэмэгдүүлэх, нэр төрлийг нь олшруулах, гадаад валютыг хүрэлцэхүйц түвшинд нөөцлөх, дотоодын үйлдвэрлэл, ялангуяа хүнсний салбарын болон жижиг дунд бизнесийг дэмжих, нөөцийн болон дэд бүтцийн салбарыг хөгжүүлэх, иргэдийн ажил эрхлэлтийн найдвартай байдлыг хангах, санхүүгийн зах зээлийг тогтворжуулах, санхүүгийн байгууллага болон зээлдэгчдийн төлбөрийн чадвартай байдалд дэмжлэг үзүүлэх зэрэгт чиглэгдсэн татвар, төсөв, мөнгөний бодлогыг явуулах, зээл тусламжийн ашиглалтын үр өгөөжийг дээшлүүлэх цогц арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай болохыг цаагуураа зөвлөсөн байна.

Дэлхийн улс орнуудын төр, засгийн газраас цар тахалтай холбогдуулан авч хэрэгжүүлж байгаа арга хэмжээнүүдийн чиглэлийг дараах байдлаар тодорхойлж байна. Үүнд:

- Дэд бүтэц, жижиг дунд бизнесийн хөгжлийг дэмжих;
- Татварын дэмжлэг үзүүлэх;
- Зээлийн хөнгөлөлт, хойшлуулалтыг хэрэгжүүлэх, хүртээмжийг өсгөх;
- Экспортыг төрөлжүүлэх, нэмэгдүүлэх;
- Төрийн үйлчилгээ, зөвшөөрөл олгох, бүртгэлийг хөнгөвчлөх;
- Засгийн газрын хөрөнгө оруулалтын зорилтот арга хэмжээг хэрэгжүүлэх;
- Төсвийн алдагдлыг бууруулах;
- Иргэдийн орлогыг дэмжих, ажил эрхлэлтийн түвшинг дээшлүүлэх;
- Банк, санхүүгийн байгууллагуудын төлбөрийн чадварыг хангах;
- Ногоон эдийн засаг, дижитал үйлчилгээг хөгжүүлэх;

Дэлхий нийтэд авч хэрэгжүүлж байгаа дээрх арга хэмжээний чиглэл, зорилтуудаас үзэхэд ногоон эдийн засаг, дижитал үйлчилгээг хөгжүүлэхийг чухалчлан үзэж байгаа нь

¹²⁸ Muhammad S.Meo, Addressing the challenges of COVID-19 pandemic outbreak: Pakistan's preparations and response, (2020), <<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1002/pa.2430>> хандсан 2021.09.09

энэ удаагийн цар тахлын дараа авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний бас нэгэн онцлох чиглэл болж байна. Учир нь байгаль орчны доройтол, агаарын бохирдол, хоол хүнсний аюулгүй байдалтай холбоотой олон асуудлууд дэлхий нийтийн тулгамдсан асуудал болж байгаа, мөн түүнчлэн шинжлэх ухаан, технологийн давуу талыг ашиглан хүн төрөлхтний амьдралын хэмнэл, аж байдлын соёлыг өөрчлөх хэрэгцээ шаардлага бий болж байгаа учраас дэлхий даяар дээрх зорилтыг шинээр дэвшүүлэн тавьж, Засгийн газрын бодлого, үйл ажиллагаанд тусган хэрэгжүүлж байна. Тухайлбал, төрийн үйлчилгээг цахим болгож хялбаршуулах, боловсролын салбарт цахим сургалтыг нэвтрүүлэх, байгаль орчинд ээлтэй, хямд төсөр зардалтай дэд бүтэц, эрчим хүч, техник, технологийг хөгжүүлэх зорилтуудыг дэлхийн ихэнхи улс орнууд цар тахлын үеийн эдийн засгийг сэргээх бодлого хөтөлбөртөө тусган хэрэгжүүлж байна.

Монгол Улсын хувьд, “Ковид-19” цар тахлын тархалтыг тогтоон барих, эдийн засагт үзүүлж буй сөрөг нөлөөллийг бууруулах чиглэсэн санхүүгийн тусламж, нийгмийн хамгааллын арга хэмжээнүүдийг хэрэгжүүлсээр байгаа бөгөөд 2020 оны 4-р сараас 2021 оны 6 дугаар сар хүртэлх хугацаанд 3.27 их наяд төгрөгийн төсвийн нэмэлт зарлага, 1.9 их наяд төгрөгийн төлөвлөсөн орлогын хөнгөлөлт, чөлөөлөлт, 649 тэрбум төгрөгийн төсвийн гадуурх санхүүжилт зэрэгт нийт **5.1 их наяд** төгрөгийг “Ковид-19” цар тахлын сөрөг нөлөөллийг бууруулахад зарцуулаад байна. Монгол Улсын ковидтой холбоотой нийт санхүүжилтийн ДНБ-д эзлэх хувь 14% орчим байгаа бол дэлхийн хэмжээнд энэ үзүүлэлт дунджаар 16.3%¹²⁹ орчим байна.

Бусад орнуудын авч хэрэгжүүлж байгаа арга хэмжээний жишиг, судалгаанд авч үзсэн цар тахлын нөлөөллийн сүвгийг тайлбарласан онол арга зүйг удирдлага болгон ковидын сөрөг нөлөөллийг бууруулах чиглэлээр Монгол Улсад авч хэрэгжүүлж буй бодлогын арга хэмжээнүүдийг тоймлон авч үзвэл дараах дүр зурагтай байна. Үүнд:

Дэд бүтэц, жижиг дунд бизнесийн хөгжлийг дэмжих чиглэлээр

- ✓ Зээлийн батлан даалтын сангийн тогтолцоо болон банкуудын чөлөөт эх үүсвэрийг ашиглан ажлын байрыг дэмжих жилийн 3 хувийн хүүтэй, 3 жилийн хугацаатай 3.0 их наяд төгрөг хүртэлх зээл олгох;
- ✓ Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч, бичил үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхлэгчдэд санхүүгийн дэмжлэг олгох;
- ✓ Хувиараа хөдөлмөр эрхлэх сонирхолтой, ажилгүй, гэртээ хүүхэд асарч буй иргэн, хөдөлмөрийн насны халамж хүртэгчдэд өрхийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхлэхтэй холбоотой борлуулалтын болон ажлын байрны түрээсийн дэмжлэг үзүүлэх;
- ✓ “Өрхийн тариалан” хөдөлгөөн өрнүүлж, аж ахуйн нэгжүүдэд хүнсний ногооны үрийн дэмжлэг үзүүлэх зэрэг арга хэмжээг

Татварын дэмжлэг үзүүлэх чиглэлээр

НДШ-ийн хөнгөлөлт, ХХОАТ-ын хөнгөлөлт, ААНОАТ, түрээсээ бууруулсан түрээслэгчдийн татварын хөнгөлөлт, ААНОАТ, НДШ хоцорч төлсний алданги хөнгөлөх, НӨАТ-ын хөнгөлөлт (эрүүл мэнд, хүнсний барааны импорт), нийгмийн даатгалын шимтгэлээс чөлөөлөх хуулийг хэрэгжүүлэх зэрэг арга хэмжээг;

Зээлийн хөнгөлөлт, хойшлуулалт, хүртээмжийг өсгөх чиглэлээр: Зээлдэгчийн зээлийн ангиллыг хэвээр үлдээх, банкууд гүйлгээний шимтгэлээ бууруулахыг дэмжих, долларын хадгаламжийг даатгалаас гаргаж хадгаламжийн долларжилтыг бууруулах,

¹²⁹ [An Analysis of the Worldwide Response to the COVID-19 Pandemic: What and How Much? \(EWP No 626\)](https://www.analysingtheworldwide.com/analysis-of-the-worldwide-response-to-the-covid-19-pandemic-what-and-how-much?wpd=626)
([adb.org](https://www.adb.org/))

ипотекийн хөнгөлөлттэй зээлийн эргэн төлөлтийг түр түдгэлзүүлж, хойшлуулах, банкны системийн нөөц хөрөнгийг нэмэгдүүлэх, Монгол банкны олгож байгаа репо санхүүжилтийн нийт эх үүсвэр, нэг зээлдэгчид олгох хэмжээг нэмэгдүүлэх зэрэг арга хэмжээг;

Экспортыг төрөлжүүлэх, нэмэгдүүлэх чиглэлээр: Төмөр замын боомтоор гарах экспортын бараа эргэлтийг нэмэгдүүлэх, улс хоорондын ачаа тээвэрлэлтийг нэмэгдүүлэх, хилийн ачаа тээврийн боомтын үйл ажиллагааг сэргээж, хүчин чадлыг нэмэгдүүлэн экспорт, импортын үйл ажиллагааг ариутгал халдваргүйжүүлэлтийн дэглэм дор зохион байгуулж гадаад худалдааны бараа эргэлтийг нэмэгдүүлэх зэрэг арга хэмжээг;

Засгийн газрын хөрөнгө оруулалтын чиглэлээр: Тэргүүлэх чиглэлийн 100 төсөл, арга хэмжээг Засгийн газрын 100 хоногт багтаан зарлан хэрэгжүүлэх, Зээл, санхүүжилтийн эх үүсвэр нь тодорхойлогдсон томоохон төслүүдийн бүтээн байгуулалтыг идэвхжүүлж, эдийн засгийг сэргээх хөшүүрэг болгож ажиллах зэрэг арга хэмжээг;

Иргэдийн орлогыг дэмжих, ажил эрхлэлтийн түвшинг дээшлүүлэх чиглэлээр: Хүүхдийн мөнгө, эрүүл мэндийн зардал, малчдад олгох тусламж, халамжийн тэтгэвэр, хүнсний талон, залуучуудын хөгжил, хөдөлмөр эрхлэлт, цахилгаан, дулаан, цэвэр бохир ус, хог хаягдлын төлбөр хураамжийг төрөөс хариуцах, халамжийн тэтгэвэр, хүүхдийн мөнгө, шахмал түлшний үнийг үе шаттай бууруулах, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг хөдөлмөрт бэлтгэж ажлын байраар хангах, хүнс, түлш, шатахуун, малын тэжээл, боловсруулах үйлдвэрийн түүхий эдийн үнийн зохиомол өсөлтөөс сэргийлэх, эрчим хүчний салбарын хүний нөөцийг бүрдүүлэх, малжуулах хөтөлбөр зэрэг арга хэмжээг;

Банк, санхүүгийн байгууллагуудын төлбөрийн чадварыг хангах чиглэлээр

- ✓ Эдийн засгийн хүндрэлтэй нөхцөлийн улмаас эргэн төлөлт нь доголдсон хэрэглээний зээлд бүтцийн өөрчлөлт хийж актив худалдан авах, хөнгөлөлттэй зээл олгох
- ✓ Банкуудын төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадварын зохистой харьцаа 25 хувь байсныг 20 хувь болгох
- ✓ Банкуудын нөөц хөрөнгийг дэмжих үүднээс репо санхүүжилтийн нөхцөлийг зөөлрүүлэх зэрэг арга хэмжээг;

Ногоон эдийн засаг, дижитал үйлчилгээг хөгжүүлэх чиглэлээр: дотоодын үйлдвэрлэл, ногоон худалдан авалтыг төрийн худалдан авалтаар дэмжих арга хэмжээг тус тус хэрэгжүүлэхээр төлөвлөжээ.

Түүнчлэн зарим тодорхой салбарын үйл ажиллагааг бодлогоор дэмжихээр төлөвлөж байгаа бөгөөд үүнд төмөр зам, агаарын тээвэр, автотээвэр, гол нэрийн хүнс, түлш, шатахуун, малын тэжээл, газар тариалан, ноолуур, соёлын үйлдвэрлэл, шинжлэх ухаан, инновацийн бүтээгдэхүүн, алт, хүнсний үйлдвэрлэл, барилгын салбарууд хамаарч байна.

Одоогоор “Ковид-19”-той холбоотойгоор төрийн үйлчилгээ, зөвшөөрөл олгох, бүртгэлийг хөнгөвчлөх, төсвийн алдагдлыг бууруулах чиглэлээр тодорхой зорилтууд дэвшүүлээгүй байгаагаас гадна ногоон эдийн засгийг хөгжүүлэхэд чиглэсэн дорвитой арга хэмжээ тусгагдаагүй байдалтай байна.

Дэлхийн эдийн засгийн нөхцөл байдлын хувьд, цар тахал нь глобал эдийн засгийн нийт өсөлтийг 2020 онд -3.4%-өөс -7.6%-иар сааруулсан байна. ОУВС-гийн шинжээчид дэлхийн эдийн засаг 2021 онд 4.2%-5.6%-иар сэргэх төлөвтэй байгаа ба дараагийн 2-оос 3 жилийн дотор цар тахлын өмнөх байдалд эргэн орох боловч цар тахалтай тэмцэх, түүний нийгэм, эдийн засгийн сөрөг нөлөөллийг бууруулахад зарцуулсан төсвийн хөрөнгө, зээлийн эргэн төлөлттэй холбоотой хүндрэлүүд эдийн засгийн өсөлтийн хурдыг

сааруулна хэмээн дүгнэсэн байна.¹³⁰ 2020 онд дэлхийн хэмжээнд 95 сая хүн туйлын ядууралд өртсөн, 80 сая хүн шим тэжээлийн дутагдалд орсон байгаагаас гадна эдийн засгийн хямралаас улбаатай орлогын тэгш бус байдал нэмэгдсэн, **үйлдвэрлэлийн идэвх буурсан, үйлчилгээний салбар хумигдсан, хөрөнгийн зах зээлийн үнэлгээ багассан, бондын хөрөнгө оруулалтын өгөөж буурсан, аялал жуулчлалын орлого хумигдсан зэрэг сөрөг нөлөөллүүд илэрч байна.**

Ковидын эдийн засагт үзүүлж буй сөрөг нөлөөллийг даван туулах бодлого, хөтөлбөр боловсруулахдаа улс орнууд дараах зарчмуудыг баримталж байгаа нь судалгаанаас харагдаж байна. Цар тахалтай холбоотойгоор эдийн засгийг дэмжихэд чиглэсэн бодлого арга хэмжээ нь системийн шинжтэй, тодорхой зорилтуудад чиглэгдсэн байх ёстой бөгөөд бодлогын зорилтуудын төлөвлөлт, хэрэгжилт нь нээлттэй, ил тод байх, цогц байх, өөрчлөх боломжтой байх, уян хатан байх, дэмжлэг авах нөхцөл, механизм нь хүртээмжтэй, тохиромжтой, энгийн байх гэх мэт зарчмуудыг баримтлах нь зүйтэй хэмээн олон улсын байгууллагуудаас зөвлөж байна. Түүнчлэн *санхүүгийн арга хэрэгслийг сонгохдоо эдийн засгийн нөхцөл байдал, хөгжлийн үе шатны зорилтуудыг харгалзан үзэх нь чухал бөгөөд “хямрал, сэргэлт, хямралаас гарах, тогтворжилт, эдийн засгийн өсөлтийг хангах” гэсэн үе шатуудыг дамжин хэрэгжинэ гэж үзсэн байна.*

2020 оны хоёрдугаар хагасаас эхлэн улс орнууд төсвийн хөрөнгө оруулалтад чиглэсэн томоохон хэмжээний эрчимжүүлэх багц хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлж байгаа бөгөөд эдгээр нь нүүрстөрөгчөөс ангид эдийн засагт шилжих, дижитал шилжилт, эрүүл мэндийн тогтолцоо болон нийгмийн дэд бүтцийг бэхжүүлэх зэрэг тэргүүлэх салбаруудад голлон төвлөрч байна. Европын холбооны гишүүн орнуудад “Европын эдийн засгийг сэргээх, тогтворжуулах сан”-гаас үзүүлэх санхүүгийн дэмжлэгийн 37% нь уур амьсгалын зорилтуудыг, 20% дижитал шилжилтийг нь тус тус дэмжсэн байх ёстой гэсэн шаардлагыг тавьж байна.

Евразийн эдийн засгийн холбооноос 2020 оны 4-р сарын 10-ны өдөр “Ковид-19” цар тахал тархаж буйтай холбогдуулан эдийн засгийн тогтвортой байдлыг хангах арга хэмжээний тухай” 6 дугаар тушаалыг баталсан бөгөөд бүс нутгийн нийгэм, эдийн засаг, дижитал эдийн засгийн инновацийн хөгжлийг дэмжих, дэлхийн цаг уурын өөрчлөлттэй тэмцэх заалтуудыг тусгасан байна.

Судалгаанд авагдсан орнуудын эдийн засгийн нөхцөл байдлын хувьд:

Хүснэгт 1. Судалгаанд авагдсан улс орнуудын эдийн засгийн нөхцөл байдал, 2020 он¹³¹

	ДНБ, тэрбум ам.долл ар	ДНБ-ний жилийн өөрчлөлт, %	Инфляцын түвшин, %	Ажилгүйдл ийн түвшин, %	Улсын төсвийн өөрчлөлт, ДНБ-д эзлэх хувиар	ЗГ-ын өр/ДНБ-д эзлэх хувь
АНУ	20937	+12.20%	5.40%	5.20%	-14.90%	107.60%
БНХАУ	14723	+7.90%	1.00%	5.10%	-3.70%	66.80%
Ирланд	419	+21.60%	2.20%	6.40%	-5.00%	59.50%
ОХУ	1484	+10.30%	6.68%	4.50%	-3.80%	17.80%
ХБНГУ	3806	+9.40%	3.90%	3.60%	-4.20%	69.80%
Тайвань	611	+7.43%	2.36%	4.36%	-4.50%	28.20%
Япон	5065	+7.60%	-0.30%	2.80%	-12.60%	266.20%
Монгол	13	+6.30%	7.40%	8.40%	-11.50%	55.00%

Эх сурвалж: <https://tradingeconomics.com>

¹³⁰ M. Szmigiera, Impact of the coronavirus pandemic on the global economy - Statistics & Facts Aug 3, 2021 <https://www.statista.com/topics/6139/covid-19-impact-on-the-global-economy/>

¹³¹ <https://covid19.who.int/table>, <https://www.worldometers.info/coronavirus/>

Хүснэгтээс харахад Монгол Улс ДНБ-д эзлэх Засгийн газрын өрийн хэмжээгээр АНУ, Япон, Хятад, Герман зэрэг өндөр хөгжилтэй орнуудыг эс тооцвол судалгаанд авагдсан шилжилтийн эдийн засагтай, хөгжиж байгаа орнууд (ОХУ, Тайвань)-аас өндөр байгаагаас үзэхэд ковидын сөрөг нөлөөллийг бууруулах, эдийн засгийг сэргээн хөгжүүлэхэд чиглэсэн арга хэмжээнүүдийг хэрэгжүүлэхэд тодорхой хэмжээний төсөв, санхүүгийн хүндрэл бэрхшээл тулгарахаар байна.

Судалгаанд авагдсан улс орнуудын цар тахалтай тэмцэх эрх зүйн орчны хувьд:

Судалгаанд авагдсан нийт 7 орноос 3-т (АНУ, ХБНГУ, Тайвань) нь Ковид-19 цар тахлын дараах эдийн засгийг сэргээхэд чиглэсэн бие даасан хуулиудыг баталсан бол Ирланд Улсад цар тахал дэгдсэн үеэс хойш хариу арга хэмжээний хүрээнд нийт 13 хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан байна. Эдгээрээс зарим онцлох туршлагуудыг тоймлон танилцуулбал:

БНХАУ-ын хувьд эдийн засгийг сэргээхэд чиглэсэн зорилтуудыг Хятадын 14 дэх таван жилийн төлөвлөгөө (2021-2025)-нд дараах байдлаар тусгасан байна:

- 2035 онд эдийн засгийн хөгжлийг дунд шатанд хүргэх;
- Дотоодын эрэлтийг ихэсгэхэд анхаарах;
- 2060 онд нүүрстөрөгчийн ялгарлыг бага хэмжээнд хүргэх (low-carbon economy);
- 2035 онд гэхэд тээврийн хэрэгслийн 50%-ийг цахилгаан болон хосолсон (hybrid) хөдөлгүүртэй болгох;
- Аж үйлдвэрийн нийлүүлэлтийг шинэчлэх;
- Инноваци ба технологийн бие даасан байдал бий болгох;
- Дэд бүтцийг сайжруулах;
- Экспортыг нэмэгдүүлэх;
- Эдийн засгийг нээлттэй болгох.

ОХУ-ын хувьд Холбооны Засгийн газраас цар тахлын хямралыг даван туулах зорилгоор дараах бодлогын баримт бичгүүдийг батлан хэрэгжүүлж байна.

Үндэсний хэмжээнд хэрэгжүүлэх төлөвлөгөө

- Ажил эрхлэлт, хүн амын орлогыг сэргээх, эдийн засгийн өсөлт, эдийн засагт урт хугацааны бүтцийн өөрчлөлтийг хангах үндэсний үйл ажиллагааны төлөвлөгөө (2020-2021 он).¹³²

Ерөнхийлөгчийн зарлиг: 2024 он хүртэл эдийн засгийн өсөлтийг хурдасгах ОХУ-ын Ерөнхийлөгчийн 2018 оны 5-р сарын 7-ны өдрийн 204 дугаар зарлигийг ОХУ-ын Холбооны хурлаар хэлэлцэн 2020 оны 1-р сарын 15-ны өдөр баталсан бөгөөд хямралын дараах эдийн засгийг сэргээх Засгийн газрын үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг үүгээр баталсан.

Засгийн газрын 2020 оны 4 дүгээр сарын 3-ны өдрийн 434 дүгээр тогтоолын дагуу цар тахлын нөлөөнд хамгийн ихээр өртсөн эдийн засгийн салбаруудын жагсаалтыг баталж, нөхцөл байдалтай уялдуулан тухай бүр шинэчилж байна.

¹³² “Общенациональный план действий, обеспечивающих восстановление занятости и доходов населения, рост экономики и долгосрочные структурные изменения в экономике”, 2020
http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_333667/

АНУ-ын хувьд 2020 онд дараах 4 удаагийн санхүүгийн багц тусламжийн тухай хуулийг баталсан. Үүнд:

- Коронавирусийн бэлэн байдал, хариу арга хэмжээ, нэмэлт хөрөнгө төсөвлөх тухай хууль;
- Гэр бүлүүд тэргүүн ээлжинд - Коронавирусийн эсрэг хариу арга хэмжээний тухай хууль;
- Коронавирусийн эсрэг тусламж дэмжлэг, эдийн засгийн аюулгүй байдлын тухай хууль;
- Нэгдсэн төсөвт хөрөнгийн тухай хууль.

Мөн 2021 онд АНУ-д эдийн засгийг сэргээн хөгжүүлэх “Илүү сайнаар бүтээе” дараах гурван дэд хэсэг бүхий хөтөлбөрийг санаачлан боловсруулсан байна.¹³³

- “Америкийг хямралаас гаргах хөтөлбөр” нь жижиг бизнес эрхлэгчдийг дэмжих, үйл ажиллагааг нь тогтворжуулах, иргэдийг вакцинжуулалтад бүрэн хамруулах, сургууль цэцэрлэгүүдийг нээх, ажилгүй болсон иргэд, айл өрхүүдэд амьжиргааны тэтгэмж олгох, хүүхдийн татварын хөнгөлөлтөд хамруулах, эрүүл мэндийн даатгалын шимтгэлийг бууруулах зэрэг ажил эрхэлдэг гэр бүлүүд рүү түлхүү анхаарсан.
- “Америкийн ажлын байр хөтөлбөр” дэд бүтцийг сайжруулах, сая сая ажлын байр бий болгоход чиглэсэн.
- “Америкийн гэр бүлүүд хөтөлбөр” дундаж давхаргыг нэмэгдүүлэх зорилго бүхий иргэдийн боловсрол, эрүүл мэнд, хүүхэд асрах үйлчилгээнд чиглэж байна.

ХБНГУ-ын хувьд Ковид-19 цар тахал дэгдсэнээс хойш цар тахлын хариу арга хэмжээний хүрээнд дараах хууль тогтоомжуудыг баталж, холбогдох хууль тогтоомжуудад нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан байна. Үүнд:

- Ковид-19 цар тахлын үр нөлөөг бууруулах тухай хууль (Covid-19 Mitigation Act);¹³⁴
- Ковид-19 цар тахлын үед эмнэлгүүдэд үзүүлэх тусламжийн тухай хууль,
- Улсын хэмжээнд тархсан цар тахлын үед ард иргэдийг хамгаалах тухай хууль (Drittes Gesetz zum Schutz der Bevölkerung bei einer epidemischen Lage von nationaler Tragweite).¹³⁵

Мөн ХБНГУ-ын Бундестагаас Халдварт өвчнөөс хамгаалах тухай хууль, Иргэний хууль, Төлбөрийн чадваргүй байдлыг тогтоох тухай хууль, Эмнэлгийн санхүүжилтийн тухай хууль, Эмийн тухай хууль, Эмнэлгийн тоног төхөөрөмжийн тухай хууль, Нийгмийн хамгааллын тухай хууль, Эмнэлгийн төлбөрийн тухай хуулиудад тус тус нэмэлт, өөрчлөлт оруулжээ.

Тайванийн хувьд Ковид-19 цар тахал дэгдэхээс өмнө 2003 оны SARS өвчний туршлагаараа хууль эрх зүйн хувьд, институтын хувьд, нийгмийн эрүүл мэндийн талаарх мэдлэг, туршлага цуглуулсан байна. Ковид-19 цар тахал дэгдсэнтэй холбоотойгоор 2020 онд “Ковид-19-ийн тусгай хууль” буюу “Ковид-19 цар тахлаас урьдчилан сэргийлэх,

¹³³ 2021 оны 8 дугаар сарын 1-ний байдлаар эдгээр дэд хөтөлбөрөөс зөвхөн “Америкийг хямралаас гаргах хөтөлбөр” нь хууль болон батлагдсан бол “Америкийн ажлын байрын хөтөлбөр”-т туссан арга хэмжээнүүд Сенатаас баталсан “Дэд бүтцийн хөрөнгө оруулалт болон ажлын байрны тухай хууль”-д тусгагдсан байна.

¹³⁴ <https://www.jonesday.com/en/insights/2020/04/act-to-mitigate-the-consequences-of-the-covid19-pandemic-under-germanys-civil-insolvency-and-criminal-procedure-law-of-2>

¹³⁵ <https://perma.cc/L4S4-N7MB>

тусламж үзүүлэх, нөхөн сэргээх тухай тусгай хууль”-ийг баталсан. 2021.05.31-нд хуулийн хугацааг дахин 1 жил буюу 2022.06.30-ыг хүртэл сунгасан.

Уг хуульд нийт зарцуулах төсвийг 840 тэрбум тайвань доллар (30.37 тэрбум ам.доллар)-аар баталж зорилтот бүлэг (7.3 сая хүн-хүн амын 30 хувь)-т түлхүү чиглүүлэх, Ковид-19 цар тахлын эсрэг тэмцэхэд Засгийн газрын тусламж, нөхөн олговор олгох, эдийн засгийг дэмжихэд зарцуулагдахаар заасан. Хуульд дараах асуудлуудыг тусгасан:

- Ковид-19 цар тахлаас урьдчилан сэргийлэх, хянах, эмнэлгийн үйлчилгээ, эмнэлгийн тусламж үзүүлж буй эмнэлгийн ажилтнуудад тэтгэмж, урамшуулал олгох (2-р зүйл);
- Гэрийн тусгаарлалт, гэрийн хорио цээр, бүлгийн тусгаарлалт, бүлгийн хорио цээрийн дэглэмд хамрагдсан хүмүүс, түүнчлэн тэдгээр хүмүүсийг асран халамжилж буй гэр бүлийн гишүүдэд нөхөн төлбөр, цалинтай чөлөө олгох тухай (3-р зүйл);
- Мөн эдийн засгийн багц арга хэмжээг авахаас гадна үнийн өсөлт, ташаа мэдээлэл өгөх, тусгаарлалт, хорио цээрийн дэглэм зөрчсөн тохиолдолд авах шийтгэл болон нөхөн олговрын асуудлыг тусгасан. (7, 9, 12-16-аар зүйл).

Ирланд Улсын хувьд цар тахал дэгдсэнээс хойш хариу арга хэмжээ авахтай холбоотойгоор нийт 13 хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулснаас 11 хуульд эдийн засагтай холбоотой арга хэмжээг тусгасан байна. Үүнд:

- Эрүүл мэндийн тухай хууль (Онцгой байдлын үеийн хамгаалал)
- Нийтийн эрх ашгийн хамгаалах арга хэмжээний тухай хууль
- Бичил бизнесийн зээлийн сангийн тухай хууль
- Санхүүгийн зохицуулалтын тухай хууль (Онц байдалд ажилгүйдлийн эрсдэлийг бууруулахад дэмжлэг үзүүлэхэд чиглэсэн Европын Холбооноос хэрэгжүүлж буй “SURE” хөтөлбөрт хамрагдах)
- Зээлийн батлан даалтын тухай хууль
- Орон сууцны үнэлгээний тухай хууль
- Санхүүгийн зохицуулалтын тухай хууль, дугаар 2
- Компанийн тухай хууль
- Нийгмийн халамжийн тухай хууль
- Санхүүгийн тухай хууль
- Хөгжил төлөвлөлт, орон сууцны түрээсийн тухай хууль.

Нийтлэг байдлаар авч үзвэл судалгаанд хамрагдсан орнууд цар тахлын нийгэм эдийн засгийн сөрөг үр дагаврыг бууруулах, иргэдийн орлогыг дэмжих, ажил эрхлэлтийн түвшинг дээшлүүлэх, эрүүл мэндийн салбарыг бэхжүүлэх чиглэгдсэн татвар, төсөв, мөнгөний бодлогыг явуулж, холбогдох арга хэмжээг авч хэрэгжүүлсэн байна.

НҮБ-аас Ковид-19 цар тахлын дараах хөгжлийн чиг хандлагыг тодорхойлсон дүн шинжилгээнд¹³⁶ цар тахлын хямрал эдийн засгийн бүтээмжийг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн бодлогууд хангалтгүй болсныг тодорхой болголоо. Бүтээмж ба эдийн засгийн өсөлт хоорондын уялдаа холбоо суларч, олон улс орны хувьд эдийн засгийн өсөлт нь уур амьсгалын өөрчлөлт, орлогын тэгш бус байдал зэрэг асуудлуудтай харьцуулахад тэргүүлэх ач холбогдол багатай болж байгааг тэмдэглэжээ. Тус дүн шинжилгээнд коронавирусийн дараах хөгжлийн зургаан мега чиг хандлагыг тогтоосон бөгөөд үүнд дижитал шилжилт, хиймэл оюун ухаанд суурилсан эдийн засаг; эрүүл мэнд, амьдралын

¹³⁶ Future Possibilities Report, Unated Nations Organization, 2020
https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/20200720_un75_uae_futurepossibilitiesreport.pdf хандсан
 2021.10.18

чанарт чиглэсэн хүмүүсийн сайн сайхан байдлын эдийн засаг; бага нүүрстөрөгчийн эдийн засаг; ногоон эрчим хүч; хаягдалгүй үйлдвэрлэл; биологийн өсөлтийн эдийн засаг; өмчлөл/хэрэглээнээс мэдрэмжид шилжсэн эдийн засаг орж байна.¹³⁷

Судалгаанд хамрагдсан улс орнуудын хувьд цар тахлын дараах буюу дунд, урт хугацааны бодлогууд нь мөн дээрх чиг хандлагуудтай уялдаж байгаа буюу гол төлөв ногоон эдийн засаг, өндөр технологи, цахим шилжилтийг түргэсгэхэд чиглэгдэж байна.

¹³⁷ **The Exabyte Economy: Hyperconnected devices, data and people** As computing power and storage become cheaper and more efficient, and 5G technology is rolled out, future rises in connectivity will be driven more by devices than people. The resulting flow of data will further improve the capacity of AI-based systems to optimise processes and services and disrupt business models across a range of sectors. The Exabyte Economy could deliver possibilities with an estimated total economic value of up to USD 8 trillion by 2025.

The Wellbeing Economy: Redefining health Interest in physical and mental wellbeing is already huge and is set to grow considerably as new approaches to wellbeing are embedded at individual, organisational and community level. There will be multiple opportunities in this sector, particularly in high-income but also middle- and lower-income countries. The combined value of Wellbeing possibilities, including preventative health, self-improvement coaching, organisational and educational programmes, fitness, diet, health and beauty, travel and real estate, could reach USD 7 trillion within a few years.

The Net Zero Economy: Scalable low-carbon solutions Emerging markets and data processing are increasing demand for energy, while countries are setting targets to reduce carbon emissions in greater numbers. Innovation in technologies, investment models and markets can be expected from battery technologies, electric vehicles, energy-efficient buildings and hydrogen-powered fuel cells. Growing demand for renewable energy could yield over USD 2.3 trillion of possibilities by the mid-2020s.

The Circular Economy: Waste not, want not Growing public awareness of the need to reduce environmental impact will continue to open up new possibilities across value chains based on optimising the use of resources and reducing waste. The circular economy, recycling and upcycling will become more mainstream as new technological solutions become available. By some estimates, leveraging the Circular Economy could open market possibilities totalling up to USD 4.5 trillion.

The BioGrowth Economy: New agriculture and biomaterials Arguably the lowest-profile of the six transformational trends, the BioGrowth Economy is still set to open new market possibilities in some of the biggest global sectors. Rapid progress in biomaterials, plant science and synthetic biology will lead to breakthroughs in areas such as biodegradable materials, resilient crops, fuel refining from agricultural waste and animal protein substitutes. BioGrowth-related possibilities could be worth USD 1 trillion by 2025.

The Experience Economy: From ownership to usership

The desire to “experience”, rather than to consume, is trickling down from high-end markets to mass markets. Chatbots will increasingly enable service personalisation, and 3D printing will expand opportunities to customise products. “Experience tourism” accounts for a growing share of the global travel market, and virtual reality is becoming more sophisticated and affordable. Together these trends could build an Experience Economy worth up to USD 6.5 trillion by 2025.

Хүснэгт 2. Судалгаанд хамрагдсан орнуудын хууль, эрх зүйн орчны тойм

Улс орнууд/ зарцуулсан хөрөнгө	Ковид-19-ийн үед эдийн засгийг сэргээх чиглэлээр баталсан хууль	Ковид-19-ийн дараах эдийн засгийг сэргээх хөтөлбөр, төлөвлөгөө, тэдгээрийн тэргүүлэх чиглэлүүд
АНУ 2021 онд “Илүү сайнаар бүтээе” сайнаар бүтээе” хөтөлбөрт 1,844 тэрбум ам.д (ДНБ-ний 8.8%) баталсан.	2020 онд 4 удаагийн санхүүгийн багц тусламжийн тухай хуулийг баталсан. Үүнд: 1.Коронавирусын бэлэн байдал, хариу арга хэмжээ, нэмэлт хөрөнгө төсөвлөх тухай хууль 2020 (Coronavirus Preparedness and Response Supplemental Appropriations Act 2020) 2.Гэр бүлүүд тэргүүн ээлжинд - Коронавирусын эсрэг хариу арга хэмжээний тухай хууль (Families first Coronavirus Response Act 2020) 3.Коронавирусын эсрэг тусламж дэмжлэг, эдийн засгийн аюулгүй байдлын тухай хууль (Coronavirus Aid, Relief, and Economic Security Act 2020 (CARES Act)) 4.Нэгдсэн төсөвт хөрөнгийн тухай хууль (Consolidated Appropriations Act 2020) зэрэг болно.	2021 онд “Илүү сайнаар бүтээе” гурван хэсэг хөтөлбөрийн хүрээнд дараах 3 дэд хөтөлбөрийг санаачилсан. 1.“Америкийг хямралаас гаргах хөтөлбөр” хуулийг боловруулан баталж 1.9 их наяд ам.доллар зарцуулах; 2.Дэд бүтцийг сайжруулах, сая сая ажлын байр бий болгохоор төлөвлөсөн 2 их наяд ам.долларын төсөв шаардагдах “Америкийн ажлын байр хөтөлбөр” – үүнд Ногоон эдийн засаг: “2030 он хүртэл хүлэмжийн хийн бохирдлыг бууруулах зорилт” багтаж байна; 3.Дундаж давхаргыг нэмэгдүүлэх зорилго бүхий иргэдийн боловсрол, эрүүл мэнд, хүүхэд асрах үйлчилгээнд 1.8 тэрбум ам.долларын хөрөнгө оруулалт шаардагдах “Америкийн гэр бүлүүд хөтөлбөр”.
БНХАУ 4.9 их наяд буюу ДНБ-ний 4.7 хувьтай тэнцэх санхүүгийн арга хэмжээг зарласан бөгөөд үүнээс 4.2 их наяд юанийг 2020 онд зарцуулсан. ¹³⁸	-	Эдийн засгийн арга хэмжээг хэрэгжүүлэхэд 4.8 их наяд юанийн ДНБ-ий 4.7 хувь) төсвийг зарцуулж голлон дараах арга хэмжээг авсан байна. Үүнд: ¹³⁹ 1) Тархалтаас урьдчилан сэргийлэх, хяналт тавихад зарцуулах зардлыг нэмэгдүүлэх; 2) Эмнэлгийн тоног төхөөрөмж үйлдвэрлэх; 3) Ажилгүйдлийн даатгалын нөхөн олговрыг түргэсгэх, цагаач ажилчдад олгох; 4) Татварын хөнгөлөлт, нийгмийн даатгалын шимтгэлээс чөлөөлөх; 5) Төсвөөс нэмэлт хөрөнгө гаргах зэрэг арга хэмжээ авсан. Шаардлагатай үед автоматаар хэрэгжиж эхлэх ёстой тогтворжуулах хөтөлбөрүүд нь төсвийн зардлыг улам бүр нэмэгдүүлдэг. Төсвөөс бусад төрийн нийт дэмжлэг улмаар илүү их байх төлөвтэй байна. Жишээлбэл, төсвийн бус дэмжлэгт ЖДҮ эрхлэгчдэд 400 тэрбум юанийн (ДНБ-ний 0.4 хувь) нэмэлт зээлийн батлан даалт, зам, боомт.

¹³⁸ <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19#C>

¹³⁹ Цэр тахлын үед дэлхийн улс орнуудын Засгийн газраас эдийн засгаа сэргээх, мөнгө болон санхүүгийн бодлогын хүрээнд авсан арга хэмжээ Э.Эрдэнэчимэг 2020

цахилгаан ашигласны төлбөр ба тарифын хөнгөлөлтийн 900 тэрбум юань (ДНБ-ний 0.9 хувь) багтана.	
Ирланд 2020-2021 онд 24.5 тэрбум еврогийн санхүүгийн их бүрэн багц (ҮНО-ын 14%-ыг зарласан.	<p>Ирланд Улсад цар тахал 2020 оны 3 дугаар сард дэгдсэнээс хойш цар тахлын хариу арга хэмжээ авахтай холбоотойгоор нийт 13 хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулснаас дараах 11 хуульд эдийн засагтай холбоотой арга хэмжээг тусгасан байна.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Эрүүл мэндийн тухай хууль (Онцгой байдлын үеийн хамгаалал) • Нийтийн эрх ашгийн хамгаалах арга хэмжээний тухай хууль • Бичил бизнесийн зээлийн сангийн тухай хууль • Санхүүгийн зохицуулалтын тухай хууль • Зээлийн батлан даалтын тухай хууль • Орон сууцны үнэлгээний тухай хууль • Санхүүгийн зохицуулалтын тухай хууль, дугаар 2 • Компанийн тухай хууль • Нийгмийн халамжийн тухай хууль • Санхүүгийн тухай хууль • Хөгжил төлөвлөлт, орон сууцны түрээсийн тухай хуулиудад нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан байна.
ОХУ 2020 онд цар тахал түүний сөрөг үр дагаврыг бууруулахад 2,8 их наяд рубль зарцуулсан. (төсвийн нийт зарлагын 12.5%) ¹⁴⁰	<p>Үндэсний үйл ажиллагааны төлөвлөгөө</p> <p>эрхлэлт, хүн амын орлогыг сэргээх, эдийн засгийн өсөлт, эдийн засагт угацааны бүтцийн өөрчлөлтийг хангах үндэсний үйл ажиллагааны төгөө.</p> <p><u>Ерөнхийлөгчийн зарлиг:</u> ОХУ-ын Ерөнхийлөгчийн 2018.05.07-ны өдрийн 204 дугаар зарлигаар Эдийн засгийн өсөлтийг хурдасгах шинэ саналуудыг гаргаж, ОХУ-ын Холбооны хурлаар 2020.01.15-ны өдөр баталсан. Үүнд хямралын дараах эдийн засгийг сэргээх зорилгоор Засгийн газраас дэмжлэг үзүүлэх үйл ажиллагаанууд тусгагдсан байна. 2020.01.31-нээс 2021.06.29-ны хооронд авсан санхүүгийн арга хэмжээнүүдийн 2020 оны төсвийн багцын нийт өртөг нь ДНБ -ий 3.5</p> <p>• Татварыг хойшлуулах (2.9 тэрбум евро)</p> <p>• Хөдөлмөрийн зах зээлийг дэмжих (11.4 тэрбум евро)</p> <p>• Эрүүл мэндийн салбарын чадавхыг сайжруулах (2 тэрбум евро)</p> <p>• Бизнесийг дэмжих (1.5 тэрбум евро)</p> <p>• Капитал бүрдүүлэх (0.5 тэрбум евро)</p> <p>Европын Холбооны эдийн засгийг сэргээх, тогтворжуулах сангаас Ирланд Улсын Үндэсний сэргээн босголтын төлөвлөгөөг санхүүжүүлэх 915 сая еврогийн томоохон хөрөнгө оруулалт хийнэ.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ногоон эдийн засгийг дэмжих – 503 сая евро 2. Дижитал шинэчлэл, өөрчлөлтийг өргөжүүлэх – 295 сая евро 3. Нийгэм, эдийн засгийн сэргэлт, ажлын байр бий болгох – 181 сая евро зарцуулахаар төлөвлөөд байна.

¹⁴⁰ <https://ach.gov.ru/news/covid-i-ekonomika-sistema-zdravookhraneniya-i-mery-sotspodderzhki-sp-na-forume-sotsialnykh-innovatsi>

<p>ХБНГУ</p> <p>2020-2021 онд нийт 346 тэрбум евро (ДНБ-ний 10.3%) нэмэлт төсөв баталсан. Шинээр байгуулагдсан Эдийн засгийн тогтворжуулалтын сан (WSF) болон Сэргээн босголтын банк (KfW)-аар дамжуулан 757 тэрбум евро буюу ДНБ-ний 24%-тай тэнцэх зээлийн батлан даалт гаргана.</p>	<p>Ковид-19 цар тахал дэгдсэнээс хойш цар тахлын хариу арга хэмжээ авахтай холбоотойгоор дараах хууль тогтоомжуудыг баталж, холбогдох хууль тогтоомжуудад нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан байна. Үүнд:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ковид-19 цар тахлын үр нөлөөг бууруулах тухай хууль (Covid-19 Mitigation Act); • Ковид-19 цар тахлын үед эмнэлгүүдэд үзүүлэх тусламжийн тухай хууль; • Улсын хэмжээнд тархсан цар тахлын үед ард иргэдийг хамгаалах тухай хууль (Drittes Gesetz zum Schutz der Bevölkerung bei einer epidemischen Lage von nationaler Tragweite) тус тус баталж, Нэмэлт, өөрчлөлт: • Халдварт өвчнөөс хамгаалах тухай хууль, Иргэний хууль, Төлбөрийн чадваргүй байдлын тухай хууль, Эмнэлгийн санхүүжилтийн тухай хууль, Эмийн тухай хууль, Эмнэлгийн тоног төхөөрөмжийн тухай хууль, Нийгмийн хамгааллын тухай хууль, Эмнэлгийн төлбөрийн тухай хуулиудад тус тус нэмэлт, өөрчлөлт оруулжээ. 	<p>орчим хувьтай тэнцсэн ба 2021 оны төгсгөл гэхэд энэ өртөг ДНБ-ний 1.5 орчим хувьтай тэнцэхээр байна. (2020 онд иргэд, бизнес төмөрлөг үзүүлэх, ажлын байр хадгалахад 2.5 их наяд рубль зарцуулсан¹⁴¹)</p> <ul style="list-style-type: none"> - 2020 оны 3-р сард 156 тэрбум евро (ДНБ-ний 4.7 хувь), - 2020 оны 6-р сард 130 тэрбум евро (ДНБ-ний 3.9 хувь), - 2021 оны 3-р сард 60 тэрбум евро (ДНБ-ний 1.7 хувь). <p>Европын Комисс Германы Эдийн засгийг сэргэх, тогтворжуулах төлөвлөгөөнд эерэг үнэлгээ өгч 25.6 тэрбум еврогийн буцалтгүй тусламжийн санхүүжилт үзүүлсэн. Төлөвлөгөө нь эрчим хүчний үр ашгийг нэмэгдүүлэх, төрийн үйлчилгээг цахимжуулах, боловсрол, сургалтыг дэмжихэд чиглэсэн хөрөнгө оруулалт, шинэчлэлийн зорилтуудыг дэвшүүлсэн.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Төлөвлөгөөний 42%-ийг уур амьсгалын зорилтыг дэмжсэн хөрөнгө оруулалт, шинэтгэл эзэлж байна. • Төлөвлөгөөний нийт хөрөнгө оруулалтын 52% нь дижитал шилжилттэй холбоотой зорилтын дэмжлэгүүд эзэлж байна. <p>Ковид-19-ийн “тусгай” хууль хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулж, тусгай төсвийг 150 тэрбум тайвань доллараар тэлж, нийт 210 тайвань доллар болсон байна (7.1 тэрбум ам.доллар).</p> <p>2021.05.31-нд хуулийн хугацааг дахин 1 жил буюу 2022 оны 6-р сарын 30 хүртэл сунгаж, Ковид-19-ийн тусгай төсвийг Тайванийн зорилтод бүлгийн 7.3 сая (нийт хүн ам 23.8 сая) хүн амд хүргэх зорилгоор өргөжүүлсэн бөгөөд төсвийн нийт хэмжээг 840 тэрбум тайвань доллар (30.37 тэрбум ам.доллар) байхаар тооцжээ.</p>
<p>Тайвань</p> <p>840 тэрбум тайвань доллар (буюу ДНБ-ний 4.5%)</p>		

¹⁴¹ <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19#R>

СУДАЛГААНЫ ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ХЭСЭГ

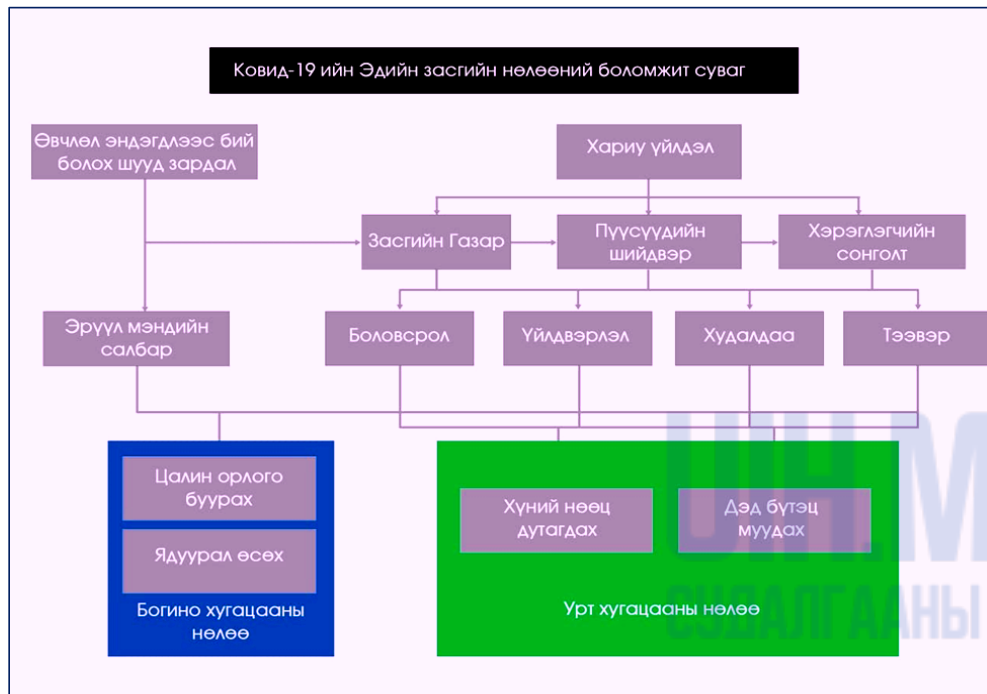
БҮЛЭГ 1.ОНОЛ, АРГА ЗҮЙ

1.1.Цар тахлын эдийн засагт үзүүлэх нөлөөлөл, сувгууд

Цар тахал юуны өмнө Засгийн газрын болон иргэдийн эрүүл мэндийн зардлыг өсгөнө. Түүнчлэн төрөөс цар тахалтай холбогдуулан хөл хорио тогтоож, иргэд, аж ахуйн нэгжүүдийн үйл ажиллагаанд хязгаарлалт хийснээр тээвэр, худалдааны салбарын борлуулалтыг эхний ээлжинд бууруулах нөлөө үзүүлнэ. Борлуулалтын бууралт нь бусад салбарын бараа үйлчилгээний худалдан авалтыг багасгаж, улмаар иргэдийн цалин, орлого хумигдах, ядуурлын үзүүлэлтүүд нэмэгдэх шалтгаан болно.

Ийм үр дүн богино хугацаанд мэдрэгдэх бөгөөд бусад хүчин зүйлс тогтмол байхад цар тахлын сөрөг үр нөлөө хэвээр байсаар байвал, урт хугацаанд эдийн засгийн энгийн нөхөн үйлдвэрлэл багасч, дотоодын нийт бүтээгдэхүүн агшина. Энэ нь төсвийн орлого буурах, төсвийн орлого буурснаар төсвийн зардал багасах, эрүүл мэндийн зардлын өсөлтийн нөлөөгөөр төсвийн бусад санхүүжилт хумигдах, улмаар урт хугацаанд боловсрол, дэд бүтэц зэрэг нийгмийн үйлчилгээний зардлыг бууруулах нөлөөг үзүүлж болно. Доор үзүүлсэн зураг 1-ээс тайлбарыг харна уу.¹⁴²

Зураг 1. “Ковид-19”-ийн эдийн засагт үзүүлэх нөлөөлийн боломжит суваг

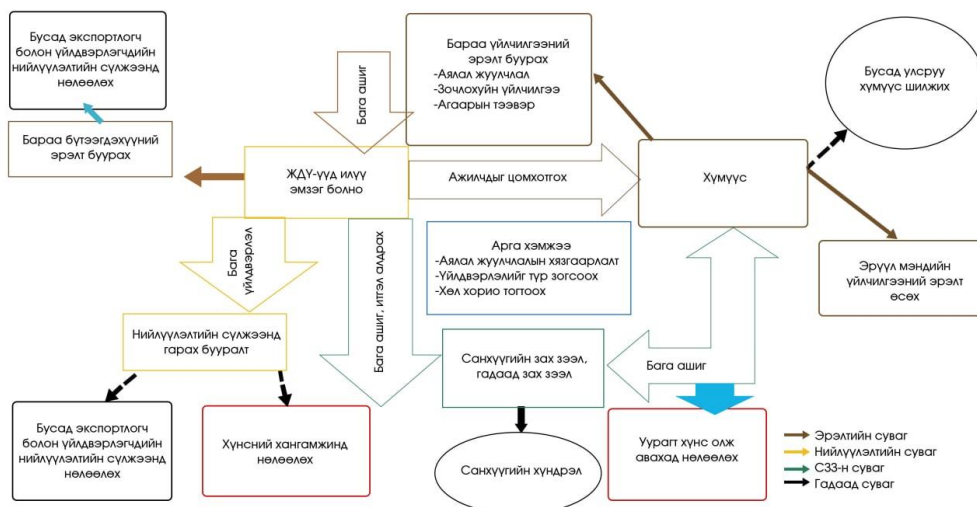

Эх сурвалж: <https://www.cgdev.org/blog/economic-impact-covid-19-low-and-middle-income-countries>

¹⁴² <https://documents1.worldbank.org/curated/en/295991586526445673/pdf/The-Potential-Impact-of-COVID-19-on-GDP-and-Trade-A-Preliminary-Assessment.pdf>

Цар тахлын эдийн засагт үзүүлэх нөлөөллийг цогц байдлаар доорх зурагт харуулав.¹⁴³

Зураг 2. Цар тахлын эдийн засагт үзүүлэх нөлөөлөл

Эх сурвалж: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/pa.2430>

“Ковид-19” буюу цар тахал нь эдийн засагт эрэлтийн, нийлүүлэлтийн, санхүүгийн зах зээлийн, гадаад хүчин зүйлсийн гэсэн 4 сувгаар дамжин нөлөөлж байна.

ЭРЭЛТИЙН СУВАГ

Аялал жуулчлал, зочлохуйн үйлчилгээ, агаарын болон бусад тээврийн үйлчилгээний эрэлт буурах бөгөөд эсрэгээрээ эрүүл мэндийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний эрэлт өснө. Нөгөө талаас иргэдийн хүнсний, ялангуяа уураглаг хүнсний бүтээгдэхүүний эрэлт өсөн нэмэгдэнэ. Энэ нь худалдан авагч өөр төрлийн бүтээгдэхүүн үйлчилгээ худалдаж авах эрэлт буюу зардлын төсвийг багасгах нөлөө үзүүлнэ.

Зарим тохиолдолд улс хооронд шилжих хөдөлгөөн ч хийгдэж болзошгүй. Энэ нь тухайн улсын бараа, үйлчилгээний нийт эрэлтийг багасгадаг. Түүнчлэн цар тахалтай холбоотойгоор гадаад орнуудын дотоодын бараа үйлчилгээний худалдан авалт буурснаар экспортын орлого багасгах нөлөөлөл бий болно.

НИЙЛҮҮЛЭЛТИЙН СУВАГ

Нийлүүлэлтийг үйлдвэрлэл бус борлуулалт талаас нь харж болно. Эрэлтийн бууралт нь цаг хугацааны нөлөөгөөр дамжиж борлуулалт, үйлдвэрлэлийг багасгах нөлөө үзүүлнэ. Энэ нь ялангуяа аялал жуулчлал, зочлохуйн үйлчилгээ, агаарын болон бусад тээврийн үйлчилгээ, худалдааны салбарт шууд мэдэгдэнэ. Эрэлт буурснаас шалтгаалж орлого нь хумигдсан салбаруудын зардал багасгах бөгөөд тоо хэмжээний бууралт, тогтмол зардлын нөлөөгөөр ашгийн хэмжээ нь багасна. Зардал багасгах нь бусад салбарын борлуулалт буурах шалтгаан болж, бүтээгдэхүүний нийлүүлэлтийн сүлжээнд доголдол гарах үйл явц

¹⁴³ <https://www.cgdev.org/blog/economic-impact-covid-19-low-and-middle-income-countries>

ажиглагдах бол ашгийн бууралт нь эдийн засаг дахь хуримтлалыг багасгах нөлөө үзүүлнэ. Орлогын бууралт өрсөлдөх чадвар харьцангуй бага байдаг онцлогтой жижиг дунд бизнесүүдэд илүү мэдрэгдэх боломжтой юм. Гэтэл аливаа улс оронд хөдөлмөрийн нөөцийн дийлэнх хэсгийг жижиг дунд бизнесүүд шингээж байдаг.

Шууд болон шууд бус хэлбэрээр орлого, ашиг нь багассан эдийн засгийн бодит салбарын бизнесүүдийн хувьд ажилчдаа цомхотгох шаардлагыг ч бий болгож болзошгүй. Орлого, ашгийн энэхүү бууралт санхүүгийн зах зээлд төвлөрүүлэх мөнгөн хуримтлалыг багасгаж, улмаар бизнесүүдийн бодит хөрөнгө оруулалт хийхэд шаардлагатай санхүүгийн нөөцийг бууруулах, банк, санхүүгийн байгууллагуудыг цөөн тооны томоохон харилцагчтай буюу эмзэг байдалтай болох нөхцөл рүү түлхэж болно.

Цар тахлын үед төрөөс түлхүү анхаарвал зохих салбар бол хүнсний салбар юм. Хөл хорио, агаарын болон далайн, хуурай газрын тээврийн хязгаарлалтаас шалтгаалж хүн амын хүнсний үндсэн хэрэгцээг хангаж байдаг мал, аж ахуй, газар тариалангийн салбарын нийлүүлэлт тасалдах үйл явц бий болно. Нөгөө талаас хүнс, хөдөө аж ахуйн салбар нь улирлын нөлөөлөл харьцангуй өндөртэй, ажилчдыг түр зуурын ажлын байраар хангадаг онцлогтой. Иргэдийн шилжилт хөдөлгөөний хязгаарлалт нь хүний нөөц хүнсний бүтээгдэхүүний ханган нийлүүлэлтийн доголдол, тасалдлыг бий болгоно. Түүнчлэн ажиллах хүчний эрүүл мэндийн байдал, халдвар авсан тохиолдол зэрэг нь энэ сөрөг нөхцөл байдлыг хөхиүлэн дэмжинэ.

Хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүний түүхий эдэд түшиглэн үйлдвэрлэл эрхэлдэг хүнсний бусад салбарын үйлдвэрүүдийн орлогод ч дээрх байдал нийлүүлэлтийн тасалдал гинжин хэлхээ хэлбэрээр сөргөөр нөлөөлнө. Ерөнхийдөө нийлүүлэлтийн суваг нь эдийн засгийн нийт мөнгөн орлого, төсөвт төвлөрүүлэх татварыг бууруулах бөгөөд төсвийн орлого багассанаар Засгийн газрын хэрэглээ болон хөрөнгө оруулалт агшихад хүрнэ.

САНХҮҮГИЙН ЗАХ ЗЭЭЛИЙН СУВАГ

Санхүүгийн зах зээлийн суваг нь хүү, ханш, хөрөнгийн үнэ, зээлийн гэсэн сувгуудтай. Эдгээрийг мөнгөний бодлоготой холбож товч авч үзье.

Хүүний суваг: Мөнгөний хатуу бодлого явуулж, зээлийн хүү өсөхөд хөрөнгө оруулалтын зардал, эрэлт буурна. Улмаар үйлдвэрлэл, борлуулалтын хэмжээ багасна.

Ханшийн суваг: Мөнгөний бодлого чангарахад дотоод валютаар илэрхийлэх бодит зээлийн хүү өснө. Дотоод валютын ханш чангарна. Дотоодод үйлдвэрлэгдсэн барааны үнэ гадаад зах зээлд үнэтэй болж экспорт буурч, импорт нэмэгдэнэ. Нийт эрэлт багасна. Үйлдвэрлэл буурна.

Хөрөнгийн үнийн суваг:

- Тобины Q

Мөнгөний хатуу бодлогын үед үнэт цаас худалдаж авах эрэлт буурна. Энэ нь хувьцаат компаниудын үнэ цэнийг багасгана. Шинэ хувьцааны худалдан авалт саарна. Эдийн засагт нийлүүлэх боломжтой байсан бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ тасалдаж, алдагдсан боломжийн зардал нэмэгдэнэ.

- Баялгийн нөлөө: Мөнгөний хатуу бодлогын үед үнэт цаасны үнэ буурна. Энэ нь хөрөнгө оруулагчдын орлогын эх үүсвэрийг бууруулна. Хэрэглээ багасна. Энэ нь бизнесүүдийн борлуулалтыг багасгах нөлөө үзүүлнэ. Эдийн засгийн өсөлт харьцангуй буурах нөлөөлөл бий болно.

Зээлийн суваг:

- Банкны зээлийн суваг: Мөнгөний хатуу бодлого нь зээлийн хүүг өсгөнө. Бизнесүүдийн зээлжих боломжийг багасгана. Хөрөнгө оруулалт, эдийн засгийн өсөлтөд сааралт гарна
- Балансын суваг: Мөнгөний бодлого чангарахад хүү өсөх бөгөөд бизнесүүдийн зээлийн эргэн төлөлт муудна. Энэ нь зээлийн нийт нийлүүлэлтийг сааруулна. Эдийн засгийн өсөлтөд сөрөг нөлөөлөл бий болно.

ГАДААД СУВАГ

Гадаад суваг нь экспорт, импорт, санхүүгийн хөрөнгийн орох гарах урсгал, валютын ханшаар дамжин эдийн засагт нөлөөлнө. Экспорт буурахад дотоод валютын ханш сулрах, гадаад валютын ханш өсөх нөлөөлөл бий болно. Энэ үед импортын бараа үйлчилгээ манай улсын хувьд өмнөхөөсөө үнэтэй болох, худалдан авагчдын хэрэглээний зардал өсөх, иргэд, аж ахуйн нэгжүүдийн хуримтлал буурах сөрөг нөлөөлөл гардаг.

Иймд манай улс “Ковид-19” цар тахлын үед экспортыг тогтвортой түвшинд хадгалах, нэмэгдүүлэх, нэр төрлийг нь олшруулах, гадаад валютыг хүрэлцэхүйц түвшинд нөөцлөх, дотоодын үйлдвэрлэл, ялангуяа хүнсний салбарын болон жижиг дунд бизнесийг дэмжих, нөөцийн болон дэд бүтцийн салбарыг хөгжүүлэх, иргэдийн ажил эрхлэлтийн найдвартай байдлыг хангах, санхүүгийн зах зээлийг тогтворжуулах, зээлдэгчдийн төлбөрийн чадвартай байдалд дэмжлэг үзүүлэх зэрэгт чиглэгдсэн татвар, төсөв, мөнгөний бодлогыг явуулах, гадаадын зээл тусламжийн ашиглалтын үр өгөөжийг дээшлүүлэх цогц арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх учиртай юм.

Дээр дурдсан онол, арга зүйг чиг баримжаа болгон Монгол Улс болон дэлхийн бусад улс орнууд Ковид-19 цар тахалтай холбогдуулан эдийн засгийг сэргээх ямар хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлж байгаа болохыг тогтоох, хууль эрх зүйн болон бодлого арга хэмжээний хувьд харьцуулсан дүгнэлт гаргахын тулд дараах үзүүлэлтүүдийг харгалзаж үзэх нь зүйтэй гэж үзлээ. Эдгээр нь:

- Дэд бүтэц, жижиг дунд бизнесийн хөгжлийг дэмжих;
- Татварын дэмжлэг үзүүлэх;
- Зээлийн хөнгөлөлт, хойшлуулалт, хүртээмжийг өсгөх;
- Экспортыг төрөлжүүлэх, нэмэгдүүлэх;
- Төрийн үйлчилгээ, зөвшөөрөл олгох, бүртгэлийг хөнгөвчлөх;
- Засгийн газрын хөрөнгө оруулалтын зорилтот арга хэмжээ юу юу байгааг тодорхойлох;
- Төсвийн алдагдлыг бууруулах;
- Иргэдийн орлогыг дэмжих, ажил эрхлэлтийн түвшинг дээшлүүлэх;
- Банк, санхүүгийн байгууллагуудын төлбөрийн чадварыг хангах;
- Ногоон эдийн засаг, дижитал үйлчилгээг хөгжүүлэх зэрэг арга хэмжээнүүд болно.

Дээрх арга хэмжээнүүд нь татвар, зээлийн бодлого, төрийн үйлчилгээний энгийн бөгөөд хүртээмжтэй байдал, засгийн газрын хөрөнгө оруулалт зэрэг төрийн эдийн засгийн бодлогын арга хэрэгсэл, дэд бүтэц, жижиг дунд бизнесийг хөгжүүлэх, экспортыг төрөлжүүлэх, төсвийн алдагдлыг бууруулах, иргэдийн орлогыг дэмжих, ногоон эдийн засаг, дижитал үйлчилгээг хөгжүүлэх зэрэг төрийн эдийн засгийн зорилтот арга хэмжээ гэсэн хоёр чиглэлд хуваагдаж байгаагаараа иж бүрдлийн хувьд бүрэн болж байгаа юм. Эдгээр зорилтуудыг хэрэгжүүлэх нь зүйтэй болохыг эдийн засгийн нийт эрэлт, нийт нийлүүлэлтээр илэрхийлдэг ДНБ-ний тэнцвэрийн Кейнсийн загварыг ашиглан товч тайлбарлая.

$$\begin{aligned} \text{Aggregate expenditure} &= C + I + G + (X - M) = C + S(p) + S(g) + Tax \\ &= \text{Aggregate supply} \end{aligned}$$

Үүнд:

<i>C</i>	Өрхийн эцсийн хэрэглээ
<i>I</i>	Хувийн хөрөнгө оруулалт
<i>G</i>	Засгийн газрын зардал
<i>X</i>	Экспорт
<i>M</i>	Импорт
<i>S</i>	Дотоодын нийт бүтээгдэхүүн
<i>Tax</i>	Татвар
<i>GDP</i>	ДНБ

Татвар, мөнгөний бодлого нь эрэлт, нийлүүлэлтийн зохистой тэнцвэрээр дамжуулан инфляц, валютын ханшны тогтвортой түвшнийг бүрдүүлэн орлого хуваарилалтын жигд бус байдлыг багасгах, эдийн засгийн өсөлтийг хангахад чиглэгддэг. Дэд бүтэц, жижиг дунд үйлдвэрлэл нь эдийн засгийн өсөлттэй холбоотой. Экспорт нэмэгдвэл ДНБ өснө. Импортын хэмжээ мөн нэмэгдэх боломжтой. Эдийн засаг өсөлттэй байвал төсвийн зарлагыг санхүүжүүлдэг татварын орлого өндөр байна. $Tax = GDP * tax\ rate$

Татварын орлого өндөр байвал төсвийн алдагдал бага, төсвийн хөрөнгө оруулалт болон урсгал зардал нэмэгдэх боломж бүрдэнэ. Иргэдийн орлогыг ажлын байрыг нэмэгдүүлж чадах үйлдвэрлэлийн салбаруудыг дэмжин хөгжүүлснээр өсгөх боломжтой бөгөөд энэ нь ДНБ-ний хэмжээ өндөр буюу өсөлттэй, ЖДҮ-үүд хөгжсөн тохиолдолд биелнэ. Түүнчлэн цар тахал болон эдийн засгийн хямралын үед төсвийн урсгал зардлаар дамжуулан иргэд, аж ахуйн нэгжийн орлогыг дэмжихэд чиглэгдсэн арга хэмжээ авах практикууд дэлхийн улс орнуудад байдаг.

Сүүлийн жилүүдэд дэлхий даяар ногоон эдийн засаг, дижитал үйлчилгээг чухалд үзэх хандлага улам бүр нэмэгдэж байна. Ялангуяа төрийн үйлчилгээг чирэгдэлгүй, цахим болгож хялбаршуулах, боловсролын салбарт цахим сургалтыг нэвтрүүлэх, байгаль орчинд ээлтэй, хямд төсөр зардалтай дэд бүтэц, эрчим хүч, техник, технологийг хөгжүүлэхийг чухалчилж байгаа нь улс орнуудын цар тахлын үеийн эдийн засгийг сэргээхэд хувь нэмрээ оруулах нь дамжиггүй юм.

БҮЛЭГ 2. МОНГОЛ УЛСЫН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ

2.1. “Ковид-19” цар тахлын сөрөг нөлөөллийг бууруулах, эдийн засгийг сэргээх чиглэлээр авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ, эрх зүйн орчны тойм

“Ковид-19” цар тахлаас урьдчилан сэргийлэх, эрсдэлийг бууруулах, бэлэн байдлыг хангах, хариу арга хэмжээ авах асуудлаар Монгол Улсын Их Хурлаас 1 хууль, 5 тогтоол гараад байна. Засгийн газраас 53 тогтоол, Улсын Онцгой Комиссоос 12 тогтоол, 50 тушаал, 5 албан даалгавар тус тус гарчээ.

2.1.1. Эрх зүйн орчны тойм

Төрөөс 2020 оны 1-р сарын 1-нээс 2021 оны 9-р сарын 8 хүртэлх хугацаанд гаргасан эрх зүйн бичиг баримтуудын тоймыг хүснэгтэд харуулав.

Эрх зүйн акт		Тоо
Улсын Их Хурал		
1	Хууль	1
2	Тогтоол	5
Засгийн газар		
1	Тогтоол	54
2	Засгийн газрын агентлаг, зөвлөл, хорооны тушаал, шийдвэр	4
Улсын онцгой комиссоос гаргасан шийдвэрүүд		
1	Тогтоол	12
2	Албан даалгавар	5
3	Бусад шийдвэр	50
Мэргэжлийн байгууллагуудаас гаргасан шийдвэрүүд (Тушаал, түр журам, заавар, харьяа байгууллагын зөвлөмж, албан даалгавар, зааварчилгаа)		
1	ЭМЯ	49
2	Боловсрол, шинжлэх ухааны яам	11
3	Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яам	16
4	Хүнс хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдэрийн яам	1
5	Зам, тээврийн хөгжлийн яам, Цагдаагийн Ерөнхий газар	2

Эх сурвалж: Коронавирусийн халдварт /Ковид-19/ цар тахлаас урьдчилан сэргийлэх, тэмцэх, нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах чиглэлээр эрх бүхий байгууллагуудаас гаргасан шийдвэрийн талаарх мэдээлэл лавлагаа, УИХ-ын ТГ-ын Парламентын судалгааны хүрээлэн, 2020

Түүнчлэн “Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөл”-өөс 1 зөвлөмж, Ерөнхийлөгчөөс 1 зарлиг, 1 уриалга тус тус гарсан байна.

2.1.2. Эдийн засгийг сэргээхтэй холбоотой онцлох гол зохицуулалтууд

Хууль: Монгол Улсын Их Хурлаас Монгол Улсад анхны коронавируст халдвар илэрсэний дараахан 2020 оны 4 дүгээр сард “Коронавируст халдвар /КОВИД-19/-ын цар тахлаас урьдчилан сэргийлэх, тэмцэх, нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах тухай хууль” гарган мөрдөж, дотоодод коронавируст халдвар эрчимтэй нэмэгдсэний дараахан 2020 оны 12 дугаар сард нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан. Энэ хууль нь коронавируст халдвар /КОВИД-19/-ын цар тахлаас урьдчилан сэргийлэх, тэмцэх, нийгмийн эрүүл мэндийг хамгаалах, хүний эрхэд тодорхой хязгаарлалт хийх, холбогдох шийдвэрийг шуурхай гаргах, нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах, зохион байгуулалтын асуудлыг Засгийн газар онцгой журмаар шийдвэрлэхтэй холбогдсон харилцааг зохицуулж байна.

УИХ-ын тогтоол: УИХ-аас 5 удаагийн тогтоол гаргаж УИХ-ын чуулганы хэвийн ажиллах нөхцөл боломж, цар тахлын үед иргэдийн эрүүл мэнд, орлогыг хамгаалах, ажлын байрыг хадгалах, эдийн засгийг идэвхжүүлэх, Коронавируст халдвар /КОВИД-19/-ын цар тахлын үед санхүү, эдийн засгийн тогтвортой байдлыг хангах, эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх, төрийн үйлчилгээнд цахим шилжилт хийх арга хэмжээний тухай багц арга хэмжээг авч, холбогдох хууль тогтоомжийн төслийг боловсруулан Монгол Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэхийг Монгол Улсын Засгийн газарт даалгасан байна. Түүнчлэн “Ковид-19” цар тахлын эсрэг хуулийн биелэлтийг хангах, хяналт тавих зорилготой түр хороог байгуулсан.

УИХ-ын 2020 оны 21 болон 32-р тогтоолуудад иргэдийн эрүүл мэнд, орлогыг хамгаалах, ажлын байрыг хадгалах, эдийн засгийг идэвхжүүлэх, санхүү, эдийн засгийн тогтвортой байдлыг хангах, эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх, төрийн үйлчилгээнд цахим шилжилт хийх, малчдын орлогыг нэмэгдүүлэх, ноолуурын салбарын дотоодын үйлдвэрлэлийг хамгаалах арга хэмжээнүүдийн чиглэлийг тусгасан.

Түр хорооны үйл ажиллагаа: Улсын Их Хуралд Коронавируст халдвар /КОВИД-19/-ын цар тахлаас урьдчилан сэргийлэх, тэмцэх, нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах тухай хуулийн биелэлтийг сар тутам нээлттэйгээр хэлэлцэж, хяналт тавих, шаардлагатай бол холбогдох Байнгын хорооны хуралдаанаар хэлэлцүүлэх, санал, дүгнэлт гаргах үүрэг бүхий түр хороог байгуулсан. Түр хороо байгуулагдсан цагаас хойш 2020.11.03, 2021.03.31-нд 2 удаа хуралдаж Засгийн газар, УОК, холбогдох яам зэрэг байгууллагуудаас мэдээлэл сонсож, асуулга асууж, Засгийн газар болон УОК-т чиглэл өгсөн.

2.1.3.Төрөөс хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ

2020 онд төрөөс дараах 4 төрлийн арга хэмжээг авч хэрэгжүүлсэн байна.¹⁴⁴

1) Монгол Улсын Засгийн газрын “КОВИД-19” цар тахлыг тогтоон барихтай холбоотой арга хэмжээ

- ✓ Хил хаах хил дамнасан зорчигч тээврийн бүх хэлбэрийг 3 дугаар сарын 10-ны өдрөөс эхлэн зогсоов.
- ✓ Монгол-Хятадын хилээр нэвтэрч буй ачааны машины жолооч нарын халдвар авах эрсдэлийг бууруулах зорилготой экспортыг зогсоох;
- ✓ Боловсролын үйл ажиллагааг зогсоох;
- ✓ Үйлчилгээ, олон нийтийн арга хэмжээг хязгаарлах;
- ✓ 2020 оны 11 дүгээр сарын 11-ний өдөр анхны дотоод тохиолдол бүртгэгдсэнээр хатуу хөл хорионы дэглэмд шилжих;
- ✓ Хөл хорионы дэглэмийг Улаанбаатар хотод түр сулруулсны дараа 12 дугаар сарын 14-ний өдрөөс дахин чангаруулах.

2) Монголбанкнаас “КОВИД-19” цар тахлын нөлөөг зөөлрүүлэхэд авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ

- 2020 оны 3, 4, 9, 11 дүгээр сарын хурлаас бодлогын хүүг 11 хувиас 6 хувь хүртэл тууштай бууруулав.
- Банкуудын нөөц хөрөнгийг дэмжих үүднээс репо санхүүжилтийн нөхцөлийг зөөлрүүлэв.
- Банкны системийн нөөц хөрөнгийг нэмэгдүүлэх үүднээс 2020 оны 3 дугаар сард төгрөгийн эх үүсвэрийн заавал байлгах нөөцийн хувь хэмжээг 4.5 нэгж хувиар бууруулж 6 хувьд хүргэв.
- Валютын хадгаламжийн хүүг бууруулах, банкны эх үүсвэрийн долларжилтыг багасгах зорилгоор өндөр хүүтэй гадаад валютын хадгаламж болон хүү төлж буй гадаад валютын харилцахын эзлэх хувиар банканд олгох төгрөгийн заавал байлгах нөөцийн урамшууллыг бууруулан тооцох шийдвэр гаргав.
- Эдийн засгийн хүндрэлтэй нөхцөлийн улмаас эргэн төлөлт нь доголдсон хэрэглээний зээлд бүтцийн өөрчлөлт хийв.
- Актив худалдан авах, хөнгөлөлттэй зээл олгох арга хэмжээ авав.
- 2020 оны 3 дугаар сараас эхлэн Активын ангиллын журамд өөрчлөлт оруулж зээлдэгчид зээлийн үндсэн болон хүүгийн төлбөрөө түр хугацаагаар эргүүлэн төлөх боломжгүй тохиолдолд тухайн зээлдэгчийн зээлийн ангиллыг хэвээр үлдээхээр болов.
- Банкуудын төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадварын зохистой харьцаа 25 хувь байсныг 20 хувь болгов.
- Банкууд гүйлгээний шимтгэлээ бууруулахыг дэмжих, долларын хадгаламжийг даатгалаас гаргаж хадгаламжийн долларжилтыг бууруулах арга хэмжээ авав.

¹⁴⁴ [Mongolia-Economic-Update-From-Relief-to-Recovery \(1\).pdf](#)

- Ипотекийн хөнгөлөлттэй зээлийн эргэн төлөлтийг түр түдгэлзүүлж 6 сараар (дараа нь дахиад 8 сараар) хойшлуулахыг зөвшөөрөв.
- Ипотекийн хөнгөлөлттэй зээлийн хөтөлбөрийн эх үүсвэрийг үргэлжлүүлэн олгохоор болов.

3) Цар тахлын эдийн засгийн нөлөөг зөөлрүүлэхэд төрөөс үзүүлсэн санхүүгийн тусламж, арга хэмжээ

2020 онд Ковид цар тахлын нөлөөг сааруулахад чиглэсэн төсвийн арга хэмжээ нь татвар, хураамжийн хөнгөлөлт, нэмэлт зардлууд гэсэн үндсэн хоёр төрлийн зориулалттай байсан байна.

Хүснэгт 3. Цар тахлын эдийн засгийн нөлөөг зөөлрүүлэхэд төрөөс үзүүлсэн санхүүгийн тусламж, арга хэмжээний хураангуй

Татвар, хураамжийн хөнгөлөлтийн хүрээнд (ДНБ-ний 3 хувь)	Нэмэлт зардлууд (ДНБ-ний 6 орчим хувь)
<ul style="list-style-type: none"> ▪ НДШ-ийн хөнгөлөлт ▪ ХХОАТ-ын хөнгөлөлт ▪ ААНОАТ ▪ Түрээсээ бууруулсан түрээслэгчдийн татварын хөнгөлөлт ▪ ААНОАТ, НДШ хоцорч төлсний алданги хөнгөлөх ▪ НӨАТ-ын хөнгөлөлт (эрүүл мэнд, хүнсний барааны импорт) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Хүүхдийн мөнгө ▪ Эрүүл мэндийн зардал ▪ Малчдад олгох тусламж ▪ Халамжийн тэтгэвэр ▪ Ажлын байрыг хадгалахад ▪ ЗГ-ын онцгой байдлын сан ▪ Ноолуурын салбарын дэмжлэг ▪ Хүнсний талоныг 2 дахин нэмэх

Эх сурвалж: Монгол Улсын эдийн засгийн тойм “Тусламж дэмжлэгээс сэргэлт өөд”, дэлхийн банкны тайлан, 2021 оны 2-р сар

1) “КОВИД-19” цар тахлын нөлөөг бууруулах чиглэлд Засгийн газраас авсан арга хэмжээ (нийгмийн хамгааллын чиглэлд)

Зураг 3. ЗГ-аас Цар тахлын нөлөөг бууруулах чиглэлээр нийгмийн хамгааллын чиглэлд авсан арга хэмжээ

Хөтөлбөрийн нэр	Шаардлага	Үндсэн дүн (сард, төг)	Нэмэгдүүлсэн дүн (төг)	Хүчинтэй хугацаа	Хамрагдсан иргэдийн тоо
1 “Хүүхдийн мөнгө” хөтөлбөр (ХМХ)	0-18 насны хүүхэд	20,000	100,000	2020.04.01 - 2021.07.01	1,144,630
2 Халамжийн тэтгэмж (дараах бүлгийн иргэдэд олгоно):	(1) НД-с тэтгэвэр авдаггүй ахмад настан), Эм55+/Эр60+	188,000	288,000	2020.05.01 - 2020.12.31	3,140
	(2) 16 насанд хүрсэн одой иргэн	188,000	288,000	2020.05.01 - 2020.12.31	106
	(3) 16 насанд хүрсэн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн	188,000	288,000	2020.05.01 - 2020.12.31	36,486
	(4) 18 нас хүрээгүй бүтэн өнчин хүүхэд	188,000	288,000	2020.05.01 - 2020.12.31	14,219
	(5) 4 болон түүнээс олон 18 хүртэлх насны хүүхэдтэй өрх толгойлсон эцэг, эх	188,000	288,000	2020.05.01 - 2020.12.31	12
3 Байнгын асаргаа шаардлагатай 16 хүртэлх насны хүүхэд	Байнгын асаргаа шаардлагатай 16 хүртэлх насны хүүхэд	188,000	288,000	2020.05.01 - 2020.12.31	10,243
4 Хүнсний талон хөтөлбөр	(1) Ядуу өрхийн гишүүн том хүн	16,000	32,000	2020.05.01 - 2020.11.01	118,748
	(2) Ядуу өрхийн гишүүн хүүхэд	8,000	16,000	2020.05.01 - 2020.11.01	123,189

Эх сурвалж: Монгол Улсын эдийн засгийн тойм “Тусламж дэмжлэгээс сэргэлт өөд”, дэлхийн банкны тайлан, 2021 оны 2-р сар

Түүнчлэн 2021 оны 2 дугаар сарын 17-ны өдөр Монгол Улсын Засгийн газрын 42 дугаар тогтоол гарч “Эрүүл мэндээ хамгаалж, эдийн засгаа сэргээх 10 их наядын цогц төлөвлөгөөг баталсан байна. Эдийн засгаа сэргээх зорилгын хүрээнд дараах дэмжлэгүүдийг үзүүлэхээр төлөвлөжээ.”¹⁴⁵

- ✓ Ажлын байрыг дэмжих жилийн 3 хувийн хүүтэй, 3 жилийн хугацаатай 3.0 их наяд төгрөг хүртэлх зээлийг Зээлийн батлан даалтын сангийн тогтолцоог ашиглан, банкуудын чөлөөт эх үүсвэрээр олгох
- ✓ Иргэдийг орон сууцжуулах арга хэмжээг төр, хувийн хэвшлийн зохистой түншлэлээр хэрэгжүүлж, төрөөс газар, дэд бүтэц, ипотекийн хөнгөлөлттэй зээлийн дэмжлэг үзүүлэх
- ✓ Ипотекийн 6 хувийн хүүтэй зээлийн эх үүсвэрийг мөнгөний бодлогын зорилтод нийцүүлэн нэмэгдүүлж, барилгын салбар, түүний дагалдах салбарыг идэвхжүүлэхэд чиглүүлэх талаар Төв банктай хамтран ажиллах
- ✓ Мөнгөний бодлогын зорилтод нийцүүлэн Монголбанкны олгож байгаа репо санхүүжилтийн нийт эх үүсвэр, нэг зээлдэгчид олгох хэмжээг нэмэгдүүлэх чиглэлээр Төвбанктай хамтран ажиллах
- ✓ Хөдөө аж ахуйн салбарт хаврын тариалалт, ноолуур, ноос, арьс шир бэлтгэл болон малчдын үйл ажиллагааг дэмжсэн хөнгөлөлттэй зээлийг Хөгжлийн банк, арилжааны банкуудын эх үүсвэрт тулгуурлан санхүүжүүлэх
- ✓ Залуучуудын хөгжил, хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих зорилгоор ажил мэргэжлийн чиг баримжаа олгох, хувь хүний хөгжлийн цогц сургалтын хөтөлбөр боловсруулан, залуучуудыг хамруулж хөдөлмөрт бэлтгэх, ажлын байраар хангахад дэмжлэг үзүүлэх
- ✓ “Өрхийн тариалан” хөдөлгөөн өрнүүлж, аж ахуйн нэгжүүдэд хүнсний ногооны үрийн дэмжлэг үзүүлэх
- ✓ Малжуулах хөтөлбөрт хамрагдах хүсэлтэй малгүй болон цөөн малтай иргэн, гэрээт малчин өрхийг малжуулахад санхүүгийн зохих дэмжлэг үзүүлэх
- ✓ Өвөлжилт, хаваржилтыг хүндрэлгүй даван туулахад зориулж малчин өрхөд санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх
- ✓ Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч, бичил үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхлэгчдэд санхүүгийн дэмжлэг олгох
- ✓ Зээл, санхүүжилтийн эх үүсвэр нь тодорхойлогдсон томоохон төслүүдийн бүтээн байгуулалтыг идэвхжүүлж, эдийн засгийг сэргээх хөшүүрэг болгож ажиллах
- ✓ Тэргүүлэх чиглэлийн 100 төсөл, арга хэмжээг Засгийн газрын 100 хоногт багтаан зарлан хэрэгжүүлэх
- ✓ Хилийн ачаа тээврийн боомтын үйл ажиллагааг сэргээж, хүчин чадлыг нэмэгдүүлэн экспорт, импортын үйл ажиллагааг ариутгал халдваргүйжүүлэлтийн дэглэм дор зохион байгуулж гадаад худалдааны бараа эргэлтийг нэмэгдүүлэх
- ✓ Улаанбаатар хот руу гаалийн хяналтад илгээх нөхцөлийг бүрдүүлэх, Замын-Үүд-Эрээн, Эрээнцав-Соловьевск төмөр замын боомтоор гарах экспортын бараа эргэлтийг нэмэгдүүлэх
- ✓ Монгол-Хятадын хилийн бүсийн “Ногоон гарц” түр журмын хэрэгжилтийг эрчимжүүлж, Оросын талтай “Ногоон гарц” түр журмыг тохиролцон хэрэгжүүлж эхлэн улс хоорондын ачаа тээвэрлэлтийг нэмэгдүүлэх
- ✓ Алтны олборлолтыг дэмжиж, алт тушаалтыг нэмэгдүүлэх
- ✓ Хүнсний үйлдвэрлэл, хангамжийн тогтвортой байдлыг хангах зорилгоор хүнсний түүхий эд, бүтээгдэхүүн болон газар тариалангийн үйлдвэрлэлд нэн хэрэгцээт үр,

¹⁴⁵ <https://www.legalinfo.mn/annex/details/11611?lawid=16094>

- бордоо, ургамал хамгааллын бодис, тоног төхөөрөмж, ургацын дотоодын болон улс хоорондын тээвэрлэлтийг халдвар, хамгааллын дэглэм дор зохион байгуулах
- ✓ Барилгын материал, түүхий эд, газар тариалангийн тоног төхөөрөмжийн улс хоорондын тээвэр зохицуулалтыг халдвар хамгааллын дэглэм дор шуурхай зохион байгуулах
  - ✓ Дотоодын үйлдвэрлэл, ногоон худалдан авалтыг төрийн худалдан авалтаар дэмжих
  - ✓ Нийслэлийн гэр хорооллын айл өрхүүдийн санхүүгийн байдалд дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор сайжруулсан шахмал түлшний үнийг үе шаттай бууруулах
  - ✓ Цахилгаан, дулаан, цэвэр бохир ус, хог хаягдлын төлбөр хураамжийг төрөөс хариуцах ажлын зохион байгуулалтыг сайжруулж, хэрэгжүүлэх
  - ✓ Халамжийн тэтгэвэр болон байнгын асаргаа шаардлагатай хүүхдэд олгож буй амьжиргаа дэмжих тэтгэмж болон хүүхдийн мөнгөн тэтгэмжүүдийг нэмэгдүүлэн олгох шийдвэрийг хэрэгжүүлэх
  - ✓ Хувиараа хөдөлмөр эрхлэх сонирхолтой ажилгүй, гэртээ хүүхэд асарч буй иргэн, хөдөлмөрийн насны халамж хүртэгчид өрхийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхлэхтэй холбоотой борлуулалтын болон ажлын байрны түрээсийн дэмжлэг үзүүлэх
  - ✓ Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг хөдөлмөрт бэлтгэж ажлын байраар хангах, аж ахуй эрхлэх үйл ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлэх болон ажлын байраар хангасан аж ахуйн нэгж, байгууллагыг дэмжиж, урамшуулах
  - ✓ Нийгмийн даатгалын шимтгэлээс чөлөөлөх хуулийг хэрэгжүүлэх
  - ✓ Хот хоорондын нийтийн зорчигч тээвэр болон агаарын зорчигч тээврийн хуваарьт нислэгийн үйлчилгээг эхлүүлэх
  - ✓ Иргэдийг дархлаажуулалтад хамруулсны дараа улс хоорондын төмөр зам, агаарын тээвэр, автотээврийн зорчигч тээвэрлэлтийг үе шаттайгаар нээх ажлыг зохион байгуулах
  - ✓ Гол нэрийн хүнс, түлш, шатахуун, малын тэжээл, боловсруулах үйлдвэрийн түүхий эдийн үнийн зохиомол өсөлтөөс сэргийлэх
  - ✓ Тариалалт, уринш боловсруулалт, арчилгаа, ургац хураалтын үйл ажиллагааг технологит хугацаанд нь гүйцэтгэх
  - ✓ Эрчим хүчний салбарын нарийн мэргэжлийн ажилтны хүний нөөцийг бүрдүүлэх
  - ✓ Иргэн, хуулийн этгээд, олон улсын байгууллага, гадаад улсын хандив, хүмүүнлэгийн тусламжийг ил тод, хүртээмжтэй байдлаар зорилтот бүлэгт хүргэх ажлыг зохион байгуулах
  - ✓ Соёлын үйлдвэрлэл эрхлэгчдийн шилдэг санаа, инновацийн бүтээгдэхүүнийг дэмжиж соёл, урлагийн үйл ажиллагаа эрхэлдэг аж ахуйн нэгж, уран бүтээлчдийг дэмжих
  - ✓ Шинжлэх ухаан, инновацийн бүтээгдэхүүн, үйлдвэрлэл, үйлчилгээг хөгжүүлж, шинэ санаа, санаачилгыг дэмжин нийгмийн үйлчилгээнд нэвтрүүлж, бүх талын хамтын ажиллагааг дэмжих

Төлөвлөгөө зарлагдсанаас хойш буюу 8-р сарын 27-ны өдрийн байдлаар 18,000 иргэн, 5000 гаруй аж ахуйн нэгжид 1,823.6 тэрбум төгрөгийн зээл олгожээ. Тухайн зээлүүдийн ард 125 мянган ажлын байр хамгаалагдсан байна. Ажлын байр дэмжих зээлд төсөвлөсөн хоёр их наяд төгрөгийн санхүүжилт дуусч байгаа ч зээлийн эрэлт их байгаа учраас гурван хувийн зээлийн санхүүжилтийг нэмэгдүүлж үргэлжлүүлэн олгох шийдвэрийг гаргаад байна.

Нийт дүнгээр нь авч үзвэл, Монгол Улсын хувьд 2020 оны 4-р сараас 2021 оны 6 дугаар сарын хооронд 3.27 их наяд төгрөгийн төсвийн нэмэлт зарлага, 1.9 их наяд төгрөгийн төсөвлөсөн орлогын хөнгөлөлт, чөлөөлөлт, 649 тэрбум төгрөгийн төсвийн гадуурх

санхүүжилт зэрэгт 5.1 их наяд төгрөгийг “КОВИД-19” цар тахлыг ковидын сөрөг нөлөөллийг бууруулахад зарцуулаад байна. Төрөөс авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээг ангилан өмнөх бүлэгт тайлбарласан онолын хүрээнд системтэйгээр ангилан авч үзье.

■ **Дэд бүтэц, жижиг дунд бизнесийн хөгжлийг дэмжих**

- ✓ Ажлын байрыг дэмжих жилийн 3 хувийн хүүтэй, 3 жилийн хугацаатай 3.0 их наяд төгрөг хүртэлх зээлийг Зээлийн батлан даалтын сангийн тогтолцоог ашиглан, банкуудын чөлөөт эх үүсвэрээр олгох
- ✓ Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч, бичил үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхлэгчдэд санхүүгийн дэмжлэг олгох
- ✓ Хувиараа хөдөлмөр эрхлэх сонирхолтой ажилгүй, гэртээ хүүхэд асарч буй иргэн, хөдөлмөрийн насны халамж хүртэгчид өрхийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхлэхтэй холбоотой борлуулалтын болон ажлын байрны түрээсийн дэмжлэг үзүүлэх
- ✓ “Өрхийн тариалан” хөдөлгөөн өрнүүлж, аж ахуйн нэгжүүдэд хүнсний ногооны үрийн дэмжлэг үзүүлэх

■ **Татварын дэмжлэг үзүүлэх**

- ✓ НДШ-ийн хөнгөлөлт
- ✓ ХХОАТ-ын хөнгөлөлт
- ✓ ААНОАТ
- ✓ Түрээсээ бууруулсан түрээслэгчдийн татварын хөнгөлөлт
- ✓ ААНОАТ, НДШ хоцорч төлсний алданги хөнгөлөх
- ✓ НӨАТ-ын хөнгөлөлт (эрүүл мэнд, хүнсний барааны импорт)
- ✓ Нийгмийн даатгалын шимтгэлээс чөлөөлөх хуулийг хэрэгжүүлэх

■ **Зээлийн хөнгөлөлт, хойшлуулалт, хүртээмжийг өсгөх**

- ✓ 2020 оны 3 дугаар сараас эхлэн активын ангиллын журамд өөрчлөлт оруулж зээлдэгчид зээлийн үндсэн болон хүүгийн төлбөрөө түр хугацаагаар эргүүлэн төлөх боломжгүй тохиолдолд тухайн зээлдэгчийн зээлийн ангиллыг хэвээр үлдээхээр болов.
- ✓ Банкууд гүйлгээний шимтгэлээ бууруулахыг дэмжих, долларын хадгаламжийг даатгалаас гаргаж хадгаламжийн долларжилтыг бууруулах арга хэмжээ авав.
- ✓ Ипотекийн хөнгөлөлттэй зээлийн эргэн төлөлтийг түр түдгэлзүүлж 6 сараар (дараа нь дахиад 8 сараар) хойшлуулахыг зөвшөөрөв
- ✓ Банкны системийн нөөц хөрөнгийг нэмэгдүүлэх үүднээс 2020 оны 3 дугаар сард төгрөгийн эх үүсвэрийн заавал байлгах нөөцийн хувь хэмжээг 4.5 нэгж хувиар бууруулж 6 хувьд хүргэв.
- ✓ Мөнгөний бодлогын зорилтод нийцүүлэн Монголбанкны олгож байгаа репо санхүүжилтийн нийт эх үүсвэр, нэг зээлдэгчид олгох хэмжээг нэмэгдүүлэх чиглэлээр Төвбангтай хамтран ажиллах

■ **Экспортыг төрөлжүүлэх, нэмэгдүүлэх**

- ✓ Улаанбаатар хот руу гаалийн хяналтад илгээх нөхцөлийг бүрдүүлэх, Замын-Үүд-Эрээн, Эрэнцав-Соловьевск төмөр замын боомтоор гарах экспортын бараа эргэлтийг нэмэгдүүлэх
- ✓ Монгол-Хятадын хилийн бүсийн “Ногоон гарц” түр журмын хэрэгжилтийг эрчимжүүлж, Оросын талтай “Ногоон гарц” түр журмыг тохиролцон хэрэгжүүлж эхлэн улс хоорондын ачаа тээвэрлэлтийг нэмэгдүүлэх

- ✓ Хилийн ачаа тээврийн боомтын үйл ажиллагааг сэргээж, хүчин чадлыг нэмэгдүүлэн экспорт, импортын үйл ажиллагааг ариутгал халдваргүйжүүлэлтийн дэглэм дор зохион байгуулж гадаад худалдааны бараа эргэлтийг нэмэгдүүлэх
- *Төрийн үйлчилгээ, зөвшөөрөл олгох, бүртгэлийг хөнгөвчлөх*
- **Засгийн газрын хөрөнгө оруулалтын зорилтот арга хэмжээ**
- ✓ Тэргүүлэх чиглэлийн 100 төсөл, арга хэмжээг Засгийн газрын 100 хоногт багтаан зарлан хэрэгжүүлэх
  - ✓ Зээл, санхүүжилтийн эх үүсвэр нь тодорхойлогдсон томоохон төслүүдийн бүтээн байгуулалтыг идэвхжүүлж, эдийн засгийг сэргээх хөшүүрэг болгож ажиллах
- *Төсвийн алдагдлыг бууруулах*
- **Иргэдийн орлогыг дэмжих, ажил эрхлэлтийн түвшинг дээшлүүлэх**
- ✓ Хүүхдийн мөнгө
  - ✓ Эрүүл мэндийн зардал
  - ✓ Малчдад олгох тусламж
  - ✓ Халамжийн тэтгэвэр
  - ✓ Ажлын байрыг хадгалахад
  - ✓ ЗГ-ын онцгой байдлын сан
  - ✓ Ноолуурын салбарын дэмжлэг
  - ✓ Хүнсний талоныг 2 дахин нэмэх
  - ✓ Залуучуудын хөгжил, хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих зорилгоор ажил мэргэжлийн чиг баримжаа олгох, хувь хүний хөгжлийн цогц сургалтын хөтөлбөр боловсруулан, залуучуудыг хамруулж хөдөлмөрт бэлтгэх, ажлын байраар хангахад дэмжлэг үзүүлэх
  - ✓ Цахилгаан, дулаан, цэвэр бохир ус, хог хаягдлын төлбөр хураамжийг төрөөс хариуцах ажлын зохион байгуулалтыг сайжруулж, хэрэгжүүлэх
  - ✓ Халамжийн тэтгэвэр болон байнгын асаргаа шаардлагатай хүүхдэд олгож буй амьжиргаа дэмжих тэтгэмж болон хүүхдийн мөнгөн тэтгэмжүүдийг нэмэгдүүлэн олгох шийдвэрийг хэрэгжүүлэх
  - ✓ Нийслэлийн гэр хорооллын айл өрхүүдийн санхүүгийн байдалд дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор сайжруулсан шахмал түлшний үнийг үе шаттай бууруулах
  - ✓ Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг хөдөлмөрт бэлтгэж ажлын байраар хангах, аж ахуй эрхлэх үйл ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлэх болон ажлын байраар хангасан аж ахуйн нэгж, байгууллагыг дэмжиж, урамшуулах
  - ✓ Гол нэрийн хүнс, түлш, шатахуун, малын тэжээл, боловсруулах үйлдвэрийн түүхий эдийн үнийн зохиомол өсөлтөөс сэргийлэх
  - ✓ Эрчим хүчний салбарын нарийн мэргэжлийн ажилтны хүний нөөцийг бүрдүүлэх
  - ✓ Малжуулах хөтөлбөрт хамрагдах хүсэлтэй малгүй болон цөөн малтай иргэн, гэрээт малчин өрхийг малжуулахад санхүүгийн зохих дэмжлэг үзүүлэх

▪ **Банк, санхүүгийн байгууллагуудын төлбөрийн чадварыг хангах**

- ✓ Эдийн засгийн хүндрэлтэй нөхцөлийн улмаас эргэн төлөлт нь доголдсон хэрэглээний зээлд бүтцийн өөрчлөлт хийж актив худалдан авах, хөнгөлөлттэй зээл олгох арга хэмжээ авав.
- ✓ Банкуудын төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадварын зохистой харьцаа 25 хувь байсныг 20 хувь болгов.
- ✓ Банкуудын нөөц хөрөнгийг дэмжих үүднээс репо санхүүжилтийн нөхцөлийг зөөлрүүлэв.

▪ **Ногоон эдийн засаг, дижитал үйлчилгээг хөгжүүлэх зэрэг арга хэмжээ**

- ✓ Дотоодын үйлдвэрлэл, ногоон худалдан авалтыг төрийн худалдан авалтаар дэмжих

Тодорхой салбарын үйл ажиллагааг дэмжих

- ✓ Иргэдийг дархлаажуулалтад хамруулсны дараа улс хоорондын төмөр зам, агаарын тээвэр, автотээврийн зорчигч тээвэрлэлтийг үе шаттайгаар нээх ажлыг зохион байгуулах
- ✓ Гол нэрийн хүнс, түлш, шатахуун, малын тэжээл, боловсруулах үйлдвэрийн түүхий эдийн үнийн зохиомол өсөлтөөс сэргийлэх
- ✓ Тариалалт, уринш боловсруулалт, арчилгаа, ургац хураалтын үйл ажиллагааг технологит хугацаанд нь гүйцэтгэх
- ✓ Соёлын үйлдвэрлэл эрхлэгчдийн шилдэг санаа, инновацийн бүтээгдэхүүнийг дэмжиж соёл, урлагийн үйл ажиллагаа эрхэлдэг аж ахуйн нэгж, уран бүтээлчдийг дэмжих
- ✓ Шинжлэх ухаан, инновацийн бүтээгдэхүүн, үйлдвэрлэл, үйлчилгээг хөгжүүлж, шинэ санаа, санаачилгыг дэмжин нийгмийн үйлчилгээнд нэвтрүүлж, бүх талын хамтын ажиллагааг дэмжих
- ✓ Алтны олборлолтыг дэмжиж, алт тушаалтыг нэмэгдүүлэх
- ✓ Хүнсний үйлдвэрлэл, хангамжийн тогтвортой байдлыг хангах зорилгоор хүнсний түүхий эд, бүтээгдэхүүн болон газар тариалангийн үйлдвэрлэлд нэн хэрэгцээт үр бордоо, ургамал хамгааллын бодис, тоног төхөөрөмж, ургацын дотоодын болон улс хоорондын тээвэрлэлтийг халдвар, хамгааллын дэглэм дор зохион байгуулах
- ✓ Хөдөө аж ахуйн салбарт хаврын тариалалт, ноолуур, ноос, арьс шир бэлтгэл болон малчдын үйл ажиллагааг дэмжсэн хөнгөлөлттэй зээлийг Хөгжлийн банк, арилжааны банкуудын эх үүсвэрт тулгуурлан санхүүжүүлэх
- ✓ Барилгын материал, түүхий эд, газар тариалангийн тоног төхөөрөмжийн улс хоорондын тээвэр зохицуулалтыг халдвар хамгааллын дэглэм дор шуурхай зохион байгуулах
- ✓ Иргэдийг орон сууцжуулах арга хэмжээг төр, хувийн хэвшлийн зохистой түншлэлээр хэрэгжүүлж, төрөөс газар, дэд бүтэц, ипотекийн хөнгөлөлттэй зээлийн дэмжлэг үзүүлэх
- ✓ Ипотекийн 6 хувийн хүүтэй зээлийн эх үүсвэрийг мөнгөний бодлогын зорилтод нийцүүлэн нэмэгдүүлж, барилгын салбар, түүний дагалдах салбарыг идэвхжүүлэхэд чиглүүлэх талаар Төв банктай хамтран ажиллах

2.2. Монгол Улсын эдийн засгийн өнөөгийн байдал

2.2.1. 2020 оны макро эдийн засгийн үзүүлэлтүүд /2019 онтой харьцуулсан байдлаар/

Цар тахал Манай Улсын эдийн засагт дараах 4 үндсэн сувгаар нөлөө үзүүлж байна.¹⁴⁶

- Халдварыг тогтоон барих Засгийн газрын арга хэмжээ нь жижиг бизнес болон өрхийн орлогод шууд сөргөөр нөлөөлж нэгэнт суларч байсан эдийн засгийн дотоод идэвхжлийг сааруулах
- Эдийн засгийн нийт үйлдвэрлэлд уул уурхайн салбар давамгайлсан орны хувьд халдвараас шалтгаалан гадаад хил хаагдаж, түүхий эдийн үнэ унахад эдийн засагт гарах сөрөг нөлөөлөл
- Цар тахлыг хязгаарлах арга хэмжээ нь худалдаа, үйлчилгээний сектор (аялал жуулчлал, тээвэр ороод)-т үзүүлэх сөрөг нөлөө
- Төсвийн орлого тасалдаж эрүүл мэнд, нийгмийн хамгааллын зардал өсөн нэмэгдсэн нь төсвийн дарамтыг улам даамжруулах зэрэг болно.

Макро эдийн засгийн үндсэн үзүүлэлтүүд¹⁴⁷

ДНБ-ний бүрдэл хэсэг болох худалдаа, үйлчилгээ, аялал жуулчлалын салбарууд эрсдэлтэй нөхцөл байдалд байсаар байна. 2019 онтой харьцуулахад 2020 онд ДНБ 5.3 хувиар буурчээ. Эдийн засгийн өсөлтийг бууруулахад нөлөөлсөн салбарууд нь уул уурхай, олборлолт, барилга, бөөний болон жижиглэн худалдаа, тээврийн хэрэгслийн засвар үйлчилгээ, тээвэр ба агуулахын үйл ажиллагаа, болон үйлчилгээний бусад үйл ажиллагаа зэрэг байна. Дотоодын нийт бүтээгдэхүүний эцсийн ашиглалтаарх тооцооллоос эдийн засгийн өсөлтөд дэмжлэг үзүүлсэн гол бүрдэл хэсэг нь эцсийн хэрэглээ, цэвэр экспортын хэмжээ байсан бол хөрөнгийн нийт хуримтлалын хэмжээний бууралт сөрөг нөлөө үзүүлсэн байгаа нь харагдаж байна.

Инфляцын түвшин 2020 онд 2.3 хувь байсан буюу ерөнхийдөө нам дор түвшинд хадгалагджээ. Энэ нь хэрэглээний сагсанд ордог бараа, үйлчилгээний үнэ харьцангуй тогтвортой байсантай холбоотой байна. Түүнчлэн төгрөгийн болон валютын харилцах дансанд байрших мөнгөний хэмжээ буурсан, эсрэгээрээ төгрөгийн болон хадгаламжийн нэмэгдсэн байна. Мөнгөний нийт нийлүүлэлтийн хэмжээ өссөн хэдий ч мөнгөний эргэлтийн хурд буюу нэрлэсэн ДНБ-нийг нийт мөнгөний нийлүүлэлтийн хэмжээнд харьцуулсан харьцаа 2019-2020 онд 1.83-аас 1.67 болж буурсан байна. Энэ нь зээл олголтын хэмжээ багассан, бизнес эрхлэгчдийн орлого тасалдаж мөнгөний эргэлтийн хурд саарсантай холбоотой.

Гадаад валютын ханш рублээс бусад гадаад валютуудын хувьд бага зэрэг өсчээ. Манай улсын хувьд гадаад валютын ханш жил тутам нэмэгдэж байгаа нь мөнгөний нийлүүлэлтийн болон гадаад өрийн өсөлт, гадаад валютын нийлүүлэлтээс давсан эрэлттэй үндсэндээ холбоотой байдаг. 2020 онд гадаад валютын ханш ерөнхийдөө өссөн нь мөнгөний нийт нийлүүлэлт 16 хувиар буюу гадаад валютын албан нөөцийн өсөлтөөс өндрөөр нэмэгдсэн, төв банкнаас нийлүүлсэн гадаад валютын нийлүүлэлтээс зах зээлийн эрэлт давсантай холбоотой юм.

Хязгаарлалт хорио цээрийн нөхцөл байдал үргэлжилбэл ажилгүй иргэдийн тоо өсөх, худалдан авалт, эрэлт буурах, улмаар эдийн засгийн идэвхжил сулрах, худалдан авалт, борлуулалтын хэмжээ багассанаар ДНБ-ний хэмжээ агших үйл явц үргэлжлэх эрсдэлтэй.

¹⁴⁶ Монгол улсын эдийн засгийн тойм, 2021, 2-р сар.

¹⁴⁷ Цар тахлын Монгол Улсын макро эдийн засаг, нийгмийн амьдралд үзүүлсэн нөлөөлөл, алдагдсан боломжийн зардал, Ш.Батцэнгэл, Д.Халиун, О.Билгүүтэй, 2021

Нөгөө талаас цар тахалтай холбоотой эрүүл мэндийн зардал өсч, иргэд, аж ахуйн нэгжүүдэд үзүүлэх хөнгөлөлт, чөлөөлөлтийн хэмжээ хэвээр байгаад байвал төсвийн орлого хумигдахын хажуугаар төсвийн зардал өсөх эрсдэл бий болно. Энэ нь засгийн газрын өрийн хэмжээг цаашид нэмэгдүүлэх шалтгаан болж болзошгүй байна. 2020 онд өмнөх онтой харьцуулахад төсвийн алдагдлын хэмжээ 3.9 их наяд төгрөгөөр нэмэгджээ. Засгийн газар эрэлтийг дэмжих, бодит секторын нийлүүлэлтийг өсгөх чиглэлээр гаргасан хүчин чармайлтаа үргэлжлүүлж, эдийн засгийн тогтвортой өсөлтийг хангахад сөргөөр нөлөөлөх гол хүчин зүйл нь цар тахлын хэмжээ хумигдахгүй байгаа байдал болж байна. Бараа, үйлчилгээний нийлүүлэлт тасалдах бодит нөхцөл байдал үүсвэл үнийн түвшин өсөх, худалдан авах чадвар хумигдах, амьжиргааны түвшин буурах сөрөг үр дагавруудыг бий болгоно.

Цаашид Засгийн газар гадаадаас нэмэлт эх үүсвэр татаж өрийн хэмжээг нэмэгдүүлэх нөхцөл байдал үүсвэл түүнийг ажлын байрыг бий болгох, дэд бүтэц, нөөцийн болон боловсруулах үйлдвэрлэлийг дэмжих, эдийн засгийг төрөлжүүлэх чиглэлд зарцуулах нь илүү оновчтой байна.

Санхүүгийн зах зээлийн орчин

2020 онд *арилжааны банкуудын* нийт зээлийн үлдэгдэл 16.4 их наяд орчим төгрөг болсон нь 2019 онтой харьцуулахад 1.3 их наяд орчим төгрөгөөр багассан үзүүлэлт болж байна. Энэ нь 2020 онд цар тахалтай холбоотойгоор эдийн засгийн орчны тодорхой бус байдал нэмэгдэж, зээл олголт буурсантай холбоотой.

Иргэд, бизнесийн байгууллагуудын үйл ажиллагааны орлого жигд бус болж тасалдсанаас нийт зээлд эзлэх чанаргүй зээлийн хэмжээ арилжааны банкуудын хувьд 1.6 орчим хувиар нэмэгдсэн бол *ХЗХ-ны* чанаргүй зээл 2019-2020 онд 4.04%-4.53% болж өсчээ.

ББСБ-ын нийт зээлд эзлэх чанаргүй зээл 2020 оны 4-р улиралд 11.16 хувь болсон нь өмнөх оны мөн үеийнхтэй харьцуулахад 2.06 хувиар нэмэгдсэн үр дүн болж байна. Чанаргүй зээлийн өсөлт нь мөнгөний өртөг буюу зээлийн хүүгийн хэмжээг өсгөхөд хүргэж болзошгүй, дотоодын хуримтлалд мөн сөрөг нөлөөтэй болохыг санхүүгийн байгууллагууд бодолцож эрсдэлийн удирдлагын чанарыг дээшлүүлэх, эдийн засагт эерэг нөлөөллийг бий болгох үйлдвэр аж ахуйн газруудыг зээлийн санхүүжилтээр хангах, Сангийн яамтай хамтран ажиллах, бодлого үйл ажиллагаагаа уялдуулах үйл явцаа сулруулахгүй, харин ч богино хугацаанд эрчимжүүлэх шаардлагатай болж байна.

Даатгалын салбарын сүүлийн 5 жилийн нийт хураамжийн дундаж өсөлт 12.8 хувь байгаа бөгөөд цар тахалтай холбоотойгоор 2020 онд 2.5 хувь болж буурсан байна. Даатгалын салбарын хөрөнгө, орлогын өсөлтийн хувь буурсан хэдий ч эдгээр үзүүлэлтүүдийн нэрлэсэн дүн өсөлттэй гарчээ. Үүнд даатгалын хураамжийн орлогын нэлээд хэсгийг заавал даатгуулах даатгал буюу жолоочийн хариуцлагын даатгал, жил тутам тоо нь нэмэгдэж байгаа авто тээврийн хэрэгслийн даатгалын гэрээнээс бүрдүүлж байгаа нь нөлөөлсөн гэж үзэж болно.

Үнэт цаасны зах зээлийн үнэлгээ өнгөрсөн онтой харьцуулахад 12.5 хувиар өсөж 3,029.7 тэрбум төгрөг болсон нь 2020 онд дийлэнх томоохон хувьцаат компаниуд борлуулалтын орлогоо жигд тогтвортой байлгаж чадсантай холбоотой. Харин цар тахлаас шалтгаалж хоёрдогч зах зээлийн арилжааны идэвхийг тодорхойлогч үзүүлэлт болох хувьцааны хөрвөх чадвар 3.2 нэгжээр буурч 1.8 хувьд хүрчээ.

Хөдөлмөр эрхлэлт, өрхийн орлого

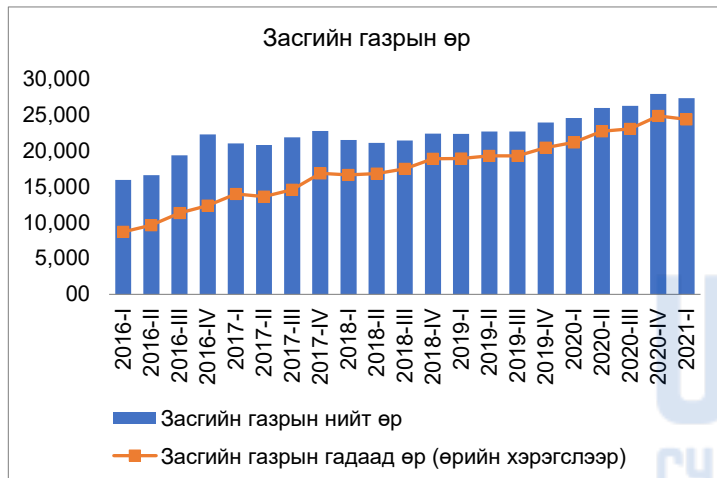
Хөдөлмөр эрхлэгчдийн тоо 2019 онд 1,188,440 байсан бол 2020 онд 1,124,564 болж буурчээ. 2019-2020 онд нийт ажиллагсдын ажиллах хүчинд эзлэх хувь 0.92-с 0.84 болж багассан байна.

Өрхийн мөнгөн орлого 2019 онд 1,375,080 байсан бол 2020 онд 1,424,598 болж өөрчлөгджээ. Нэрлэсэн дүнгээрээ өрхийн орлого нэмэгдсэн ч энэ нь чанартай өсөлт хараахан биш юм. Учир нь орлого хуваарилалтыг харуулдаг үзүүлэлт болох Жинийн индекс 2019-2020 онд 32.5-с 32.83 болж өссөн буюу орлогын тэгш бус байдал нэмэгдсэн, нөгөө талаас бодит дотоодын нийт бүтээгдэхүүн нэрлэсэн ДНБ-ний бууралтаас ихээр буурсан, хэрэглээний үнийн индекс нам дор түвшинд тогтвортой байсан хэдий боловч хэрэглээний сагсанд ордоггүй олон төрлийн бараа, үйлчилгээний үнэ өссөн, засгийн газраас өрхийн орлогыг дэмжихэд чиглэгдсэн тодорхой арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлсэн зэрэг нь үүнийг нотолж байна.

Коронавирусийн тархалт, хөл хорионоос шалтгаалан өрхүүд бизнесийн үйл ажиллагаагаа зогсоосон, үйл ажиллагаа нь тасалдсан, үйлчлүүлэгчийн тоо буурсан зэрэг нь орлого буурахад голлон нөлөөлжээ. Тухайлбал:

- Малчин болон газар тариалан эрхлэгч өрхүүдийн 70 хувь өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүний орлого буурсан байна.
- Коронавирусийн сөрөг нөлөөнд цалинтай хөдөлмөр эрхэлдэг хүн ам харьцангуй бага өртсөн хэдий ч гурван өрх тутмын нэгийг нь цалингийн орлого буурсан байна.

Засгийн газрын өрийн ДНБ-д эзлэх хувь

Засгийн газрын өрийн ДНБ-д эзлэх хувь 2019 онд 63 хувь байсан бол 2020 онд 74 хувь болж өсчээ.

2.2.2.Макро эдийн засгийн үндсэн үзүүлэлтүүд (2021 оны эхний хагас жилийн байдлаар)

Макро эдийн засгийн үндсэн үзүүлэлтүүдийг 2021 оны эхний 6 сарын байдлаар харуулвал дараах байдалтай байна.¹⁴⁸

¹⁴⁸https://mof.gov.mn/files/uploads/article/%D0%B6%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D0%BD_%D1%82%D0%BE%D0%B9%D0%BC_%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%BB%D1%86%D1%83%D1%83%D0%BB%D0%B3%D0%B0_08132021.pdf

Дотоодын нийт бүтээгдэхүүн

2021 оны эхний улиралд 9.2 их наяд төгрөгт хүрч (оны үнээр тооцсон), эдийн засгийн өсөлт өмнөх оны мөн үеэс 15.7 хувиар өссөн байна. Энэхүү өсөлт нь Засгийн газраас “Эрүүл мэндээ хамгаалж, эдийн засгаа сэргээх 10 их наядын цогц төлөвлөгөө”-ний хүрээнд вакцинжуулалтыг шуурхай эхлүүлсэн, өрхийн орлогыг хамгаалахад чиглэсэн нийгмийн халамжийг үргэлжлүүлсэн, ААН-үүдэд зээл олгож ажлын байрыг хадгалсантай холбоотой байна.

Гадаад худалдааны нийт бараа эргэлт

2021 оны эхний хагас жилд 7.4 тэрбум ам.долларт хүрч, өнгөрсөн оны мөн үеэс 39.4 хувиар өссөн нь коронавируст халдвар (КОВИД-19)-ын цар тахлын эдийн засагт үзүүлсэн огцом шокийн нөлөө аажмаар буурч байгааг харуулж байна. Экспорт өмнөх оны мөн үеэс 45.4 хувиар өсөж 4.1 тэрбум ам.долларт, импорт өмнөх оны мөн үеэс 32.6 хувиар өсөж 3.3 тэрбум ам.долларт тус тус хүрснээр гадаад худалдааны тэнцэл 850.2 сая ам.долларын ашигтай гарлаа.

Инфляц

2021 оны 6 дугаар сарын байдлаар 6.6 хувийн өсөлттэй гарлаа. Коронавируст халдвар (КОВИД-19)-ын цар тахлын нөлөөгөөр эдийн засаг дахь эрэлт саарсантай холбоотойгоор 2020 онд инфляц нам дор түвшинд хадгалагдаж байв. Харин шатахууны үнэ (суурь оны бууралтын нөлөө), сайжруулсан шахмал түлшний үнэ (өвлийн улиралд 75 хувиар бууруулсан байсан), мөн хүнсний бүлгийн үнэ өссөнтэй холбоотойгоор сүүлийн саруудад инфляцад богино хугацааны өсөлт ажиглагдлаа.

Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн нийт орлого

2021 оны эхний 6 сарын байдлаар 7,106.1 тэрбум төгрөгт хүрч, төлөвлөсөн хэмжээнээс 471.0 тэрбум төгрөгөөр давж биелжээ. Энэ нь өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад 2,747.4 тэрбум төгрөг буюу 63.0 хувиар өссөн үзүүлэлт юм

Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн нийт зардал

Монгол Улсын 2021 оны Төсвийн тухай хуулиар Нийт зарлага ба цэвэр зээлийг 13,944.9 тэрбум төгрөгөөр баталсныг коронавируст халдварын тархалттай холбоотой цаг үеийн шаардлагаар 12.9 хувиар буюу 1,803.4 тэрбум төгрөгөөр нэмэгдүүлэн 15,748.3 тэрбум төгрөг болгон тодотгосон. Нийт зарлага ба цэвэр зээлийн дүн 2021 оны эхний хагас жилийн гүйцэтгэлээр 7,498.2 тэрбум төгрөг буюу 47.6 хувийн гүйцэтгэлтэй гарсан байна.

Засгийн газрын өр

Засгийн газрын өрийн өнөөгийн үнэ цэнээрх үлдэгдлийн ДНБ-д эзлэх хувь 2021 оны эхний хагас жилийн гүйцэтгэлээр 60.4 хувьтай тэнцэж байсан нь Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд заасан Засгийн газрын өрийн тухай төсвийн тусгай шаардлагыг хангаж байгаа юм. Тус харьцаа 2021 оны хүлээгдэж буй гүйцэтгэлээр 61.3 хувьтай тэнцэхээр хүлээгдэж байгаа бөгөөд Засгийн газрын нэрлэсэн өрийн үлдэгдэл 30.9 их наяд төгрөгт хүрэхээр байна.

Зураг 4. Макро эдийн засгийн гүйцэтгэл

Макро эдийн засгийн төсөөлөл	х/нэгж	2020 гүйц.	2021.06 сар. гүйц.	2021 ХБГ**	2022 төс.
ДНБ, оны үнээр	их наяд төгрөг	37.0	9.2*	42.1	45.7
Эдийн засгийн өсөлт	хувь	(5.3)	15.7*	6.5	4.6
уул уурхайн	хувь	(9.4)	34.1*	13.7	(6.7)
уул уурхайн бус	хувь	(4.3)	11.1*	4.7	7.7
Инфляц	хувь	2.3	6.6	7.2	6.0
Дундаж ханш	төгрөг	2,813.8	2,849.1	2,861.0	3,070.0
Гадаад худалдааны нийт эргэлт	тэрбум ам.доллар	12.9	7.4	14.5	15.3
Нийт экспорт	тэрбум ам.доллар	7.6	4.1	8.2	8.7
Нийт импорт	тэрбум ам.доллар	5.3	3.3	6.3	6.6
Гадаад худалдааны тэнцэл	тэрбум ам.доллар	2.3	0.8	1.9	2.1

Эх сурвалж: Сангийн яам (mof.gov.mn)

БҮЛЭГ 3. ДЭЛХИЙ ДАХИНЫ ЦАР ТАХЛЫН ӨНӨӨГИЙН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ, ЦААШДЫН ХАНДЛАГА, ЭДИЙН ЗАСАГТ ҮЗҮҮЛСЭН СӨРӨГ НӨЛӨӨЛӨЛ, СУРГАМЖ

Цар тахал нь дэлхий нийтийн эдийн засгийн өсөлтийг 2020 онд -3.4%-өөс -7.6%-иар сааруулсан бол 2021 онд 4.2%-5.6%-иар сэргэх төлөвтэй байна.¹⁴⁹ Дэлхийн худалдаа 2020 онд 5.3%-иар буурсан бол 2021 онд 8.0%-иар сэргэх төлөвтэй байна. Олон улсын байгууллагуудаас гаргасан төсөөллүүдийг нэгтгэн харвал 2020 онд эдийн засгийн өсөлт анх тооцоолж байснаас бага буурсан бөгөөд үүнд улс орнуудын авч хэрэгжүүлсэн төсөв, мөнгөний бодлого нөлөөлжээ.

Зарим хөгжингүй улс орнуудын эдийн засаг сэргэж байгаа ч төв банкууд болон үндэсний засгийн газрууд инфляцын болзошгүй дарамтаас сэргийлж мөнгөний болон төсвийн дэмжлэгийг бууруулахаар судалж байна. Дэлхийн эдийн засгийн 60%-ийг бүрдүүлж буй томоохон хөгжингүй улс орнууд хамгийн багадаа 2024 хүртэл үйлдвэрлэлийн боломжит түвшингээсээ доогуур ажиллах төлөвтэй байгаа нь цар тахлын өмнөх үеийнхтэй харьцуулахад улс орнуудын болон иргэдийн эдийн засгийн нөхцөл байдал ерөнхийдөө сул байхыг илтгэж байна.¹⁵⁰

2020 оны энхий хагас жилийн жигд бууралттай харьцуулбал 2020 оны 3-р улирлаас эхэлж аж үйлдвэржсэн, хөгжингүй орнуудын эдийн засгийн сэргэлт хурдсах, хөгжиж буй орнуудын эдийн засгийн өсөлт удаашрах хандлага ажиглагдаж байна.

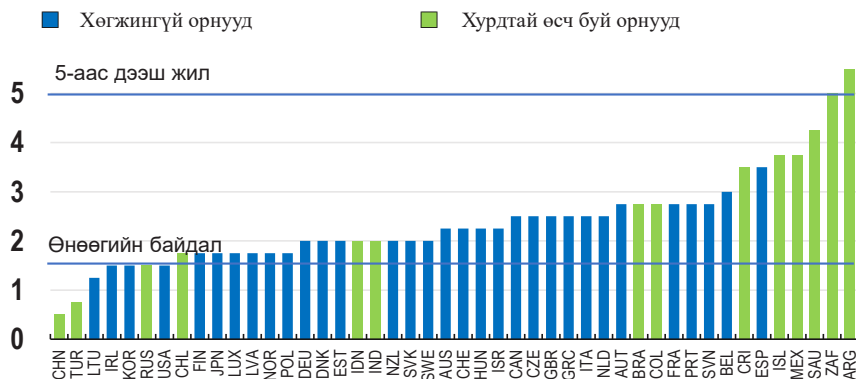
2021 оны 8 дугаар сарын байдлаар АНУ-ын ДНБ-ний хэмжээ хямралын өмнөх түвшнээс аль хэдийн 0.8 хувиар өндөр байгаа бол Евро бүсийн ДНБ нь цар тахлын өмнөх үеийнхээс 3 хувиар, ЕХ-ны орнуудад 2.6 хувиар доогуур хэвээр байна.¹⁵¹

¹⁴⁹ M. Szmigiera, Impact of the coronavirus pandemic on the global economy - Statistics & Facts Aug 3, 2021 <https://www.statista.com/topics/6139/covid-19-impact-on-the-global-economy/>

¹⁵⁰ Global Economic Effects of COVID-19, Congressional research service, Updated July 9, 2021 <https://sgp.fas.org/crs/row/R46270.pdf>

¹⁵¹ News Release: OECD GDP growth, Paris, 30 August 2021 https://www.oecd.org/sdd/na/gdp-growth-second-quarter-2021-oecd.htm?utm_term=PAC&utm_source=twitter&utm_medium=social&utm_content=

Зураг 5. Дэлхийн зарим орнуудад цар тахлын өмнөх үед нэг хүнд ногдох ДНБ-ний түвшинд хүрэн хугацаа, жилээр¹⁵²

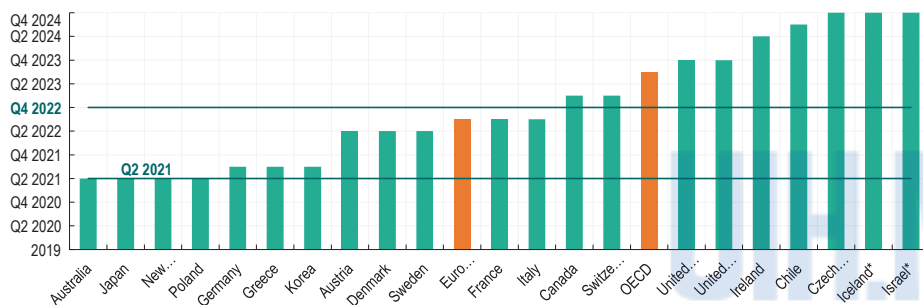

Эх сурвалж: ЭЗХАХБ

ОУВС-гийн шинжээчид дэлхийн эдийн засаг 2-оос 3 жилийн дотор цар тахлын өмнөх байдалд эргэн орно гэсэн дүгнэлтийг гаргахын сацуу цар тахалтай тэмцэх, цар тахлын нийгэм, эдийн засгийн сөрөг нөлөөллийг буруулахад зарцуулсан төсвийн хөрөнгө, зээлийн эргэн төлөлттэй холбоотой хүндрэлүүд нь эдийн засгийн өсөлтийн хурдыг сааруулна гэж үзжээ. (Зураг 5)

Дээрх судалгаа, тооцооллууд нь тодорхой бус байдал, цар тахлын шинэ хувилбарууд зэрэг хүчин зүйлээс үүдэн нь зөвхөн ерөнхий дүр зургийг харуулж байна.¹⁵³

Зураг 6. ЭЗХАХБ-ын зарим орнуудад ажил эрхлэлтийг бүрэн сэргэлтийн төсөөлөл, улирлаар¹⁵⁴

Тэмдэглэл: Цар тахлын өмнөх суурь түвшин нь 2019 оны 4 улирлын дундаж үзүүлэлт юм.
 *Хямралын өмнөх түвшин 2024 оны 4-р улиралд сэргээгүй байна.
 Эх сурвалж: Хөдөлмөрийн зах зээлийн богино хугацааны статистик мэдээлэл, Эдийн засгийн төлөв байдлын мэдээллийн сан, ЭЗХАХБ-ын тооцоолол

¹⁵² OECD Economic Outlook 109 database; and OECD calculations.

¹⁵³ World Economic Outlook, IMF, April 2021

<https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2021/03/23/world-economic-outlook-april-2021>

¹⁵⁴ OECD (2021), OECD Employment Outlook 2021. <https://www.oecd.org/employment-outlook/>

Цар тахлын улмаас хүний амь нас эрсдэж байгаа нь дэлхийн эдийн засгийн өсөлтөд эргэлт буцалтгүй нөлөөлөх бөгөөд үүнд дээр ядуурлын түвшин нэмэгдэж, амьдралын түвшин буурахад нөлөөлж байна. Зарим тооцоогоор 2020 онд 95 сая хүн туйлын ядууралд өртсөн байж болзошгүй бөгөөд тахлын өмнөх үеийнхээс 80 сая хүн шим тэжээлийн дутагдалд орсон байна.¹⁵⁵

Хүснэгт 5. Ковид-19 ба зарим эпидемийн нөлөө¹⁵⁶

Эпидеми	Нас баралт	Халдвар хамгааллын арга хэмжээ/ нөхцөл байдал	Санхүүгийн шокийн дамжих нөлөөлөл	Бодит шокийн дамжих нөлөөлөл	Нөхцөл байдал
Ковид-19, 2020.03.01	2996	Ухань/Ломбардид хөл хорио тогтоосон	Зах зээлийн	Нийлүүлэлтийн сүлжээний тасалдал	
Ковид-19, 2020.04.08	82200	Дэлхий нийтийн хөл хорио тогтоосон	Санхүүгийн нөхцөл байдлыг чангатгах	Нийлүүлэлтийн сүлжээний тасалдал, эрэлт огцом тасрах	Даяаршсан эдийн засаг; Нийлүүлэлт/зээлийн сүлжээ;
Ковид-19, 2020.10.09	1.06 сая	Дэлхий нийтийн хөл хориог сулруулсан	Санхүүгийн зах зээл тогтвортой хэдий ч банкуудын дарамт нэмэгдсэн	ААН, компаниудын үйл ажиллагаа доголдох	Олон оронд ДНБ-д эзлэх үйлчилгээний хувь өндөр

Эх сурвалж: BIS Working Papers No 959, Macroeconomic effects of Covid-19: a mid-term review, August 2021

Үе үеийн цар тахлуудын эдийн засгийн нөлөө

Эрдэмтэд **Испанийн томуугийн** эдийн засгийн үр дагаврын талаар одоог хүртэл нэгдсэн дүгнэлтэд хүрээгүй байна. 1918-1919, 1920-1921 онд дэлхийн эдийн засаг хоёр удаа хямралд өртсөн боловч ихэнх шинжээчид цар тахлын эдийн засгийн үр дагаврыг тухайн үеийн Дэлхийн нэгдүгээр дайн, Европ тивд олноор өрнөж байсан иргэний дайн зэргийн үр дагавраас салгаж тооцох нь хүндрэлтэй гэж үзэж байна.

SARS-ийн анхны тохиолдол 2002 оны 11 дүгээр сард Хятадын өмнөд хэсэгт бүртгэгдсэн. Дараа нь өвчин БНХАУ-ын бусад хэсэгт, Хонконг, Сингапур, Вьетнам, Тайланд улсуудад тархжээ. Азийн бүс нутгаас гадна Канад, АНУ хоёр SARS-т хамгийн түрүүнд өртсөн. 2003 онд SARS нийт 29 оронд тархаж, нийт 8 мянга гаруй тохиолдол бүртгэгдсэнээс 774 хүн нас баржээ. Эпидемийн хурдацтай тархалт нь эдийн засагт мөн адил хурдацтай боловч богино хугацаанд нөлөөлсөн байна. Эпидемийн үед Хонконгийн ДНБ-ний хэмжээ 2.5%, БНХАУ-ын ДНБ 1%, Сингапур 0.7%-иар буурчээ. SARS-ийн Ази тивд тархсаны гол цохилтыг үйлчилгээний салбар хүлээн авч - аялал жуулчлал, зочид буудлын бизнест ихээр нөлөөлсөн байна. 2018 онд Английн “Халдварт өвчний сэтгүүл”-ийн мэргэжилтнүүд SARS-аас үүдэлтэй шууд зардлыг 40 тэрбум ам.доллар гэж тооцжээ.

SARS-аас гадна мөн онд **шувууны томуу** дэгдсэн бөгөөд вирус хурдацтай хувьсан өөрчлөгдөж нийт 25 хувилбар бүртгэгдсэнээс 3 нь хүний үхэлд хүргэж байсан. Европын холбоо шувууны томууны тархалттай тэмцэх санг байгуулж 1 тэрбум еврог зарцуулсан байна.

2003-2006 оны хооронд шувууны томуугийн дэгдэлтээс үүдэн Хонконг, Хятадаас Европ, Америк хоорондын нислэгийг 20%-иос 75%-иар хязгаарлаж байсан. Эдийн засагчид

¹⁵⁵ Global Economic Effects of COVID-19, Congressional research service, Updated July 9, 2021 <https://sgp.fas.org/crs/row/R46270.pdf>

¹⁵⁶ BIS Working Papers No 959, Macroeconomic effects of Covid-19: a mid-term review, August 2021, <https://www.bis.org/publ/work959.pdf>

2003-2006 он хүртэл шувууны томуугийн нийт хохирол, түүний эсрэг тэмцэхэд зарцуулсан хөрөнгийг 1.5 их наяд ам.доллар буюу дэлхийн ДНБ-ний 3 хувьтай тэнцсэн гэж тооцсон. 2013 он хүртэл үргэлжилсэн шувууны томуугийн дэгдэлтийн хамгийн том алдагдлыг ДНБ-нийхээ 2.6 хүртэлх хувийг алдсан Ази, Номхон далайн бүс нутаг хүлээсэн байна. Эдгээр нь гол төлөв хөдөө аж ахуй, аялал жуулчлал, зочид буудлын салбарт ногдож байв.

Зөвхөн Тайландад 2004-2006 онд 64 сая толгой шувуу (голдуу тахиа), Вьетнамд 50 сая, Индонезид 17 сая, Египтэд 36 сая толгой устгагдсан байна. Латин Америк дахь ДНБ-ний алдагдал 4.4%, Карибын тэнгисийн орнуудад 4.4%-тай байсан байна.

SARS болон шувууны томууны дэлхийн эдийн засагт үзүүлсэн нөлөөг тооцоолоход эдийн засгийн бусад үйл явцаас тусад тооцоход хүндрэлтэй байгааг мэргэжилтнүүд тэмдэглэжээ. Учир нь 2001 оны террорист халдлагын үр дагавраас 2001-2003 онд агаарын тээвэр, аялал жуулчлалын зах зээл дэх идэвхжил эрс буурсан, дэлхийн эдийн засаг сэргэж чадаагүй хэвээр байсан юм.

Гахайн ханиад: 2009-2010 онд дэлхий дахинаа "амьтны" гаралтай томуугийн шинэ дэгдэлт гарсан бөгөөд энэ удаад H1N1 вирус гэрийн тэжээвэр гахайнаас хүнд халдварлаж Мексик Улс халдварын голомт болсон. Янз бүрийн эх сурвалжийн мэдээллээр дэлхий даяар 700 саяас 1.4 тэрбум хүртэл хүн халдвар авсан нь Испанийн томуугийн цар тахлыг (1918) давсан байна. Нас баралтын хувь харьцангуй бага байсан учир тус халдвараар 20 мянга орчим хүн нас барсан байна.

Зарим эдийн засагчид гахайн ханиадны үр дагаврыг 2008-2009 оны дэлхийн санхүүгийн хямралын үр дагавраас салган тооцохыг анхааруулдаг. Гахайн ханиадад хамгийн ихээр өртсөн орнууд болох Мексик, АНУ, Канад, Төв ба Өмнөд Америкийн нийт алдагдлыг жилийн ДНБ-ний 0.5-1%-тай тэнцэнэ гэж тооцсон байна. Тухайлбал, Канад Улсын хувьд нийт зардлыг 2 тэрбум канад доллар (1.4 тэрбум ам.доллар) гэж тооцсон бөгөөд үүнд өвчтэй хүмүүсийг эмчлэх зардал, сургуулиудыг хэсэгчлэн хаах, гахай олноор нядлах, сэг зэмийг устгах зардал орсон. Аялал жуулчлалын салбар ч мөн хохирол амссан: нислэгүүд цуцлагдсанаас агаарын тээврийн компаниудын алдагдал хэдэн зуун сая доллараар үнэлэгдсэн.

Цар тахлын хэмжээнд хүрээгүй хэдий ч 2014-2016 онд Африкийн **Эбола** вирусийн тархалт нэлээд олон хүний амьнд хүрсэн. Үүнээс Африк тивийн баруун хэсгийн улсууд болох Гвиней, Либер, Сьерра Леон хамгийн их хохирол амссан. Түүнчлэн энэ өвчин Нигери, Мали, Сенегал, АНУ болон Европын зарим оронд тархсан. Нийтдээ Эбола вирусийн тархалтын үеэр 28.6 мянган тохиолдол бүртгэгдэж, 11.3 мянган хүн нас баржээ. Эбола вирусийн эдийн засгийн хохирол зөвхөн Баруун Африкийн бүс нутгаар хязгаарлагдсан бөгөөд эдгээр орнуудад эдийн засгийн идэвхжил буурсантай холбоотойгоор татвар, тарифаас төсөвт төвлөрүүлэх орлого мэдэгдэхүйц буурсан. Тухайлбал, Либер Улсад 2015 онд төсвийн алдагдал (орлогоос давсан зарлага) 8.5%-д хүрсэн байна. Мөн онд Сьерра Леон Улсад төсвийн алдагдал 4.8%, Гвинейд 9.4%-д тус тус хүржээ. Английн “Халдварт өвчний сэтгүүл”-ийн шинжээчдийн тооцоолсноор Эбола вирусийн халдварын өртөг 53 тэрбум долларт хүрсэн байна.¹⁵⁷

¹⁵⁷ "Деньги". Приложение №11 от 23.04.2020, стр. 16, <https://www.kommersant.ru/doc/4307954>

Хүснэгт 6. Өмнөх эпидемиудийн эдийн засагт үзүүлсэн нөлөө¹⁵⁸

Эпидеми	Нас баралт ¹⁵⁹	Тайлан (огноо), аргачлал	Эдийн засгийн алдагдал *ppt: parts-per-thousands
Цар тахал 1918 он	50 сая	Улс хоорондын панел регрессийн загвар АНУ-ын мужуудын тоо мэдээ АНУ-ын мужуудын тоо мэдээ	ДНБ-ний өсөлт 6 ppt, хэрэглээний өсөлт 6 ppt буурсан. Нас баралтаас үүдэн дараагийн 10 жилийн эдийн засгийн өсөлт буурсан Үйлдвэрлэлийн идэвхжил жилд 18% буурсан; илүү хатуу хязгаарлалт нь нөлөөллийг зөөлрүүлсэн.
SARS 2003 он	774	CGE загвар Хятад, санал асуулга	2003 онд дэлхийн ДНБ-ний 0.1% алдагдсан Хятадад ДНБ-ний өсөлт 1-2 хувиар буурсан байна.
H5N1 2003-2019 он	455	Нийгэм, эдийн засгийн дүн шинжилгээ хийх, зохион байгуулалттай ярилцлага Оролт/гаралт IO болон CGE загвар Дэлхийн банкны тооцоолол	Нигерийн хот, хөдөөгийн шувууны аж ахуй, хүнсний аюулгүй байдал, амьжиргаанд ноцтой аюул заналхийлсэн. Шувууны аж ахуйн 75% нь захиалга өгөхөө зогсоож, өрхийн 80% нь худалдан авалт, хэрэглээгээ зогсоосон. Дотоодын хэрэглээг бууруулснаар бодит ДНБ-д үзүүлэх хохирол 0.1%~0.4%, ажиллах хүчний эрэлт 4.9%~6.4% буурсан. Дэлхийн ДНБ-ний жилийн 0.1%-ийн алдагдал Азийн хувьд 0.4%
Эбола 2014-2019 он	11323	Ашгийн бус, ТББ, ЗГ болон бусад байгууллагаас гаргасан судалгаа CGE загвар	ДНБ-ний алдагдал, дэгдэлтийн эдийн засгийн ачаалал 2.8-аас 32.6 тэрбум ам.доллар байна. Дэгдэлтийн эхний жилд Гвинейд ДНБ-ний өсөлт 2.16 ppt, Либерид 3.4 6 ppt, Сьерра Леонд 3.3 6 ppt буурсан.
H1N1	18449	Ecomod нэг орны CGE загвар Нэг шугаман регресс	ДНБ-ний алдагдал бага зэргийн цар тахлын үед ДНБ-ний ойролцоогоор 0.5%-тай, хүнд хэлбэрийн цар тахлын үед 2%-тай тэнцэнэ. Мексикийн аялал жуулчлал, гахайн махны салбар ойролцоогоор 2.8 тэрбум ам.долларын алдагдал хүлээсэн. H1N1-ийн улмаас гахайн махны худалдааны алдагдал 27 сая ам.долларт хүрсэн.
MERS	780	Харилцан уялдаатай салбарын дүн шинжилгээ	ДНБ ойролцоогоор 0.2%-иар буурсан, аялал жуулчлалаас 2.6 тэрбум ам.долларын алдагдал хүлээсэн
Зика	3489	Шугаман регрессийн загвар	Аялал жуулчлал буурсантай холбоотойгоор ДНБ дундаж өгөөжид 1.6% болон -0.90%-д хүрсэн.

Эх сурвалж: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/>

ОУВС-ийн судлаачид¹⁶⁰ SARS (2003), H1N1 (2009), MERS (2012), Эбола (2014), Зика (2016) гэсэн таван том халдварт өвчний эдийн засгийн үр дагаварт дүн шинжилгээ хийж, тус бүрийн дараа таван жилийн хугацаанд халдварын тархалт орлогод хэрхэн

¹⁵⁸ A Statistical Analysis of Impact of COVID19 on the Global Economy and Stock Index Returns, 2021 <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7796698/>

¹⁵⁹ Center for disease control and prevention, <https://www.cdc.gov>

¹⁶⁰ Davide Furceri, Prakash Loungani, Jonathan D. Ostry, How Pandemics Leave the Poor Even Farther Behind, MAY 11, 2020 <https://blogs.imf.org/2020/05/11/how-pandemics-leave-the-poor-even-farther-behind/>

нөлөөлснийг тооцож үзэхэд тэгш бус байдлын нийтээр хүлээн зөвшөөрөгдсөн хэмжигдэхүүн болох Жини коэффициент¹⁶¹ аажмаар нэмэгдсэн болохыг тогтоожээ. Цар тахлын нөлөөг бууруулахын тулд засгийн газраас орлогыг ядуу, эмзэг бүлэгт дахин хуваарилахаар оролдсон хэдий ч тэгш бус байдал улам бүр нэмэгдсэн болохыг тогтоосон байна. Ийнхүү таван жилийн дараа цэвэр Жини коэффициент бараг 1.5 хувиар өссөн нь тэгш байдалд ихээхэн нөлөө үзүүлж байгааг харуулж байна.

Цар тахлын урт хугацааны энэхүү үр дагаврыг ажлын байраа алдах, орлогод нөлөөлөх бусад цочрол (ажилчдын гуйвуулгын хэмжээ буурах гэх мэт), ажил эрхлэх боломж буурсантай холбон тайлбарлаж байна. Цар тахал нь ялгаатай боловсролын түвшний хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтэд асар их ялгаатай нөлөө үзүүлсэн байна. Энэ нь боловсролын түвшин өндөр хүн амын ажил эрхлэх боломжид бараг нөлөөлөөгүй бол боловсролын түвшин доогуур түвшний ажилчдын хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин 5 жилийн дараагаар 5-аас дээш хувиар буурсан байна.

Ковид-19 цар тахлын улмаас дэлхийн эдийн засагт гарч буй сөрөг үр дагаврууд:

Цар тахалтай холбогдуулан томоохон банкууд болон бусад санхүүгийн байгууллагууд дэлхийн эдийн засгийн өсөлтийн талаарх таамаглалаа бууруулсан. Тухайлбал, Хятадын ДНБ-ний өсөлт 4.9% байхаар тооцжээ. Энэ нь өмнөх оны хүлээлтээс 5.7 пунктээр доогуур үзүүлэлт юм.

Үйлдвэрлэлийн идэвх буурсан

Хятад Улсад үйлдвэрлэлийн салбар нь цар тахлын улмаас ихээхэн хохирол амссан. Үйлдвэрлэлийн идэвх 40.3 болж рекорд түвшинд хүрч буурсан (50-аас доош уналт нь агшилтыг хэлнэ). Цар тахал Вьетнам, Сингапур, Өмнөд Солонгост мөн адил сөрөг нөлөө үзүүлсэн.

Үйлчилгээний салбар хумигдсан

Цар тахлын улмаас хүн амын орлого буурч, зарим иргэд ажилгүй болсон. Энэ нь жижиглэн худалдаа, агаарын тээвэр, рестораны бизнест сөргөөр нөлөөлсөн. Цар тахал нь Орос, АНУ зэрэг ихэнх орнуудын үйлчилгээний салбарт ийм нөлөө үзүүлсэн.

Газрын тосны өртөг буурсан

Үйлдвэрлэлийн идэвхжил буурсан нь газрын тосны эрэлтэд нөлөөлсөн. Эрэлт буурсны улмаас газрын тосны үнэ даган буурсан. “ОПЕК +”-ийн орнууд газрын тос олборлох тухай шинэ хэлэлцээрийн талаар санал нэгдэж чадаагүй, үнийн бууралт цар тахлаас өмнө эхэлсэн бөгөөд үүний явцад өртөг нь сөрөг болсон байна.

Хөрөнгийн зах зээлийн асуудал

Цар тахалтай холбоотой эрсдэл, айдас нь хөрөнгө оруулагчдын сэтгэл санаанд сөргөөр нөлөөлж, томоохон зах зээл дэх хувьцааны ханш огцом буурахад нөлөөлж байна.

Цар тахал нь хөрөнгийн зах зээлд гурван хэлбэрээр нөлөөлж болно.

- бизнесийн идэвх буурах;
- дотоодын зах зээл дэх идэвхжил буурах;
- санхүүгийн зах зээл дэх стресс.

¹⁶¹ ЖИНИ КОЭФФИЦИЕНТ нь хүн амын зардлын тэнцүү бус хуваарилалтыг илэрхийлсэн коэффициент юм. Жини коэффициент нь 0-1-ийн хооронд утга авна. Жини коэффициент нэг гэсэн утганд ойртох тутам зардлын тэнцүү биш байдал өндөр байгааг илтгэнэ. Харин энэ коэффициент нь 0-тэй тэнцүү бол зардлын хуваарилалтад ялгаа бараг байхгүй байгааг илэрхийлнэ.

Бондын орлого буусан

Цар тахал тархах вий гэсэн айдас бондын өгөөжийг бууруулсан байна. АНУ-ын эрдэнэсийн санг тогтворгүй байдал, тодорхой бус байдлын үед хөрөнгө оруулагчдын илүүд үздэг найдвартай актив гэж үздэг. Америкт бондын өгөөж 7 хоногийн дотор 1%-иас доош буурсан нь урь өмнө тохиолдож байгаагүй юм. 10 жилийн хугацаатай үнэт цаасны өгөөж 0.3%-д хүрсэн.

Дэлхийн аялал жуулчлал буурсан

Дэлхий даяар аялал жуулчлалын салбараас 5.7 их наяд ам.долларын орлого олдог бөгөөд хөдөлмөрийн насны хүн амын бараг 10% нь энэ салбарт ажилладаг. Тус салбар цар тахлын улмаас хамгийн их хохирол амссан салбар юм.

Хил хааж, хөл хорио тогтоож, аялахаа больсны улмаас аялал жуулчлал ихээхэн буурсан байна. Энэ нь зөвхөн аялал жуулчлалын компаниуд төдийгүй тээврийн үйлчилгээ эрхлэгч нарт нөлөөлж байна.

Төрөөс санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэхэд баримтлах зарчим, бүс нутаг, улс орнуудад авч хэрэгжүүлж буй арга хэмжээ

Аливаа хямрал, түүний дотор өнөөгийн цар тахлын үед төрөөс санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэхэд баримтлах зарчмууд (ЭЗХАХБ)¹⁶², зарим нэг улс орны (ОХУ) эдийн засгийн хямралыг даван туулах арга хэмжээ зэрэг нэгтгэж үзвэл дараах нийтлэг зарчмуудыг тодорхойлж болох юм.¹⁶³

Нэгдүгээрт, арга хэмжээ нь системийн шинжтэй, **тодорхой зорилтуудад чиглэсэн байх** ёстой. Улс орнуудын засгийн газар хямралын эдийн засгийн үр дагаврыг даван туулах төлөвлөгөө боловсруулах нь зүйтэй бөгөөд ингэхдээ түүний үр шимийг хүртэгчдийн тоон үзүүлэлтийг тодорхойлох; бэлтгэсэн төлөвлөгөөний үйл ажиллагааг хэрэгжүүлснээр хүрэх үр дүнг тусгах нь чухал юм. Түүнчлэн, дэмжлэгүүдийн талаарх мэдээлэл **нээлттэй, ил тод** байх нь чухал юм. Ингэснээр үр шимийг хүртэгчид, улсын санхүүгийн хяналтын байгууллагууд болон олон нийтэд засгийн газрын үйл ажиллагааны үр дүнг тооцох, хянах боломжийг олгож, төрд итгэх итгэлийг нэмэгдүүлнэ. Мөн энэ тохиолдолд гүйцэтгэх засаглалын зүгээс боловсруулсан хямралын эсрэг төлөвлөгөөний үр дүнгийн хариуцлага нэмэгдэх юм.

Хоёрдугаарт, төрийн санхүүгийн дэмжлэгийн арга хэмжээ нь хямралыг даван туулах ерөнхий үр дүнд чиглэсэн **цогц байх** ёстой бөгөөд юун түрүүнд мөнгөний болон төсвийн бодлого хоорондын уялдаа холбоотой байх ёстой юм. Ийнхүү хөрвөх чадвартай холбоотой асуудлыг шийдвэрлэх, хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих зорилгоор ЭЗХАХБ-ын бүх гишүүн орнууд төв банкны бодлогын хүүг бууруулж, зээлийн төлбөрийн хүүг бууруулахад татаас олгосон.

Гуравдугаарт, төрийн санхүүгийн дэмжлэгийн арга хэмжээг тухайн нөхцөл байдалд тааруулан **өөрчлөх боломжтой байх** ёстой. Энэ нь хямралын хэмжээ, байгууллагын үйл ажиллагааны тодорхой төрөл, чиглэлд үзүүлэх нөлөөг харгалзан засгийн газраас нэмэлт арга хэмжээ авах боломжтой эсэхээр тодорхойлогдоно. Хямралын дараах хугацаанд зөвхөн хямралд нэрвэгдсэн ААН, байгууллага, салбаруудад төрөөс баталгаа, татаас олгох арга хэмжээ авахаас гадна үндэсний эдийн засгийн үсрэнгүй хөгжлийг

¹⁶² Government support and the COVID-19 pandemic, Version 14 April 2020, <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/government-support-and-the-covid-19-pandemic-cb8ca170/>

¹⁶³ L.D. Sanginova, Measures of the government financial support: rules, experience and efficiency increasing, Управленческие науки в современном мире, Сборник докладов Восьмой Международной научно-практической конференции. Санкт-Петербург, 2021

хангах чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулах нь зүйтэй юм. Үүнд: мэдээллийн технологийн салбар, биоинженерийн салбар, телемедицин, ногоон эдийн засаг, инновац зэрэг орж болох юм.

Дөрөвдүгээрт, төрийн санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх арга хэмжээ **уян хатан байх** нь ашиг хүртэгчдийн ашиг сонирхол, хямралын сөрөг нөлөөллийн хэмжээг харгалзан нөхцөл, журмыг өөрчлөх боломжтой байх ёстой юм.

Тавдугаарт, үр шимийг хүртэгчдийн хувьд төрөөс **санхүүгийн дэмжлэг авах нөхцөл, механизм нь хүртээмжтэй, тохиромжтой, энгийн байх** ёстой. Үүнийг хэрэгжүүлэхэд санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх арга хэмжээ, түүнийг хүлээн авахад тавигдах шаардлагын талаарх мэдээлэл хүртээмжтэй, мэдээлэл түгээх платформтай, дэмжлэг авах шаардлагууд нь энгийн байх шаардлагатай юм.

Зургадугаарт, төрийн санхүүгийн дэмжлэг үр дүнтэй байх нөхцөл бол **санхүүгийн арга хэрэгслийг сонгохдоо эдийн засгийн нөхцөл байдал, хөгжлийн үе шатыг харгалзах** явдал юм. Энэ нь “хямрал, сэргэлт, хямралаас гарах, тогтворжилт, эдийн засгийн өсөлтийг хангах” гэх үе шатуудаас бүрдэнэ. Тиймээс эдийн засгийн хямралын үед хямралаас хамгийн их хохирол амссан салбар, байгууллагуудад санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэхэд чиглэсэн байх бол хямралаас гарахын хэрээр дэмжлэгийн арга хэмжээ нь урамшууллын хэлбэрт шилжих юм.¹⁶⁴

Бүс нутаг, улс орнуудад авч хэрэгжүүлж буй арга хэмжээний тойм

Ковид-19 цар тахлын тархалтыг бууруулах, иргэдийн эрүүл мэндийг хамгаалах зорилгоор дэлхийн дийлэнх улс орон хорио цээр, хязгаарлалтын дэглэм тогтоохын сацуу нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулахад төрөөс санхүүгийн дэмжлэг үзүүлж байна. Цар тахал, түүнтэй тэмцэх үндэсний засгийн газруудын тэмцлийн үр дагавар нь бүх улс орны эдийн засагт нөлөөлж байна.¹⁶⁵

Засгийн газрууд ААН, өрх болон эмзэг бүлгийн иргэдэд чиглэсэн санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэхэд асар их хөрөнгө зарцуулсан. 2020 оны 3 дугаар сараас хойш дэлхийн хэмжээнд санхүүгийн дэмжлэгт 7.8 их наяд ам.долларын нэмэлт зардал, алдагдсан орлого, 6 их наяд ам.долларыг өөрийн хөрөнгө, зээл, батлан даалтад, нийт 13.8 их наяд ам.доллар зарцуулсан байна. Энэ нь 2008 оны дэлхийн санхүүгийн хямралын үед үзүүлсэн хэмжээнээс хамаагүй их юм. Олон улс орон, болон Европын Холбоо нь хямралын тэргүүлэх чиглэлүүд болох эрүүл мэнд, ЖДҮ, эмзэг бүлгийн хүн ам, ялангуяа хямралд нэрвэгдсэн бүс нутгуудыг дэмжиж шинэ санхүүжилт, төсвийн санхүүжилтийг хуваарилж байна.

Дэлхийн эдийн засгийн энэхүү цаг үеийн онцлог нь эрэлтийн хямрал, нийлүүлэлтийн тасалдлаар илэрхийлэгдэж байна. Ийм нөхцөлд түр зуурын бэрхшээл, бэлэн мөнгөний хэрэгцээтэй байгууллагад дэмжлэг үзүүлэх шаардлага үүсэх юм. Төрөөс үзүүлэх санхүүгийн дэмжлэг нь төсвөөс шууд санхүүжилт (татаас, буцалтгүй тусламж) олгохоос гадна төлсөн татварыг буцааж олгох, татварын хувь хэмжээ, даатгалын шимтгэлийг бууруулах, татвар, даатгалын шимтгэлээс чөлөөлөх, төр (орон нутгийн) өмчийг ашигласны (түрээсийн) төлбөрөөс чөлөөлөх, эсхүл бууруулах зэрэг багтаж болно. Дээрх арга хэмжээ нь байгууллагын зардлыг бууруулж, хөрвөх чадварын хямралыг арилгахад нөлөөлдөг. Эдгээр арга хэрэгслүүд нь цар тахлын хямралын нөхцөлд дэлхийн дахинаа өргөнөөр хэрэглэгдсэн. Татвар, даатгалын хураамж, түрээсийн төлбөрийг хойшлуулах,

¹⁶⁴ О мерах по преодолению кризисных процессов в экономике России. – М.: Издание Государственной Думы, 2015. – 320 <http://duma.gov.ru/media/files/Rx9q8OtXoYAibYrJ5VDmteeAu6Aeugyj.pdf>

¹⁶⁵ Baldwin R., Weder di Mauro B. Economics in the time of COVID-19 // VoxEU.org eBook, CEPR Press, 2020. <https://voxeu.org/article/economics-time-covid-19-new-ebook>.

эсхүл чөлөөлөх нь зардлыг бууруулдаг. Хямралын үед эргэн төлөгдөхгүй буцалтгүй тусламж үзүүлэх арга хэмжээг цөөнгүй улс хэрэгжүүлсэн. Тухайлбал, АНУ-д урьд нь төлсөн татварын буцаан олголт, татаас зэрэг нь байгууллагуудын хэд хэдэн зайлшгүй зардлыг санхүүжүүлэх юм. БНСУ-д жижиг худалдаа эрхлэгчдэд цалингийн татаас өгч, БНХАУ-д бизнес эрхлэгчдийг нийгмийн даатгалын шимтгэлээс түр чөлөөлсөн. Түүнчлэн вирусийн эсрэг бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ үйлдвэрлэх үйлдвэрлэлийн чадлыг нэмэгдүүлэхэд дэмжлэгийн багцыг олгосон нь үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаа эрхэлдэг байгууллагуудыг хөгжүүлэх нөхцөлийг бүрдүүлсэн юм. Түүнчлэн, тээвэр, нийтийн хоол, зочлох үйлчилгээ, аялал жуулчлал, эмнэлгийн хэрэгслийн үйлдвэрлэл зэрэг хамгийн их өртсөн салбаруудад татварын буцаан олголтыг олгосон. Цар тахлын улмаас үйл ажиллагаа нь доголдсон вирусийн эсрэг бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэгч болон гарааны бизнес эрхлэгчдэд зээлийн төлбөрийн нэмэлт татаасыг үзүүлсэн.¹⁶⁶

Төрөөс үзүүлэх санхүүгийн шууд дэмжлэгүүд нь ажлын байр хадгалах, ажилгүйдлийн асуудлыг шийдвэрлэх, эмзэг бүлгийн иргэдэд чиглэж байсан бол 2020 оны хоёрдугаар хагаст улс орнууд төсвийн хөрөнгө оруулалтад чиглэсэн томоохон хэмжээний эрчимжүүлэх багцуудыг зарлаж эхэлсэн. Эдгээр хөрөнгө оруулалтыг эрчимжүүлэх багцууд нь нүүрстөрөгчөөс ангид эдийн засагт шилжих, дижитал шилжилт, эрүүл мэндийн тогтолцоо болон нийгмийн дэд бүтцийг бэхжүүлэх зэрэг тэргүүлэх салбаруудад голлон төвлөрч байна.

Хямралын дараах эдийн засгийг сэргээх стратеги нь засгийн газруудад тогтвортой хөгжлийн зорилтуудыг дэмжих, эдийн засгийн үйл ажиллагааны нүүрстөрөгчийн идэвхийг бууруулах арга хэмжээ авах онцгой боломжийг бий болгож байгаа юм. Гэвч ЭЗХАХБ болон ЭЗХАХБ-ын гол түнш орнуудын эдийн засгийг эрчимжүүлэх багцуудад хийсэн дүн шинжилгээгээр “ногоон сэргэлт”-д төсөвлөсөн 340 тэрбум ам.доллар нь ЭЗХАХБ-ын улс орнуудын эдийн засгийн эрчимжүүлэхэд тусгасан төсвийн 17%, цар тахалтай тэмцэхэд чиглэх буй нийт төсвийн 2%-ийг эзэлж байгаа нь хангалтгүй дүн юм.¹⁶⁷

Харин Европын холбооны хувьд гишүүн орнуудад “Европын эдийн засгийг сэргээх, тогтворжуулах сан”-аас үзүүлэх санхүүгийн дэмжлэгийн 37% нь уур амьсгалын зорилтуудыг, 20% дижитал шилжилтийг нь тус тус дэмжсэн байх ёстой гэсэн шаардлагыг тавьж байна.

Бүс нутгийн байгууллагуудын түвшинд:

Европын холбооны хувьд ¹⁶⁸

Европын холбоо нь урт хугацааны төсөв болон Ковид-19 цар тахлын дараах эдийн засгийг эрчимжүүлэх түр арга хэрэгсэл болох “Шинэ эриний Европын холбоо” (NextgenerationEU)¹⁶⁹ хөтөлбөрийн хамт ***ЕХ-ны эдийн засгийг сэргээхэд нийтдээ 2.018 их наяд евро*** зарцуулах бөгөөд тус бүс нутагт хэрэгжүүлж буй хамгийн том санхүүгийн арга хэмжээний багц болох юм.

Ковид-19 цар тахлын дараах эдийн засгийг сэргээх, эрчимжүүлэх “Шинэ эриний Европын холбоо” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд **806.9 тэрбум евро** зарцуулахаар

¹⁶⁶ Supporting people and companies to deal with the COVID-19 virus. OECD, 2020. <http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/supporting-people-and-companies-to-deal-with-the-covid-19-virus-options-for-an-immediate-employment-and-social-policy-response-d33dffe6/>.

¹⁶⁷ OECD Policy Responses to Coronavirus (COVID-19) The territorial impact of COVID-19: Managing the crisis and recovery across levels of government 10 May 2021, <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/the-territorial-impact-of-covid-19-managing-the-crisis-and-recovery-across-levels-of-government-a2c6abaf/#section-d1e326>

¹⁶⁸ <https://ru.euronews.com/next/2021/02/10/recovery-and-resilience-facility-real-economy>

¹⁶⁹ https://ec.europa.eu/info/strategy/recovery-plan-europe_en, https://ec.europa.eu/info/strategy/recovery-plan-europe_en#nextgenerationeu

хөтөлбөрийн хуваарилалт (зарлагын ангиллаар)

	Урт хугацааны төсөв	“Шинэ эриний ЕХ” хөтөлбөр
1. Нэг зах зээл, инноваци ба дижитал хувьсал	149.5 тэрбум евро	11.5 тэрбум евро
2. Эв нэгдэл, уян хатан байдал, үнэт зүйлс	426.7 тэрбум евро	776.5 тэрбум евро
3. Байгалийн нөөц ба байгаль орчин	401 тэрбум евро	18.9 тэрбум евро
4. Шилжилт хөдөлгөөн ба хилийн удирдлага	25.7 тэрбум евро	-
5. Аюулгүй байдал ба батлан хамгаалах	14.9 тэрбум евро	-
6. Хөрш ба дэлхий	110.6 тэрбум евро	-
7. Европын төрийн удирдлага	82.5 тэрбум евро	-
Нийт	1210.9 тэрбум евро	806.9 тэрбум евро

Эх сурвалж: Европын Комисс

Уг хөтөлбөрийн цөм хэсэг нь нийт **672.5 тэрбум евро** бүхий “Эдийн засгийг сэргээх, тогтворжуулах сан” (Recovery and Resilience Facility-RRF)¹⁷⁰ бөгөөд уг сангийн талаарх улс төрийн шийдвэрийг Европын Комисс болон Европын Парламент 2020 оны 12 дугаар сард гаргасан бол 2021 оны 2 дугаар сард Европын Парламентаас албан ёсоор баталж, 2021 оны 2 дугаар сарын 19-нөөс хүчин төгөлдөр үйлчилж эхэлсэн. Эдийн засгийг сэргээх, тогтворжуулах санг 2026 оны 12 дугаар сарын 31-ний өдөр хүртэл хэрэгжүүлэх юм.¹⁷¹

Эдийн засгийг сэргээх, тогтворжуулах сан нь дараах зургаан тулгуурт бүтэцтэй:

- ногоон шилжилт;
- дижитал хувьсал;
- эдийн засгийн нэгдмэл байдал, бүтээмж, өрсөлдөх чадвар;
- нийгэм болон нутаг дэвсгэрийн нэгдмэл байдал;
- эрүүл мэнд, эдийн засаг, нийгэм болон институциудын уян хатан байдал;
- хойч үеийнхэнд зориулсан бодлого.

Эдийн засгийг сэргээх, тогтворжуулах сан нь эрчим хүчний хувьд цэвэр технологи болон сэргээгдэх эрчим хүчийг нэмэгдүүлэх, барилга байгууламжийн эрчим хүчний үр ашгийг нэмэгдүүлэх, байгальд ээлтэй хотын тээврийг хөгжүүлэх, цэнэглэх станцууд барьж байгуулах, дижитал холболтыг сайжруулах, төрийн албыг цахимжуулах, дижитал бүрэлдэхүүн хэсгүүд болон үүлэн технологийн боломжуудыг нэмэгдүүлэх, дижитал ур чадварыг эзэмшүүлэх, давтан сургах, дэмжих зэрэгт голлон чиглэж байгаа юм. (Зураг 7)

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

¹⁷⁰https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/recovery-coronavirus/recovery-and-resilience-facility_en

¹⁷¹ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_423

Зураг 7. Хөрөнгө оруулалт, шинэтгэлийг явуулахыг хөхиүлэн дэмжиж буй салбар, чиглэлүүд

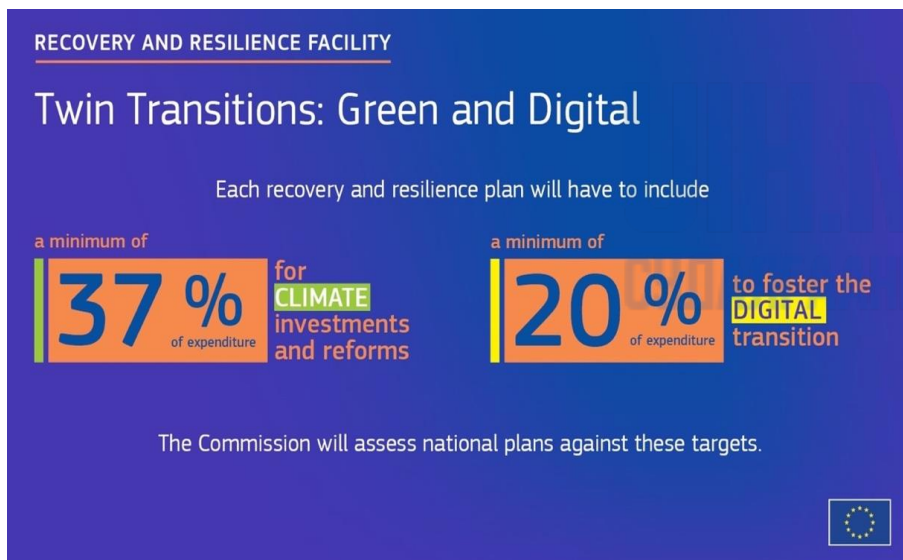
Эх сурвалж: Европын Комисс

Дээрх Эдийн засгийг сэргээх, тогтворжуулах сан нь ЕХ-нд 2050 он гэхэд хүлэмжийн хийн ялгарлыг зогсоох (climate neutrality) зорилтыг биелүүлэх, дижитал хувьсалд шилжих, ажлын байр бий болгож, өсөлтийг дэмжихэд чиглэж байна.

Дээрх сангаас санхүүжилт авахад Евопын холбооны гишүүн орнууд өөрсдийн эдийн засгийг сэргээх төлөвлөгөөг боловсруулна.

ЕХ-ны гишүүн улс орнуудын эдийн засгийг сэргээх төлөвлөгөөнд тусгагдсан хөрөнгө оруулалт, шинэчлэлийн зардлуудын хамгийн багадаа **37% нь уур амьсгалын зорилтуудыг**, хамгийн багадаа **20% дижитал шилжилтийг** нь тус тус дэмжсэн байх ёстой гэсэн шаардлагыг тавьж байна. (Зураг 8)

Зураг 8. Эдийн засгийг сэргээх, тогтворжуулах сангийн зорилтот салбарууд

Эх сурвалж: Европын Комисс

ЕХ-ны гишүүн улс орнууд өөрсдийн эдийн засгийг сэргээх зорилт, хүрэх түвшин зэргийн нарийвчлан тусган боловсруулах бөгөөд Европын Комисс эдгээр төлөвлөгөөг тусгай шалгуурын дагуу үнэлж, Европын Зөвлөл төлөвлөгөөг улс тус бүрээр эцсийн байдлаар баталснаар тухайн улсад олгох нийт санхүүжилтийн 13% хүртэл урьдчилсан санхүүжилт олгох буцалтгүй тусламж, зээлийн гэрээнд гарын үсэг зурах боломжтой болно.

2021 оны 7 дугаар сарын 28-ны байдлаар Австри, Бельги, Дани, Франц, ХБНГУ, Грек, Итали, Латви, Люксембург, Португал, Словак, Испани, Хорват, Кипр, Литва, Словени зэрэг 16 улс “Эдийн засгийг сэргээх төлөвлөгөөгөө” батлуулаад байна.¹⁷²

“Шинэ эриний Европын холбоо” хөтөлбөрт тусгасан **806.9 тэрбум еврог** дараах байдлаар зарцуулах юм.

Хүснэгт 8. “Шинэ эриний Европын Холбоо” хөтөлбөрийн зарцуулалт

Эдийн засгийг сэргээх, тогтворжуулах сан	723.8 тэрбум евро
Үүнээс: буцалтгүй тусламж	338.0 тэрбум евро
Үүнээс: зээл	385.8 тэрбум евро
ReactEU	50.6 тэрбум евро
Horizon Europe (Судалгаа болон инновацид)	5.4 тэрбум евро
InvestEU	6.1 тэрбум евро
Rural Development (Хөдөө орон нутгийн хөгжил)	8.1 тэрбум евро
Just Transition Funds (JTF) (Цаг уур болон дижитал хувьсалд)	10.9 тэрбум евро
RescEU	2 тэрбум евро
Нийт	806.9 тэрбум евро

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

¹⁷² <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-recovery-plan/>

Зураг 9. Эдийн засгийг сэргээх, тогтворжуулах сангаас ЕХ-ны гишүүн орнуудад олгох буцалтгүй тусламжийн дээд хэмжээ (тэрбум евро)¹⁷³

	For 70% of the amount available	For 30% of the amount available	Total
 Belgium	3.6	2.3	5.9
 Bulgaria	4.6	1.6	6.3
 Czechia	3.5	3.5	7.1
 Denmark	1.3	0.2	1.6
 Germany	16.3	9.3	25.6
 Estonia	0.8	0.2	1.0
 Ireland	0.9	0.1	1.0
 Greece	13.5	4.3	17.8
 Spain	46.6	22.9	69.5
 France	24.3	15.0	39.4
 Croatia	4.6	1.7	6.3
 Italy	47.9	21.0	68.9
 Cyprus	0.8	0.2	1.0
 Latvia	1.6	0.3	2.0
 Lithuania	2.1	0.1	2.2
 Luxembourg	0.1	0.0	0.1
 Hungary	4.6	2.5	7.2
 Malta	0.2	0.1	0.3
 Netherlands	3.9	2.0	6.0
 Austria	2.2	1.2	3.5
 Poland	20.3	3.6	23.9
 Portugal	9.8	4.1	13.9
 Romania	10.2	4.0	14.2
 Slovenia	1.3	0.5	1.8
 Slovakia	4.6	1.7	6.3
 Finland	1.7	0.4	2.1
 Sweden	2.9	0.4	3.3
 EU 27	234.5	103.5	338.0

Эх сурвалж: Европын Комисс

Европын Холбооны урт хугацааны төсөв болон “Европын Холбооны дараагийн үе” хөтөлбөрийн санхүүжилт

Европын Холбооны урт хугацааны төсвийг Европын Холбооны төсвийн орлогын дараах эх үүсвэрээр үргэлжлүүлэн санхүүжүүлнэ. Үүнд:

- Гаалийн татвар;
- Нэмэгдсэн өртгийн албан татвар (НӨАТ) дээр үндэслэсэн гишүүн орнуудын хувь нэмэр;
- Үндэсний нийт орлого (ҮНО)-д үндэслэсэн шимтгэл;
- Мөн, 2021 оны 1-р сарын 1-ний өдрөөс эхлэн дахин боловсруулаагүй хуванцар сав баглаа боодлын хаягдалд суурилсан үндэсний шинэ татварыг Европын Холбооны төсвийн орлогын эх үүсвэр болгон нэвтрүүлж байна.

¹⁷³ Recovery and Resilience Facility – Grants allocation per Member State, https://ec.europa.eu/info/files/recovery-and-resilience-facility-grants-allocation-member-state_en

“Шинэ эриний Европын Холбоо” хөтөлбөрийг санхүүжүүлэхэд Европын Комисс Европын Холбооны нэрийн өмнөөс гишүүн орнуудаас илүү таатай нөхцөлөөр зээл авч, дахин хуваарилалт хийх юм.

Европын Комисс нь 4 хөтөлбөрийн хүрээнд ЕХ болон гуравдагч орнуудад олгох зээлийг санхүүжүүлэхэд бонд гаргаж байгаа бөгөөд үүнд 100 тэрбум еврогийн санхүүжилт бүхий ажлын байрыг дэмжих, хүмүүсийг ажилтай байлгах баталгаатай SURE (Support to mitigate Unemployment Risks in an Emergency) хөтөлбөр багтаж байна.

Евразийн эдийн засгийн холбоо¹⁷⁴

Цар тахлын үед ЕАЭЗХ-ноос гаргасан гол шийдвэрүүд, хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ

Евразийн комисс нь цар тахлын халдварын тархалтад шуурхай хариу арга хэмжээ авч байна. ЕАЭЗХ-ны эдийн засгийн байдлыг тогтворжуулах, сэргээхэд чиглэсэн шийдвэрүүд нь гишүүн орнуудад чухал ач холбогдолтой бөгөөд түр зуурын болон дунд хугацааны арга хэмжээнүүдийг хамаарч байна.

2020 оны 4-р сарын 14-нд Ковид-19 цар тахалтай холбогдуулан Евразийн эдийн засгийн дээд зөвлөлийн гишүүдийн хамтарсан мэдэгдэл гаргаж гишүүн орнуудын төрийн тэргүүнүүд цар тахлын сөрөг үр дагаврыг арилгах, интеграцийн хамтын ажиллагааны хүрсэн түвшинг хадгалах, ЕАЭЗХ-ны гишүүн орнуудын эдийн засгийн цаашдын хөгжлийг хангах, нийгэм, макро эдийн засгийн тогтвортой байдлыг хангах, бизнес эрхлэх, хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааг дэмжих чиглэлээр нягт уялдаа холбоотой ажлаа үргэлжлүүлэхэд бэлэн байгаагаа илэрхийлсэн. ЕАЭЗХ-ны гишүүн орнуудын засгийн газар, төв (үндэсний) банкууд болон Евразийн эдийн засгийн комисст цар тахлын тархалтаас урьдчилан сэргийлэх, эдийн засгийн хамтын ажиллагааг бэхжүүлэх, үйл ажиллагааны тогтвортой байдлыг хангах дотоод зах зээл, түүний дотор хүнсний салбар, ЕАЭЗХ-ны орнуудын иргэд, аж ахуйн нэгжүүдийг цар тахлын сөрөг үр дагаврыг даван туулахад дэмжлэг үзүүлэх чиглэлээр нэгдсэн арга хэмжээ авахыг үүрэг болгосон.

Гишүүн орнуудын цар тахлын тархалтын сөрөг үр дагаврыг бууруулах хамгийн чухал хамтарсан баримт бичиг бол Евразийн Засгийн газар хоорондын зөвлөлийн 2020 оны 4-р сарын 10-ны өдрийн "Ковид-19 цар тахал тархаж буйтай холбогдуулан эдийн засгийн тогтвортой байдлыг хангахад ЕАЭХ-ны хүрээнд авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний тухай" дугаар 6-ушаал¹⁷⁵ юм. Гишүүн орнууд эдийн засгаа сэргээх, цаашид хөгжүүлэх нөхцөлийг бүрдүүлэх олон арга хэмжээг баталсан. Үүнд: худалдааг дижитал хэлбэрт шилжүүлэхэд шаардлагатай нөхцөлийг бүрдүүлэх; макро эдийн засаг, санхүүгийн

¹⁷⁴ ЕАЭЗХ нь гишүүн улсуудын хоорондын эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, өрсөлдөөний орчныг сайжруулах, улсуудын амьжиргааны түвшинг дээшлүүлэн иж бүрэн, тогтвортой хөгжлийг дэмжих зорилгоор 2014 онд байгуулагдсан.

Евразийн эдийн засгийн холбооны дээд байгууллага нь гишүүн орнуудын төр, засгийн тэргүүн нарын уулзалт болох бөгөөд Евразийн эдийн засгийн холбооны интеграцчиллын өдөр тутмын үйл ажиллагааг Евразийн комиссоос удирдаж байна. Комиссын бүрэлдэхүүнд Армения, Беларусь, Казахстан, ОХУ, Киргизийн төлөөлөгчид ордог.

Евразийн эдийн засгийн холбоо нь 2015.1.15-аас үйл ажиллагаагаа явуулж эхэлсэн.

Мөн Евразийн эдийн засгийн холбооны бүрэлдэхүүнд мөн Евразийн Өндөр технологийн төв, Евразийн биотехнологийн улс хоорондын хөтөлбөр, Евразийн хямралын эсрэг сан, Евразийн хөгжлийн банк багтдаг.

Евразийн эдийн засгийн холбоо нь нийт 20 сая гаруй км² газар нутагтай буюу хуурай газрын газрын 15%-ийг хамарч, энд 182,1 сая хүн амьдарч, 2 411,2 тэрбум ам. долларын ДНБ, түүний дотор 1,3 их наяд ам.долларын үйлдвэрийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэж, байгаа бол тэдний худалдааны эргэлт 2014 онд 877,6 тэрбум ам. доллар байжээ.

<http://mfa.gov.mn/монгол-улс-евразийн-эдийн-засгийн-хол>

¹⁷⁵ Распоряжение Евразийского межправительственного совета 10 апреля 2020 года № 6 «О предпринимаемых в рамках Евразийского экономического союза мерах, направленных на обеспечение экономической стабильности в условиях развития пандемии коронавирусной инфекции COVID-19», https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/01425377/ico_16042020_6

тогтвортой байдлын асуудлаар үндэсний (төв) банкуудын хамтын ажиллагааг бэхжүүлэх; үнийн үндэслэлгүй өсөлтөөс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг хянах, шуурхай арга хэмжээ авах; Холбооны гуравдагч орнуудтай чөлөөт худалдааны хэлэлцээр хийх талаарх яриа хэлэлцээрийг түргэсгэх, хэрэгжүүлэх; Евроазийн тогтворжилт, хөгжлийн сангаар дамжуулан гишүүн орнуудын макро эдийн засгийг тогтворжуулахад зээл олгох, буцалтгүй тусламж үзүүлэх, Евразийн хөгжлийн банкнаас гишүүн улс орнуудтай хамтран цар тахлын халдвартай тэмцэх төслийг хэрэгжүүлэх талаар зөвлөмж өгсөн.

Дээрх хүрээнд ЕАЭЗХ-ноос 2020 оны 4-5 дугаар сард гишүүн орнууд болон ЕАЭЗХ-ны хөгжлийн төсөөллийг эдийн засгийн рецесс (цар тахал 2020 онд үргэлжлэх) мөн эдийн засгийн депресс/уналт (цар тахлын үргэлжлэх хугацаа удаан, шинэ голомт үүсэх) хувилбартайгаар, авч хэрэгжүүлэх болох хариу арга хэмжээний хамт боловсруулсан. Үүний зэрэгцээ “Өөрийн хүч чадлын төв” (*Собственный центр силы*) хувилбарыг боловсруулж, ЕАЭЗХ-г 2030 он хүртэл хөгжүүлэх төлөвлөгөөний хүрээнд ЕАЭЗХ-ны газар нутагт “хүч чадлын төв” буюу инновац, хөрөнгө оруулалт, өндөр мэргэшсэн боловсон хүчинг татан төвлөрүүлэх, дэлхийн зах зээлд өрсөлдөх чадвартай бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх төв болох зорилтыг дэвшүүлээд байна.

ЕАЭЗХ-ны зүүн “Өөрийн хүч чадлын төв” хувилбарыг амжилттай хэрэгжүүлэх чухал бүрэлдэхүүн хэсэг нь олон улсын хамтын ажиллагаа болохыг онцолж, энэ хүрээнд ЕАЭЗХ болон БНХАУ-ын “Нэг бүс, нэг зам” санаачилгыг холбохыг тэргүүний зорилтоор тодорхойлсон байна. Хятад нь ЕАЭЗХ-ны гишүүн орнуудын худалдаа, эдийн засгийн стратегийн түнш болохын хувьд талуудын илүү нягт хамтран ажиллах сонирхлыг нэмэгдүүлж байна.¹⁷⁶

2021 оны 9 дүгээр сарын 3-ны өдөр БНХАУ-ын дарга Ши Жиньпин “Дорнын эдийн засгийн форум”-д оролцоходоо “Нэг бүс, нэг зам” санаачилга болон ЕАЭЗХ-ын хоорондын хамтын ажиллагааг гүнзгийрүүлэх шаардлагатай байгааг тэмдэглэсэн. Мөн тэрээр “Бид (мөн) дижитал эдийн засгийн инновацийн хөгжлийг дэмжих, дэлхийн цаг уурын өөрчлөлттэй хамтдаа тэмцэх, бүс нутгийн нийгэм, эдийн засгийн хөгжлийг дэмжих хэрэгтэй.” гэжээ.¹⁷⁷

Хүснэгт 9. ЕАЭЗХ-ны гишүүн орнуудын цар тахлын нийгэм, эдийн засгийн сөрөг үр нөлөөллийг бууруулахад авч хэрэгжүүлсэн гол арга хэмжээ¹⁷⁸

	Армени	Беларусь	Казахстан	Киргиз	ОХУ
I. Эрүүл мэндийн тогтолцоог дэмжих чиглэлээр					
Эрүүл мэндийн тогтолцооны үйл ажиллагааг хангах	v	v	v	v	v
Эрүүл мэндийн ажилчдад олгох зорилтот төлбөр ба энэ салбарыг дэмжих бусад арга хэмжээ	v	v	v	v	v
Биотехнологи, олон нийтийн хамгааллын хөтөлбөрүүд	v	v			v
II. Иргэдийн орлогыг дэмжих чиглэлээр					
Зорилтот бүлэгт чиглэсэн дэмжлэг (нийгмийн хамгаалал)	v		v	v	v
Санхүүгийн дэмжлэг (нэг хүнд ногдох "суурь орлого")	v		v	v	v
Хөнгөлөлттэй зээл, зээлийн хугацааг сунгах	v		v	v	v

¹⁷⁶ Место ЕАЭС в мире стратегических изменений: сценарий «Собственный центр силы» на основе научно-технологического прорыва - долгосрочный ответ на вызовы глобального экономического кризиса, вызванного пандемией; АНАЛИТИЧЕСКИЙ ДОКЛАД, Москва, октябрь 2020, <https://eec.eaeunion.org/upload/medialibrary/f98/Doklad-Mesto-EAES-v-mire.pdf>

¹⁷⁷ <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/eurasian-economic-union-belt-and-road-initiative-need-to-deepen-cooperation-china/2354500>

¹⁷⁸ Мөн тэнд

Хоол хүнс болон бусад шууд тусламжийн хөтөлбөрүүд	v	v	v	v	v
Хөдөлмөр эрхлэлтийн үйлчилгээгээр дамжуулан дэмжлэг үзүүлэх (давтан сургах, ажлын байраар хангах гэх мэт)	v		v		v
III. Бодит салбарын дэмжлэг					
Санхүүгийн дэмжлэг (хөнгөлөлттэй зээл, зээлийн хугацааг сунгах гэх мэт)	v	v	v	v	v
Татварын хөнгөлөлт үзүүлэх	v	v	v	v	v
Төсвийн шууд дэмжлэг (түрээсийн хөнгөлөлт, чөлөөлөлт, "үндсэн орлого" гэх мэт)	v	v	v	v	v
Жижиг, дунд үйлдвэрлэлийг дэмжих	v	v	v	v	v
Стратегийн ач холбогдол бүхий салбарт үйл ажиллагаа явуулж буй аж ахуйн нэгжүүдийг дэмжих	v	v	v	v	v
IV. Санхүүгийн салбарын дэмжлэг					
Түргэн хөрвөх чадварыг хангах	v		v	v	v
Зохистой бодлогын арга хэмжээ	v	v	v	v	v

Эх сурвалж: ЕАЭЗХ

БҮЛЭГ 4.КОВИД-19 ЦАР ТАХЛЫН ДАРААХ ЭДИЙН ЗАСГИЙГ СЭРГЭЭХ ЭРХ ЗҮЙН ОРЧНЫ ТАЛААРХ БУСАД ОРНЫ ТУРШЛАГА

4.1.АМЕРИКИЙН НЭГДСЭН УЛС

Эдийн засгийн нөхцөл байдал

Ковид-19 цар тахлын улмаас АНУ-ын эдийн засгийн өсөлтөд урьд өмнө гарч байгаагүй хэлбэлзэл бий болсон хийгээд эдийн засаг бүхэлдээ 3.5%-аар буурчээ. 2020 оны эцсийн байдлаар тус улсад ажлын байр цар тахлын өмнөх үеийнхээс ойролцоогоор 10 саяар цөөрч, ажиллах хүчний оролцооны түвшин 63.3%-аас 61.4% болж буурчээ. Цар тахлын хөл хорионы улмаас эмэгтэй ажилтнууд давамгайлсан үйлдвэр, үйлчилгээний газрууд хаагдан, сургууль цэцэрлэгүүд хаалгаа барьсны улмаас гэртээ хүүхдээ асрах шаардлагатай болсноор өнгөрсөн нэг жилийн хугацаанд 2 сая гаруй эмэгтэйчүүд ажлаас гарсан байна.

2021 оны 3 дугаар сарын байдлаар эдийн засгийн өсөлт нэмэгдсэн нь иргэдийг вакцинжуулалтад эрчимтэй хамруулснаар хөл хориог сулруулж, бизнесүүд үүд хаалгаа нээн, хэрэглэгчдийн зарцуулалт нэмэгдсэнтэй шууд холбоотой байна. Мөн үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаа 1983 оны 12 дугаар сараас хойших дээд хэмжээнд хүрч, үйлдвэрлэлийн бус үйл ажиллагаа 1990-ээд оны сүүл үеэс хамгийн дээд түвшинд хүрсэн гэж Хангамжийн удирдлагын хүрээлэн (Institute for Supply management)-ээс мэдээлсэн байна.

Жижиглэн худалдааны зарцуулалтын зардал нь (2021 оны 3 дугаар сарын байдлаар) өмнөх сараас бараг 10%-аар өссөн бөгөөд энэ нь айл өрхүүдэд чиглэсэн Холбооны санхүүжилтийн (Federal financial) багц тусламжууд нэмэгдэн эдийн засаг сэргэж эхэлж байгаатай холбоотой гэж үзэж байна. 1 сая ажлын байр бий болж, ажилгүйдлийн түвшин 2 дугаар сард 6.2% байсан бол 6% болж буурчээ. Эдийн засаг сэргэж, хэвийн байдалдаа эргэн орохоор чармайж байгаа ч нийлүүлэлт хязгаарлагдмал байгаа нөхцөлд үнийн өсөлтийг бий болгож, инфляцыг нэмэгдүүлэх хандлагатай байна.

Хөдөлмөрийн алба (Labor Department)-аас мэдээлснээр вакцинжуулалт нэмэгдэж, Холбооны засгийн газраас хэрэгжүүлсэн санхүүгийн багц тусламж иргэдийн гар дээр очсоноор хэрэглээний түвшин төдий хэмжээгээр нэмэгдэж, 2012 оны 8 дугаар сараас хойш тогтвортой байсан өргөн хэрэглээний бараа бүтээгдэхүүний үнийг 0.6%-аар нэмэгдүүлсэн байна. Гэвч энэхүү үнийн өсөлт нь түр зуурын шинжтэй гэж үзэж байгаа юм.

Вакцинжуулалтын ажил хурдацтай явагдаж, Холбооны засгийн газраас хэрэгжүүлж буй санхүү, мөнгөний тэтгэмжийн тусламжтайгаар АНУ-ын эдийн засаг 2021 онд 6.5%-аар өснө гэж Холбооны нөөцийн алба (Federal Reserve)-наас үзэж байна. Гэвч АНУ-ын эдийн засаг бүхэлдээ сэргэх хүртэл нэлээдгүй хугацаа шаардлагатай байгаа бөгөөд 2021 оны 3 дугаар сарын байдлаар 27 болон түүнээс дээш долоо хоногийн хугацаанд ажилгүй байсан иргэдийн тоо өмнөх сард 4.1 сая байснаас 4.2 сая болж нэмэгдсэн байна. Бага цалинтай иргэд ажилгүйдэлд илүү өртөж байна. 15 сая гаруй иргэд орон байрны түрээсийн төлбөрөө төлөх боломжгүй, 24 сая насанд хүрэгчид болон 12 сая гаруй хүүхэд хоол тэжээлийн хомсдолд, 80 сая гаруй иргэн өрхийн энгийн хэрэглээний зардлаа нөхөх боломжгүй байна.¹⁷⁹

Хууль, бодлогын баримт бичгүүд

Эдийн засгийг сэргээх, тогтворжуулахад шаардлагатай улс орныг бүхэлд нь хамарсан төрийн бодлогыг шат дараатай хэрэгжүүлсээр байна. Үүнд, 2020 онд 4 удаагийн санхүүгийн багц тусламжийн тухай хуулийг батлан хэрэгжүүлсэн байна. Эдгээр багц тусламжууд нь нийт дүнгээрээ 4 их наяд ам доллар болжээ:

1. Коронавирусийн бэлэн байдал, хариу арга хэмжээ, нэмэлт хөрөнгө төсөвлөх тухай хууль 2020 (Coronavirus Preparedness and Response Supplemental Appropriations Act 2020)
2. Гэр бүлүүд тэргүүн ээлжинд Коронавирусийн эсрэг хариу арга хэмжээний тухай хууль (Families first Coronavirus Response Act 2020)
3. Коронавирусийн эсрэг тусламж дэмжлэг, эдийн засгийн аюулгүй байдлын тухай хууль (Coronavirus Aid, Relief, and Economic Security Act 2020 (CARES Act))
4. Нэгдсэн төсөвт хөрөнгийн тухай хууль (Consolidated Appropriations Act 2020) зэрэг болно.

2021 онд Ерөнхийлөгч Жое Байден АНУ-ын эдийн засгийг сэргээн хөгжүүлэх **“Илүү сайнаар бүтээ”** (Build Back Better)¹⁸⁰ гурван хэсэг хөтөлбөрийг санаачлан боловсруулсан байна. Хөтөлбөрийн эхний хэсэг **“Америкийг хямралаас гаргах хөтөлбөр”** (American Rescue Plan Act) хуулийг боловсруулан баталж, 1.9 их наяд ам долларын санхүүгийн багц тусламжийг хэрэгжүүлж эхлээд байна.¹⁸¹ Хөтөлбөрийн 2 дахь хэсэг болох дэд бүтцийг сайжруулах, сая сая ажлын байр бий болгохоор төлөвлөсөн 2 их наяд ам долларын төсөв шаардагдах **“Америкийн ажлын байр хөтөлбөр”** (American Jobs plan)-ийг боловсруулсан байна.¹⁸² Хөтөлбөрийн 3 дахь хэсэг дундаж давхаргыг нэмэгдүүлэх зорилго бүхий иргэдийн боловсрол, эрүүл мэнд, хүүхэд асрах үйлчилгээнд 1.8 тэрбум ам долларын хөрөнгө оруулалт шаардагдах **“Америкийн гэр бүлүүд хөтөлбөр”** (American families plan)-ийг боловсруулсан байна.¹⁸³

“Америкийг хямралаас гаргах хөтөлбөр”

2021 оны Гуравдугаар сард **“Америкийг хямралаас гаргах хөтөлбөр”** (American Rescue Plan Act) хуулийг боловсруулан баталж, 1.9 их наяд ам долларын санхүүгийн багц тусламжийг хэрэгжүүлэхээр шийдвэрлэсэн байна. Энэ нь 2020 оны төсвийн 8.8%-ийг эзэлж байна. Энэхүү багц тусламжийг жижиг бизнес эрхлэгчдийг дамжих, үйл ажиллагааг нь тогтворжуулах, иргэдийг вакцинжуулалтад бүрэн хамруулах, сургууль цэцэрлэгүүдийг нээх, ажилгүй болсон иргэд, айл өрхүүдэд амьжиргааны тэтгэмж олгох,

¹⁷⁹ https://www.cepal.org/sites/default/files/news/files/c2100263_web.pdf

¹⁸⁰ <https://www.whitehouse.gov/build-back-better/>

¹⁸¹ <https://www.whitehouse.gov/american-rescue-plan/>

¹⁸² <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/03/31/fact-sheet-the-american-jobs-plan/>

¹⁸³ <https://www.whitehouse.gov/american-families-plan/>

хүүхдийн татварын хөнгөлөлтөд хамруулах, эрүүл мэндийн даатгалын шимтгэлийг бууруулах зэрэг ажил эрхэлдэг гэр бүлүүд рүү түлхүү анхаарсан зохицуулалтуудыг хэрэгжүүлэхээр шийдвэрлэсэн байна. Тус хөтөлбөр нь доорх бүтэцтэй байна:

- Муж, орон нутгийн засаг захиргааны байгууллагад үзүүлэх тусламж;
- Иргэдийн гарт шууд олгох тэтгэмж;
- Татварын орлогоос олгох тэтгэмж;
- Ажилгүйдлийн тэтгэмжийг үргэлжлүүлэн олгох;
- Жижиг бизнесийг дэмжих;
- Эрүүл мэнд, иргэнд үзүүлэх тусламж үйлчилгээнд олгох тэтгэмж;
- Medicaid/Medicare эрүүл мэндийн улсын даатгалын санхүүжилт;
- Хүнс тэжээлийн тусламж;
- Улсын аюулгүй байдалд;
- Хөдөө аж ахуйд;
- Тээвэр, дэд бүтцийн салбарт;
- Боловсролын салбарт;
- Хүрээлэн буй орчныг хамгаалахад;
- Цахилгаан, эрчим хүч, усны хэрэглээний үнийг бууруулахад;
- Хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалахад;
- Иргэдийг орон байр, түрээсийн байранд хамруулахад;
- Ахмад дайчдад олгох тэтгэмж;
- Технологи, цахим орчны хурд, аюулгүй байдлыг нэмэгдүүлэхэд зэрэг болно.

Эдгээрээс онцлох зохицуулалтуудыг авч үзвэл:

- Жилийн 75000\$ ам доллароос бага орлоготой иргэд болон тэдгээрийн асран хамгаалагчдад 1400\$ ам доллар хүртэлх тэтгэмжийг шууд олгоно. Жилдээ 75000\$ ам доллароос илүү орлоготой иргэдэд тэтгэмжийн дүнг бууруулж олгоно. Жилдээ 100000\$ ам доллароос илүү орлоготой иргэдийг энэхүү тэтгэмжид хамруулахгүй.
- Хүүхдийн татварын хөнгөлөлтийн жилийн дээд хязгаар 6-17 насны хүүхдэд 2000\$ ам доллар байсныг 3000\$ ам доллар болгож, 6 наснаас доош хүүхдэд 3600\$ ам доллар болгон нэмэгдүүлсэн байна. Энэхүү нэмэгдэл дүнгээр ирэх жил мөн олгох бөгөөд жилдээ 150000\$ ам долларын орлого бүхий өрхийг болон жилдээ 112500\$ ам долларын орлого бүхий өрх толгойлсон иргэдийг энэ тэтгэмжид хамруулахгүй.
- 2021 оны Есдүгээр сарын 06-ыг хүртэл сунгасан ажилгүйдлийн өргөтгөсөн даатгалаар долоо хоногт нэг хүнд 300\$ ам долларын ажилгүйдлийн тэтгэмж олгоно.
- Жилийн 150000\$ ам доллараас бага орлоготой өрхүүдэд 10200\$ ам долларын тэтгэмж олгох бөгөөд энэхүү тэтгэмжийг холбооны татвараас чөлөөлнө. Гэрлэсэн хосууд хоёулаа хүсэлт гаргасан тохиолдолд тэтгэмжийн дүнг 2 дахин нэмэгдүүлэн олгоно.
- Ерөнхий боловсролын сургуулийн үйл ажиллагааг эхлүүлэх, жигдрүүлэхэд зориулж 130 тэрбум ам долларын санхүүжилт олгоно.
- Дээд боловсролын санхүүжилтэд 39 тэрбум ам долларыг төсөвлөсөн.
- Ковид-19 халдвараас сэргийлж иргэдийг вакцинжуулах, оношлох, өвчний явцыг хянах, оношлуур болон хувийн халдвар хамгааллын хэрэгслийн хангамж, нөөцийг бүрдүүлэх зэрэг Өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх, хяналт тавих төвийн үйл ажиллагаанд зориулж 55.5 тэрбум ам долларыг төсөвлөсөн.

- Ковид-19 цар тахлын улмаас орон байраа алдсан иргэдийг “Коронагийн эсрэг тусламжийн сан”-аар дамжуулан нэн яаралтай түрээсийн байранд хамруулах, орон гэргүй иргэдийг 2030 он хүртэл нэн яаралтай болон урт хугацаанд орон сууцжуулах зэрэг үйл ажиллагаанд 27.4 тэрбум ам долларыг төсөвлөсөн байна.
- Жижиг бизнес эрхлэгчдэд буцалтгүй тусламж, хөнгөлөлттэй зээл олгоход зориулж 25 тэрбум ам долларыг төсөвлөсөн.
- Хүүхэд асрах үйлчилгээнд зориулж 40 тэрбум ам долларыг төсөвлөсөн бөгөөд үүнээс 15 тэрбум ам долларыг хүүхэд асрах туслах үйлчилгээнд, 25 тэрбум ам долларыг хүүхэд асрах үйлчилгээ эрхлэгчдэд үйл ажиллагаагаа тасалдуулахгүй үргэлжлүүлэн гүйцэтгэх болон цаг хугацаанд нь ажилчдынхаа цалин хөлсийг тавихад зориулан төсөвлөсөн.
- Агаарын тээврийн салбарт ажиллагсдыг дэмжих зорилгоор 15 тэрбум ам долларыг төсөвлөсөн.

“Америкийн ажлын байр хөтөлбөр”

2021 оны Гуравдугаар сард Ерөнхийлөгч Жое Байден 8 жилийн хугацаанд 2 их наяд ам долларын төсвөөр хэрэгжүүлэх “Америкийн ажлын байр хөтөлбөр”-г боловсруулан танилцуулсан байна. Энэ нь АНУ-д ирэх 10 жилийн хугацаанд жил бүр 2 сая ажлын байрыг шинээр бий болгох, дэд бүтцийг шинэчлэх, уур амьсгалын өөрчлөлтийг зогсоох зэрэг томоохон асуудлуудыг хамарч дараах салбаруудад санхүүжилт олгохоор төлөвлөжээ.

- Ажиллах хүчний хөгжил
- Үйлдвэрлэл, жижиг бизнес
- Шинэ техник, технологийн судалгаа шинжилгээ, зохион бүтээх, үйлдвэрлэх, ажлын байрны сургалт
- Улсын сургууль, коллеж
- Ахмад дайчдын эмнэлэг
- Иргэдийн байр, орон сууц
- Эрчим хүчний дэд бүтэц/Цэвэр эрчим хүч
- Өндөр хурдны интернэт
- Усны систем/Цэвэр ундны ус
- Байгаль орчны нөхөн сэргээлт
- Нийтийн тээвэр
- Ачаа тээвэр/агаарын болон усан зам, төмөр замын тээвэр/ зэрэг болно.

Эдгээр салбарын санхүүжилтийг “Америкт үйлдвэрлэв татварын хөтөлбөр” (Made in America Tax Plan)-өөр бүрдүүлэхээр төлөвлөсөн байна. Татварын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлснээр 2036 он хүртэл 2 их наяд ам доллар бүрдүүлэх төлөвлөгөөтэй байна.

Үүнд дараах арга хэмжээнүүдийг төлөвлөн:

- Аж ахуйн нэгжийн татварын хэмжээг 21%-аас 28% болгон нэмэгдүүлэх
- АНУ-ын үндэстэн дамнасан корпорациудад дэлхийн татварын доод хэмжээг тогтоох;
- Татвараас зайлсхийж байгаа улс орнуудад санхүүгийн урамшуулал олгох замаар дэлхийн аж ахуйн нэгжийн орлогын доод татварыг дэмжих;
- Америкт байрладаг гадаадын компанитай нэгдсэн томоохон корпорацуудаар холбооны орлогын албан татвар төлүүлэх;
- Оффшор дахь ажлын байрны татварын хөнгөлөлтийг цуцлах, АНУ-д ажиллахыг урамшуулах;

- Жилийн 100 сая доллараас дээш ашигтай томоохон корпорациудын ашгийн татварыг 15 хувиар доогуур тогтоох;
- Түлшийг татварын хөнгөлөлтөөс чөлөөлж, хүрээлэн буй орчноо бохирдуулж буй үйлдвэрүүдээс нөхөн сэргээх зардлын төлбөрийг “Superfund”-д төлүүлэх;
- Татварын хуулийн хэрэгжилтэд хяналт тавих, корпорациуд болон өндөр орлоготой иргэдийн үйл ажиллагаанд аудитын шалгалтыг хийх зэргээр татвараас санхүүжилтийн орлого бүрдүүлэхээр төлөвлөжээ.

“Америкийн гэр бүлүүд хөтөлбөр”

2021 оны Дөрөвдүгээр сард АНУ-ын эдийн засгийг сэргээн хөгжүүлэх **“Илүү сайнаар бүтээе”** (Build Back Better) багц хөтөлбөрийн 3 дахь нь буюу **“Америкийн гэр бүлүүд хөтөлбөр”**-ийг танилцуулсан байна. Тус хөтөлбөрөөр ирээдүйдээ хөрөнгө оруулалт хийх, чанартай, өндөр цалинтай ажлын байр бүхий дундаж давхаргынхныг бий болгоход түлхүү анхаарч боловсрол, эрүүл мэндийн үйлчилгээ, хүүхэд асрах үйлчилгээ зэрэгт нэлээдгүй хөрөнгө оруулахаар төлөвлөжээ.

- Боловсролын хүртээмжийг нэмэгдүүлэх үүднээс боломжийн өртөгтэй болгох:
  - Олон сая Америкчуудад зориулан Олон нийтийн коллежид 2 жил төлбөргүй сурах боломжийг олгох;
  - Нийт 3-4 настнуудыг сургуулийн өмнөх чанартай сургалтад хамруулах;
  - Бага болон дунд орлоготой өрхийн оюутнуудын сургалтын төлбөрийг хөнгөлөх;
  - Оюутнуудыг сургуулиа төгсөх боломжоор хангах;
  - Багш бэлтгэх, багшийн хомсдлыг арилгах, өнгөт арьстай багш нарын тоог нэмэгдүүлэх, багшийн мэргэжил дээшлүүлэх сургалт зэрэгт зориулан 9 тэрбум ам долларын санхүүжилт олгох.
- Айл өрхүүдийн эдийн засгийн аюулгүй байдлыг хангах:
  - Мужийн дундаж орлогын 150%-аас доогуур орлоготой иргэн орлогынхоо 7-оос дээш хувийг хүүхэд асрах үйлчилгээнд зарцуулахгүй байхад анхаарах;
  - Ажил эрхлэгчдэд шинээр төрүүлсэн хүүхдээ асрах, өөрөө өвдөх, гэр бүлийн гишүүд нь өвдөх зэрэгт цалинтай чөлөө олгох;
  - Хоол хүнсний тусламжийг нэмэгдүүлэх, Сургуулийн хоолны хөтөлбөр болон Зуны хоол тэжээлийн хөтөлбөрт хүүхэд болон айл өрхүүдийг хамруулах;
  - Эхийн эрүүл мэндэд 3 тэрбум ам долларын хөрөнгө оруулалт хийх.
- Ажил эрхлэгч иргэд болон айл өрхүүдийн татварын хөнгөлөлтийг өргөжүүлэх зэрэг болно.

Тус хөтөлбөрийн тодорхой хэсгийг “Америкт үйлдвэрлэв татварын хөтөлбөр”-ийн дагуу өндөр орлоготой Америк иргэд болон хөрөнгө оруулагчдад ногдуулах татварын өсөлтөөс олсон орлогоор санхүүжүүлэх төлөвлөгөөтэй байна. Тодруулбал, орлогын албан татварын дээд хэмжээг 2017 оноос өмнөх түвшинд буюу 39.6% болгох, жилийн 1 сая ам доллароос илүү орлоготой иргэдийн орлогын албан татварыг ойролцоогоор 2 дахин нэмэгдүүлэх, өвлөгдсөн хөрөнгөнөөс татвар авахгүй байх тухай татварын хуулийн заалтыг хасах зэрэг үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхээр төлөвлөсөн байна.

Ногоон эдийн засаг

Ерөнхийлөгч Байден 2021 оны 4 дүгээр сард “2030 он хүртэл хүлэмжийн хийн бохирдлыг бууруулах зорилт” (2030 Greenhouse Gas Pollution Reduction Target)¹⁸⁴-ыг дэвшүүлсэн байна. Тодруулбал, 2030 он хүртэл АНУ-ын хэмжээнд хүлэмжийн хийн бохирдлыг 2005 оны түвшингээс 50-52% хүртэл бууруулах зорилтыг тавьжээ. Урт хугацаандаа буюу 2050 он гэхэд АНУ нь дотооддоо болон гадаадад уур амьсгалын өөрчлөлттэй тэмцэн, улс орон даяар хүлэмжийн хийн бохирдлыг 0 түвшинд хүргэж, дэлхийн дулаарлыг 1.5 С-ийн хэмээр бууруулна гэсэн зорилтыг тавьжээ. Энэ нь “Америкийн ажлын байр хөтөлбөр”-ийн хүрээнд уур амьсгалын өөрчлөлттэй тэмцэх, шаардлагатай дэд бүтцийг сэргээн засварлах, үүнийг дагаад өндөр цалинтай, үйлдвэрчний эвлэлд харьяалагддаг олон сая ажлын байрыг бий болгох, эдийн засгийн өрсөлдөх чадварыг нэмэгдүүлэх, байгаль орчинтой зөв харьцах, АНУ даяар иргэдийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдлыг сайжруулах зорилтын нэг хэсэг болж байгаа юм. Дээрх зорилтыг хэрэгжүүлэх ажлын хүрээнд:

- Дэд бүтэц, инновацад хөрөнгө оруулан, цаашид ашиглаж болох цэвэр технологийг үйлдвэрлэх, ашиглах;
- Ажлын байр бий болгох эдийн засгийг сэргээх, үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх үйл ажиллагааг дэмжих;
- Дотоодын үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлж, АНУ-д үйлдвэрлэсэн, байгальд ээлтэй, цэвэр эрчим хүчний бүтээгдэхүүнээр дэлхийг хангах.
  - 2035 он гэхэд 100% нүүрстөрөгчийн бохирдолгүй цахилгаан үйлдвэрлэх;
  - эрчим хүчний зардлыг бууруулах дэвшилтэт технологийг байр, орон сууцнуудад нэвтрүүлэх
  - зам тээврийн салбар дахь нүүрстөрөгчийн бохирдлыг бууруулах;
  - үйлдвэрлэлийн үйл явц дахь нүүрстөрөгчийн бохирдлын асуудлыг шийдвэрлэх зэрэг үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхээр зориод байна.

4.2.БҮГД НАЙРАМДАХ ХЯТАД АРД УЛС

Ковид-19 цар тахал дэгдснээс хойш дэлхийн улс орнууд нийгэм, эдийн засгийн хохирол амсаж буй энэ үед улс бүрийн засгийн газар өөрийн боломж, нөөцөд тулгуурлан иргэд, аж ахуйн нэгж, макро эдийн засгаа дэмжих бодлого явуулахаас гадна хүн амын эрүүл мэндийг хамгаалах, урьдчилан сэргийлэх зорилгоор төсвийн орлого зарлагыг тодотгож цар тахалтай тэмцэхэд нэмэлт хөрөнгийг зарцуулж байна.

Өнөөгийн нөхцөл байдал

БНХАУ-д 2021 оны 9 дүээр сарын 1-ний өдрийн байдлаар Ковид-19-ийн өвчлөлийн 94,898 тохиолдол батлагдаж 89602 өвчтөн эдгэж 4,636 хүн нас барсан¹⁸⁵. Цар тахал энх дэгдсэнээс хойш Засгийн газраас Хубэй мужид хорио цээр тогтоох, улсын хэмжээнд хөдөлгөөнийг хязгаарлах, бөөгнөрлийг хориглох, буцаж ирсэн цагаач ажилчдыг 14 хоног тусгаарлах зэргийг багтаасан хатуу хориг арга хэмжээ авсан. Эдгээр хязгаарлалтын арга хэмжээг хэрэгжүүлснээр эдийн засаг 2020 оны 1 дүгээр улирлын байдлаар 6.8 хувиар буурчээ.¹⁸⁶

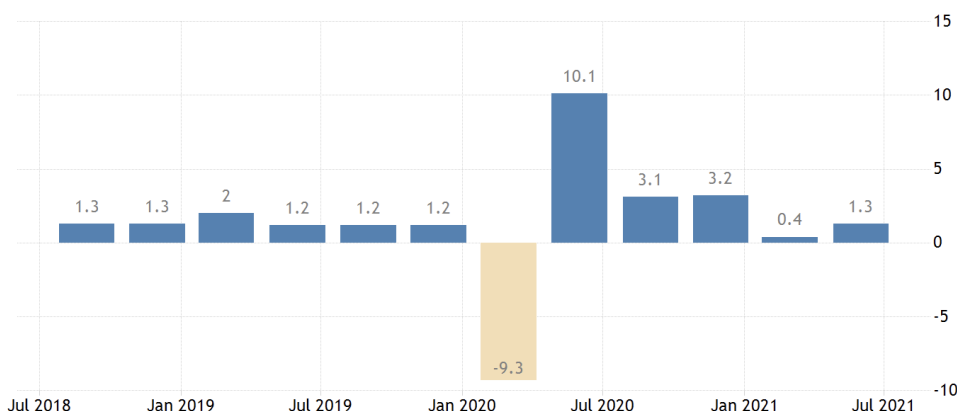
Дотоодын нийт бүтээгдэхүүн: Хятадын ДНБ 2021 оны эхний улиралд 0.4 хувь байсан бол 7 дугаар сард 1.3 хувь болж өссөн байна. Энэ нь өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад 0.2 хувиар өссөн байна. 2020 оны 1 дүгээр сард Хятад Улсад цар тахалтай холбоотой хориг арга хэмжээнээс үүдэлтэй ДНБ -9.3 хувь болж буурсан бол 7 дугаар сараас эргэн өссөн байна.

¹⁸⁴ <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/04/22/fact-sheet-president-biden-sets-2030-greenhouse-gas-pollution-reduction-target-aimed-at-creating-good-paying-union-jobs-and-securing-u-s-leadership-on-clean-energy-technologies/>

¹⁸⁵ <https://www.worldometers.info/coronavirus/country/china/>

¹⁸⁶ <https://qz.com/1839062/china-gdp-contracts-6-8-percent-in-first-quarter-due-to-coronavirus/>

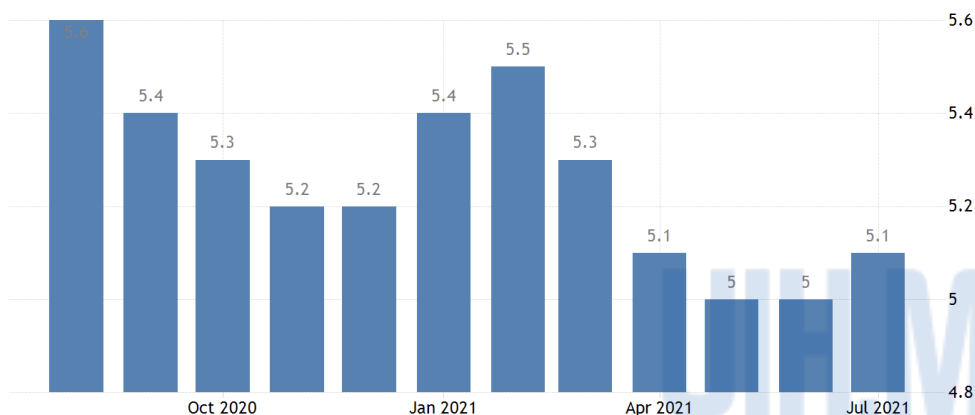
Зураг 10. Дотоодын нийт бүтээгдэхүүний өөрчлөлт (2018-2021 он)

Эх сурвалж: БНХАУ-ын Үндэсний статистикийн хороо

Ажилгүйдэл: БНХАУ-ын хот суурин газрын ажилгүйдлийн түвшин өмнөх сар буюу 2021 оны 6 сард 5.0 хувьтай байсан бол 7 дугаар сард 5.1 хувь болж өссөн байна. 16-24 насны хүн амын ажилгүйдлийн түвшин зургадугаар сард 15.4 хувь байсан бол 7 дугаар сард 16.2 хувь болж өсжээ. Хятадын хот суурин газрын ажилгүйдлийн түвшинг түүвэр судалгаагаар тооцдог бөгөөд энэ нь хотын ажилгүй хүн амыг ажил эрхэлж буй хүн амын тоон дээр нэмж ажилгүй иргэдтэй харьцуулсан харьцаа юм.

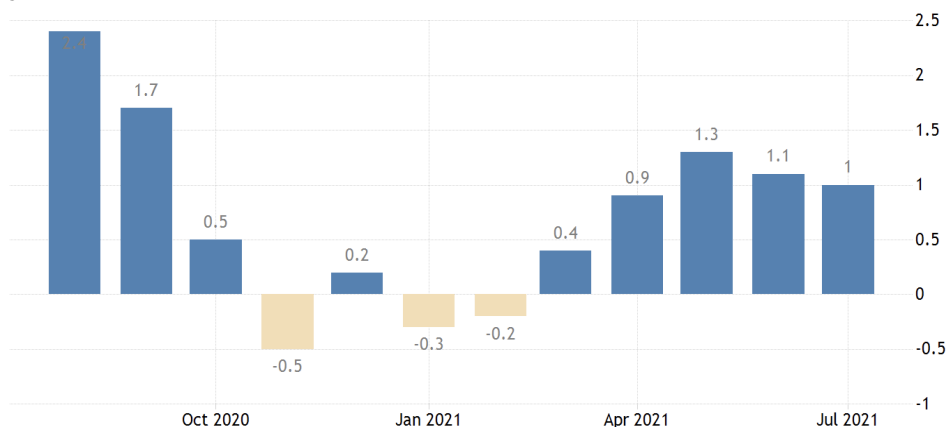
Зураг 11. Хятад Улсын ажилгүйдлийн түвшин (2020.10-2021.07)

Эх сурвалж: БНХАУ-ын Үндэсний статистикийн хороо

Инфляцийн түвшин: БНХАУ-ын жилийн инфляцын түвшин 2021 оны 7-р сард өмнөх оны мөн үеийн 1.1% хувиар 1.0% болж буурсан байна. Энэ нь 4-р сараас хойших хамгийн доод түвшинд хүрсэн үзүүлэлт ба хүнсний бүтээгдэхүүний үнэ огцом буурсан байна. Харин хүнсний бус бүтээгдэхүүний үнэ 7 дугаар сард 1.7%-иар өссөн нь байна. Инфляцид хамгийн ихээр өртсөн салбарт тээвэр, харилцаа холбооны салбар, хувцас үйлдвэрлэл, түрээс, түлш, нийтийн үйлчилгээний зардал, эрүүл мэнд, гэр ахуйн бараа, үйлчилгээ, боловсрол, соёлын салбар орж байна.

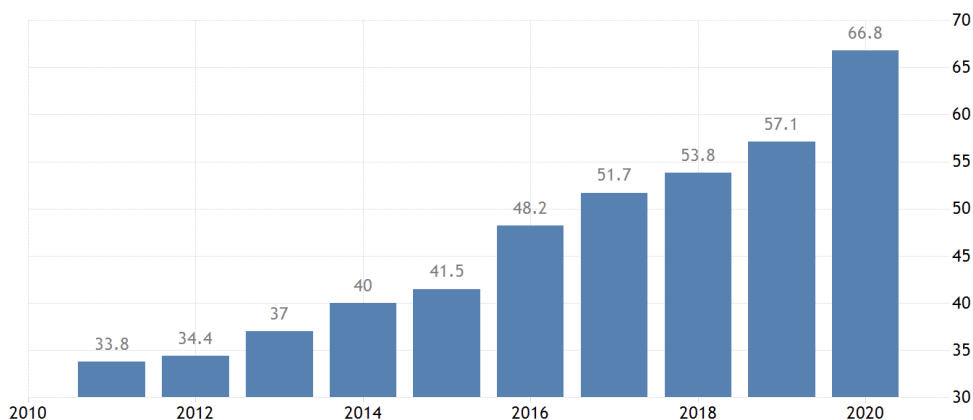
Зураг 12. Хятад Улсын инфляцын түвшин (2020.10-2021.07)

Эх сурвалж: БНХАУ-ын Үндэсний статистикийн хороо

Засгийн газрын төлөх өрийн хэмжээ: БНХАУ 2020 онд дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 66.80 хувьтай тэнцэх Засгийн газрын өрийг бүртгэжээ.

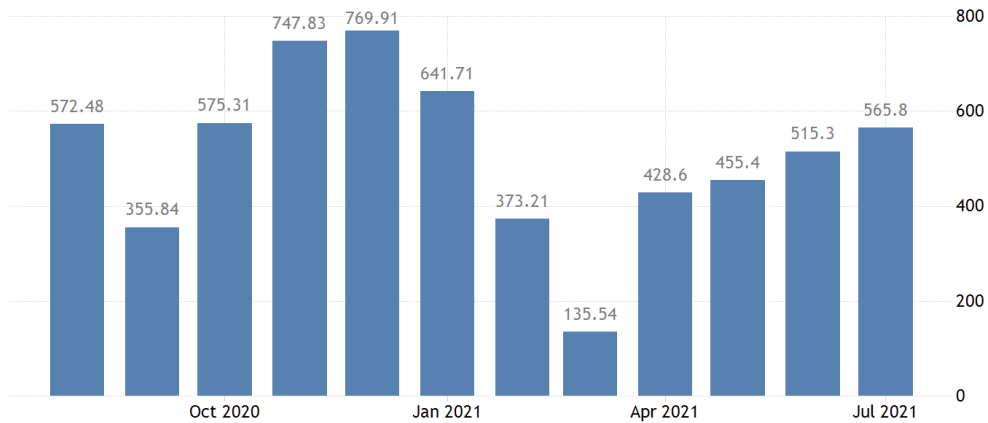
Зураг 13. Засгийн газрын төлөх өрийн хэмжээ (2010-2020 он)

Эх сурвалж: ОУВС

Хятад Улсын худалдааны тэнцэл: Хятадын гадаад худалдааны ашиг 2021 оны 7 -р сард 56.58 тэрбум ам.долларт хүрсэн бол өнгөрсөн оны мөн үед 60.5 тэрбум ам.долларын ашигтай ажиллаж байсан байна. Энэ нь (7 дугаар сарын гадаад худалдаа) түүхий эдийн үнийн өсөлт, коронавирусийн шинэ хэлбэрийн тархалт, цаг агаарын эрс тэс байдлаас шалтгаалан дэлхийн эрэлт буурсантай холбоотойгоор 1 дүгээр сараас хойш хамгийн том худалдааны ашиг болсон. Экспорт өмнөх оны мөн үеэс 19.3-хувиар өсөж 282.66 тэрбум ам.долларт хүрсэн бол импорт 28.1 хувиар өсөж 226.08 тэрбум болжээ.

Зураг 14. Хятад Улсын худалдааны тэнцэл (2020.10-2021.07)

Эх сурвалж: БНХАУ-ын Гаалийн ерөнхийн газар

Хүснэгт 10. БНХАУ-ын эдийн засгийн төлөв, Дэлхийн банк.

БНХАУ-ын эдийн засгийн төлөв China Economic Outlook	2018	2019	2020F	2021F	2022F
ДНБ-ний өсөлт Real (%) GDP growth	6.6	6.1	2.0	7.9	5.2
Хэрэглээний үнийн индекс (% өөрчлөлт, дундаж) Consumer Price Index	2.1	2.9	2.5	1.8	2.0
Урсгал дансны үлдэгдэл (ДНБ-ний %) Current account balance	0.4	1.1	1.8	1.3	1.1
Төсвийн нэмэгдсэн тэнцэл (ДНБ-ний %) Augmented fiscal balance ^a	-4.6	-6.4	-11.8	-7.8	-6.4

Эх сурвалж: Дэлхийн банк (From Recovery to Rebalancing China economy in 2021)
F-Урьдчилсан таамаг

(а) Төсвийн нэмэгдсэн тэнцэл- Дэлхийн банкны тооцоогоор төсвийн санхүүжилт, засгийн газрын сангийн төсөв, улсын хөрөнгийн менежментийн сангийн төсөв, нийгмийн хамгааллын сан багтсан байдаг.

Эдийн засгийг сэргээх арга хэмжээ

2020 оны 2 дугаар сарын дунд үеэс эхлэн Засгийн газар шилжилт хөдөлгөөн болон үйл ажиллагааны хязгаарлалтыг аажмаар бууруулж, зайлшгүй шаардлагатай салбар, бүс нутаг, хүн амын бүлгүүдэд анхаарал тавьж, эрсдэлийг тасралтгүй үнэлж байна. Улсын хэмжээнд ихэнх аж ахуйн нэгж, сургууль дахин нээгдсэн боловч хүн хоорондын зай баримтлах дүрэм мөрдөгдөж, гадаадаас импортлох барааг хязгаарласан хэвээр байна. Шинжилгээ, эрүүл мэндийн QR кодыг вирусийн замыг тодорхойлох, дэгдэлтийг хумихад өргөн ашигладаг. Эдийн засгийн үйл ажиллагаа хэвийн болсноор ДНБ-ний хэмжээ 2 дугаар улиралд 3.2 хувиар (өмнөх оны мөн үеэс) сэргэж, 3 дугаар улиралд 4.9 хувиар нэмэгдсэн байв. Эдийн засгийн арга хэмжээг хэрэгжүүлэхэд 4.8 их наяд юанийн (ДНБ-ний 4.7 хувь) төсвийг зарцуулж голлон дараах арга хэмжээг авсан байна. Үүнд¹⁸⁷

- 1)Тархалтаас урьдчилан сэргийлэх, хяналт тавихад зарцуулах зардлыг нэмэгдүүлэх;
- 2) Эмнэлгийн тоног төхөөрөмж үйлдвэрлэх;

¹⁸⁷ Цар тахлын үед дэлхийн улс орнуудын Засгийн газраас эдийн засгаа сэргээх, мөнгө болон санхүүгийн бодлогын хүрээнд авсан арга хэмжээ Э.Эрдэнэчимэг 2020

- 3) Ажилгүйдлийн даатгалын нөхөн олговрыг түргэсгэх, цагаач ажилчдад олгох;
- 4) Татварын хөнгөлөлт, нийгмийн даатгалын шимтгэлээс чөлөөлөх;
- 5) Төсвөөс нэмэлт хөрөнгө гаргах зэрэг арга хэмжээ авсан. Шаардлагатай үед автоматаар хэрэгжиж эхлэх ёстой тогтворжуулах хөтөлбөрүүд нь төсвийн зардлыг улам бүр нэмэгдүүлдэг. Төсвөөс бусад төрийн нийт дэмжлэг улмаар илүү их байх төлөвтэй байна. Жишээлбэл, төсвийн бус дэмжлэгт ЖДҮ эрхлэгчдэд 400 тэрбум юанийн (ДНБ-ний 0,4 хувь) нэмэлт зээлийн батлан даалт, зам, боомт, цахилгаан ашигласны төлбөр ба тарифын хөнгөлөлтийн 900 тэрбум юань (ДНБ-ий 0.9 хувь) багтана.

Хятад Улс 1953 оноос эхлэн Эдийн засгийг хөгжүүлэх 5 жилийн төлөвлөгөөг боловсруулж ирсэн. 14 дэх удаагийн эдийн засгийн төлөвлөгөө (2021-2025) 5 дугаар чуулганы үер буюу 2020 оны 10 сард боловсруулсан ба 2021 оны 3 сард Бүх ард түмний 3 дугаар хуралдаанаар эцэслэсэн байна.¹⁸⁸

БНХАУ-ын Эдийн засгийг хөгжүүлэх төлөвлөгөө (2021-2025)

Эдийн засгийг хөгжүүлэх 14 дэх удаагийн 5 жилийн төлөвлөгөө голлох зорилтууд:

Эдийн засаг

- 2035 онд эдийн засгийн хөгжлийг дунд шатанд хүргэх
- Дотоодын эрэлтийг ихэсгэхэд анхаарах

Байгаль орчин

- 2060 онд нүүрстөрөгчийн ялгарлыг бага хэмжээнд хүргэх (low-carbon economy);
- 2035 онд гэхэд тээврийн хэрэгслийн 50%-ийг цахилгаан болон хосолсон (hybrid) хөдөлгүүртэй болгох;

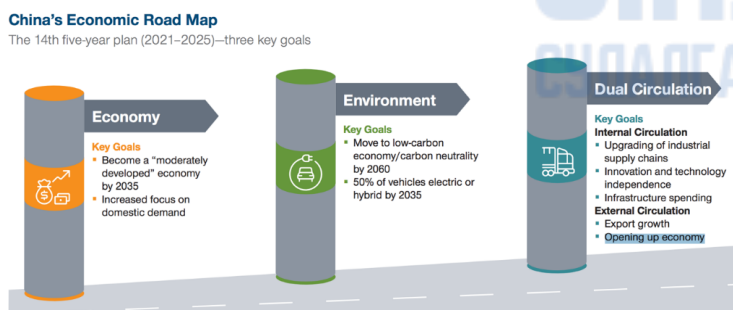
Дотоод эргэлт

- Аж үйлдвэрийн нийлүүлэлтийг шинэчлэх
- Инноваци ба технологийн бие даасан байдал бий болгох
- Дэд бүтцийг сайжруулах

Гадаад эргэлт

- Экспортыг нэмэгдүүлэх
- Эдийн засгийг нээлттэй болгох

**Зураг 15. БНХАУ-ын эдийн засгийн замын зураг
(14 дэх удаагийн 5 жилийн төлөвлөгөө 2021-2025 он)**

¹⁸⁸ China's Economy: Recovery and Rebalancing Chris Kashlis, CFA March 2021

БНХАУ-ын эдийн засгийн урт хугацааны чиглэл

Хотжилт

- Хятад Улс 2019 оны байдлаар дэлхий дээрх хамгийн том буюу 843 сая иргэнтэй хотжилтыг үүсгээд байгаа ба энэ тоо цаашид өсөх хандлагатай байна.
- Жил бүр 10 сая хүн орон нутгаас шилжилт хийдэг бол мөн өөр 10 сая иргэн хотод ирж хотжилтыг улам тэлдэг байна.¹⁸⁹

Дэд бүтэц

- Авто зам, төмөр замаас эхлээд метроны систем, ус, хоолой, хог хаягдлыг цэвэрлэх, агаарын бохирдлыг бууруулах, боомт, нисэх онгоцны буудал зэрэг дэд бүтцийн эрэлт хэрэгцээг нэмэгдүүлэх
- Дэд бүтцийг хөгжүүлэх нь БНХАУ-ын гадаад дотоод эргэлтийн гол түлхүүр хэмээн үзэж байна.

Дундаж давхаргыг нэмэгдүүлэх

- Хятад Улсад дундаж давхаргын иргэд 2005 онд 65 сая хүрсэн бол 2020 онд 700¹⁹⁰ саяыг давсан байна.

Санхүү болон мөнгөний бодлогын арга хэмжээ

Хятадын Төв банк нь мөнгөний бодлогын дэмжлэг үзүүлэх, санхүүгийн зах зээлийн тогтвортой байдлыг хамгаалах чиглэлээр үр дүнтэй ажилласан. Гол арга хэмжээнд дараах зүйлс орно:¹⁹¹

- 1) Нээлттэй зах зээлийн үйл ажиллагаагаар (урвуу репо ба дунд хугацааны зээлийн хэрэгслүүд) дамжуулан банкны системийн хөрвөх чадварыг нэмэгдүүлэх;
- 2) Эмнэлгийн тоног төхөөрөмж болон өргөн хэрэглээний бараа үйлдвэрлэгч, бичил жижиг дунд үйлдвэрлэгч, хөдөө аж ахуйн салбарыг дэмжих зорилгоор 1.8 их наяд юанийн дахин зээл олгох, хөнгөлөлт үзүүлэх хэрэгслийг өргөжүүлэх. Хангамжийг сайжруулах үүднээс өдөр тутмын хэрэгцээт зүйлсэд зориулан дахин санхүүжилтээр 2020 оны 6 дугаар сарын сүүлчээр 0.8 их наядыг олгосон ба зээлийн хүүг 50 суурь пунктээр бууруулж мөн 25 суурь пунктээр өмнөх зээлд хөнгөлөлт үзүүлэхээр болсон;
- 3) 7 ба 14 хоногийн урвуу репо арилжааны хүүг 30 суурь пунктээр бууруулж, 1 жилийн дунд хугацааны зээлийн хэрэгслийн (MLF) хүү болон MFF-ийн зорилтот хүүг 30 ба 20 пунктээр тус тус бууруулсан;
- 4) Бичил, жижиг бизнес эрхлэгчдэд ашигтай, хүртээмжтэй санхүүжилтийн шалгуурыг хангасан том, дунд банкуудад хөрөнгө оруулалтын доод өгөөжийн шалгуурыг 50-100 суурь пунктээр бууруулах, шаардлага хангасан хамтарсан байгууллагуудад нэмэлт 100 пунктээр, хувьцаат банкуудад, ЖДҮ-ийг дэмжих зорилгоор жижиг, дунд банкуудад 100 суурь пунктээр тус тус бууруулав;
- 5) Илүүдэл нөөцийн хүүг 72-оос 35 суурь пункт болгон бууруулах;
- 6) Бодлогоор компани болон ЖДҮ-д нээх банкны зээлийн шугамыг 350 тэрбум юаниар өргөтгөх;

¹⁸⁹ China's Economy: Recovery and Rebalancing Chris Kashlis, CFA March 2021

¹⁹⁰ Ibid page 4

¹⁹¹ Э.Эрдэнэчимэг, Цар тахлын үед дэлхийн улс орнуудын Засгийн газраас эдийн засгаа сэргээх, мөнгө болон санхүүгийн бодлогын хүрээнд авсан арга хэмжээ 2020

- 7) ЖДҮ-д зээлийн олголтыг дэмжих шинэ хэрэгслийг нэвтрүүлэх Үүнд: орон нутгийн банкуудын шинээр барьцаагүй олгох зээлийн 40 хувийг санхүүжүүлэх зорилгоор 400 тэрбум юанийн хүүгүй эх үүсвэрийг нийлүүлэх арга хэмжээг авсан.

Санхүүгийн нөхцөл байдлын хүндрэл бэрхшээлийг хязгаарлах олон арга хэмжээ, түүний дотор зээлийн эргэн төлөлт нь сааталтай тулгарсан айл өрх, корпорац, бүс нутгуудад санхүүгийн тусламж үзүүлэх зорилгоор тодорхой төлбөрийг хойшлуулах зэрэг олон арга хэмжээг тус улсын засгийн газар авсан. Үндсэн арга хэмжээг дурдвал:

- 1) ЖДҮ-ийн зээлийг хөхиүлэн дэмжих, үүнд орон нутгийн банкуудаас олгох барьцаагүй зээлийг дэмжих, томоохон банкуудын ЖДҮ-д өгөх зээлийн өсөлтийг 30 хувиас 40 хувьд хүргэх, банкуудын ЖДҮ-д зээл олгох үнэлгээний системийг бий болгох;
- 2) Зээлийн төлбөрийг хойшлуулах, хугацааг 2021 оны 3 дугаар сарын эцэс хүртэл сунгаж, онлайн зээлийн хэмжээний хязгаарлалтыг зөөлрүүлэх, шаардлага хангасан ЖДҮ эрхлэгчид болон өрхүүдэд зээлийн дэмжлэг үзүүлэх бусад арга хэмжээ;
- 3) Чанаргүй зээлийн эрсдэлийн сангийн шимтгэл байгуулах шаардлагуудыг зөөлрүүлэх;
- 4) ЖДҮ-ийн зээлийг санхүүжүүлэх зорилгоор санхүүгийн байгууллагуудаас бонд гаргахад дэмжлэг үзүүлэх;
- 5) Корпорацуудын бонд гаргалтыг нэмэгдүүлэх замаар корпорацуудад нэмэлт санхүүжилтийн дэмжлэг үзүүлэх, үүнд даатгалын компанид бондын хөрөнгө оруулалтыг хийхэд тавигдах шаардлагыг багасгах;
- 6) Зээлийн баталгаанд татварын хөнгөлөлтийг нэмэгдүүлэх;
- 7) Хөрөнгийн менежментийг хэрэгжүүлэх уян хатан байдлыг хангах зэрэг арга хэмжээ авсан.

Ковид-19 цар тахлын үед ЖДҮ-ийг дэмжих арга хэмжээ

Дэлхийн банкнаас 2020 оны 4 дүгээр сард нийтэлсэн “Ковид-19 цар тахлын үед ЖДҮ-ийг дэмжих арга хэмжээ” судалгаанаас БНХАУ-д авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээг түүвэрлэн дорх хүснэгтэд үзүүлээ.

Хүснэгт 11. Ковид-19 цар тахлын үед ЖДҮ-ийг дэмжих арга хэмжээ: БНХАУ

Төрөл	Авсан арга хэмжээ	Тайлбар
Бизнесийн орчин	Түүхий эдийн (intermediate goods) инпортийг нэмэгдүүлэх хориг арга хэмжээг багасгах	<ul style="list-style-type: none"> Арилжааны даатгалын компаниуд богино хугацааны экспортын зээлийн даатгал санал болгож, шимтгэлийн хүүг бууруулахад дэмжлэг үзүүлсэн. Импорт, экспортын барааны боомтын барилгын төлбөрийг чөлөөлж, бусад засгийн газрын боомтын хураамжийг 2020 оны 3-р сарын 1-ээс 2020 оны 6-р сарын 30 хүртэл 20%-иар бууруулсан. Компаниудын эмнэлгийн хэрэгсэл, өдөр тутмын эмийн хэрэгцээг хангах бараа бүтээгдэхүүний импортыг нэмэгдүүлэх, дэмжих.
	Валютын зохицуулалтыг хялбаршуулах	<ul style="list-style-type: none"> Гадаад валют солилцох, хэлбэрийг хялбаршуулсан.
Зээл өрийн асуудал	Зээлийн төлөлтийн төлөх дүнг дахин бодож төлөх хуваарийг өөрчлөх	<ul style="list-style-type: none"> Банкууд КОВИД-19-ийн улмаас хүндрэлтэй байгаа бизнес эрхлэгчдээс богино хугацаанд эргэн төлөлт авахгүй байх. Жижиг дунд бизнес эрхлэгчид болон өрхийн хувиараа бизнес эрхлэгчид жижиг дунд бизнесүүд болон бичил фирмүүд 2020 оны 1-р сарын 25-наас 6-р сарын 30-ны хооронд төлөх үндсэн хүү болон

		хүүгийн зардлыг хойшлуулах хүсэлтээ банкуудад гаргаж болно.
Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих	Хөдөлмөрийн сургалтын тэтгэмжийг нэмэгдүүлэх	<ul style="list-style-type: none"> Тэмдэглэлт өдрүүдэд нарийн мэргэжлийн сургалтад хамрагдах бол тэтгэмж үзүүлэх. Компаниудад мэргэжлийн ур чадварын онлайн сургалт явуулахыг дэмжих орон нутгийн иргэдэд урамшуулал олгох (жишээ нь Хэбэй, Жэжян). Хятад улс ажилгүйдлийн даатгалын сангаас аж ахуйн нэгжүүдэд, ялангуяа ЖДҮ эрхлэгчдэд цар тахлын үед цалин хөлс, ажлын байрны тэтгэмж өгсөн. Орон нутгаас хамаарч тэтгэмжийн хэмжээ өөр ба жишээ нь Нанжин хотод нэг ажилчинд өдөрт 100 юань тэтгэмж өгсөн байна. Бүх ажилчид, ялангуяа өвчтэй эсвэл хорио цээрийн дэглэмд байгаа хүмүүсийн цалинг бүтэн олгосон. Шинээр нээгдсэн аж ахуй нэгжид (Start up companies) тусгай сангаас дэмжлэг үзүүлэх.
Татвар	Аж ахуйн нэгжийн татвар – хүү бууруулах кредит, чөлөөлөх, хойшлуулах	<ul style="list-style-type: none"> Аялал жуулчлал, технологийн аж ахуй нэгжүүдэд гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтыг 2025 он хүртэл татвараас чөлөөлнө. Жижиг хэмжээний татвар төлөгчдийг татвараас хөнгөлж, НӨАТ-ын хураамжийн хэмжээг 1% (одоогоор 3%) болгон бууруулав. 8 аас дээш үйл ажиллагаа явуулсан цар тахлын үед үйл ажиллагаа нь зогссон салбаруудыг дэмжих (тээвэр, хоолны салбар, буудал, аялал жуулчлал) Хувь хүн/Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын дээд хэмжээ 15% болгох. 2, 3-р сард ажиллаагүй бизнесийн үйл ажиллагааны татварын хугацааг сунгах 2020 оны 1-р сарын 1-ээс 2022 оны 12-р сарын 31 хүртэл логистикийн аж ахуйн нэгжүүдийн эзэмшдэг бөөнөөр хадгалах агуулахуудын хот суурин газрын газар ашиглалтын татварыг 50% чөлөөлөх. Буудал, нийтийн хоолны жижиг дунд бизнес эрхлэгчдийг нийгмийн даатгалын шимтгэлээс чөлөөлөх. Өргөн хэрэглээний олон төрлийн үйлчилгээг улсын хэмжээнд НӨАТ-аас чөлөөлөх (эмнэлгийн үйлчилгээ, нийтийн хоол, байрны үйлчилгээ гэх мэт) Томоохон компаниуд нийгмийн даатгалын шимтгэлийн 50%-ийг төлөх. Нэмэгдсэн өртгийн албан татварын хувь хэмжээг 3%-иас 1% хүртэл бууруулах. Жижиг хэмжээний татвар төлөгчид нэмэгдсэн өртгийн албан татвараас чөлөөлөх. ЖДҮ эрхлэгчдийн нийгмийн даатгалын шимтгэлээс түр хугацаагаар чөлөөлөх.

4.3. БҮГД НАЙРАМДАХ ИРЛАНД УЛС

2020 онд Ковид-19 цар тахалтай тэмцэхэд дараалласан олон хязгаарлалтын арга хэмжээ хэрэгжүүлснээс Ирланд Улсын эдийн засаг хүндхэн нөхцөл байдалтай тулгарсан. Үндэстэн дамнасан корпорациудын тогтвортой ажиллагаанаас шалтгаалан ДНБ-ний тэргүүлэх үзүүлэлт эерэг хэвээр байгаа боловч хувийн хэрэглээ эрс буурсан байна. Ирландын эрх баригчид 2020, 2021 онуудад 24.5 тэрбум еврогийн санхүүгийн иж бүрэн багцыг зарласан нь Ирландын түүхэн дэх хамгийн өндөр дүн юм.

ОУВС-ийн тооцоолсноор төсвийн алдагдал 2021 онд ДНБ -4.7%, 2022 онд ДНБ -2.5% болж буурна гэж үзэж байна. Улсын өрийн ДНБ-д эзлэх хэмжээ 2019 онд ДНБ-ний 57.4%

байсан бол 2020 онд ДНБ-ний 59.8% болж, 2021-2022 онд 63.2% болж өсөх төлөвтэй байна. 2019 оны 0.9%-тай тэнцэж байсан инфляц 2020 онд дефляц болж -0.5%, 2021 онд 1.6%, 2022 онд 1.9% болж өсөх төлөвтэй байна. Ирланд Улс нь Ковид-19 цар тахлаас үүдэлтэй эдийн засаг, нийгмийн сөрөг нөлөөллийг бууруулах, ногоон эдийн засаг, дижитал шилжилтийг хөнгөвчлөх зорилгоор 2023 оныг дуустал Европын Холбооны Эдийн засгийг сэргээх, тогтворжуулах сангаас тус улсын ДНБ-ний 5%-тай тэнцэх буцалтгүй тусламж, зээл авахаар төлөвлөн ажиллаж байна.

Хууль эрх зүйн зохицуулалт

Ирланд Улсад цар тахал 2020 оны 3 дугаар сард дэгдсэнээс хойш цар тахлын хариу арга хэмжээ авахтай холбоотойгоор нийт 13 хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулснаас 11 хуульд эдийн засагтай холбоотой арга хэмжээг тусгасан байна.

- Эрүүл мэндийн тухай хууль (Онцгой байдлын үеийн хамгаалал) (The Health (Preservation and Protection and other Emergency Measures in the Public Interest) Act 2020)¹⁹² /2020.03.20/
- Нийтийн эрх ашгийн хамгаалах арга хэмжээний тухай хууль (The Emergency Measures in the Public Interest Act 2020)¹⁹³ /2020.03.27/
- Бичил бизнесийн зээлийн сангийн тухай хууль (The Microenterprise Loan Fund (Amendment) Act 2020)¹⁹⁴ /2020.07.10/
- Санхүүгийн зохицуулалтын тухай хууль (The Financial Provisions (Covid-19) Act 2020)¹⁹⁵ -/2020.07.17/
- Зээлийн батлан даалтын тухай хууль (The Credit Guarantee (Amendment) Act 2020)¹⁹⁶ -/2020.07.24/
- Орон сууцны үнэлгээний тухай хууль (The Residential Tenancies and Valuation Act 2020)¹⁹⁷ - /2020.08.01, 2020.10.24/
- Санхүүгийн зохицуулалтын тухай хууль, дугаар 2 (The Financial Provisions (Covid-19) (No. 2) Act)¹⁹⁸ - /2020.08.01/
- Компанийн тухай хууль (The Companies (Miscellaneous Provisions) (Covid-19) Act 2020)¹⁹⁹ -/2020.08.01/
- Нийгмийн халамжийн тухай хууль (The Social Welfare (Covid-19) (Amendment) Act 2020)²⁰⁰ -/2020.08.05/
- Санхүүгийн тухай хууль (The Finance (Miscellaneous Provisions) Act 2020)²⁰¹ - /2020.12.16, 2020.12.19/

¹⁹² The Health (Preservation and Protection and other Emergency Measures in the Public Interest) Act 2020

<http://www.irishstatutebook.ie/eli/2020/act/1/enacted/en/html>

¹⁹³ The Emergency Measures in the Public Interest (Covid-19) Act 2020

<http://www.irishstatutebook.ie/eli/2020/act/2/enacted/en/html>

¹⁹⁴ The Microenterprise Loan Fund (Amendment) Act 2020

<http://www.irishstatutebook.ie/eli/2020/act/3/enacted/en/html>

¹⁹⁵ The Financial Provisions (Covid-19) Act 2020 <http://www.irishstatutebook.ie/eli/2020/act/4/enacted/en/html>

¹⁹⁶ The Credit Guarantee (Amendment) Act 2020 <http://www.irishstatutebook.ie/eli/2020/act/5/enacted/en/html>

¹⁹⁷ The Residential Tenancies and Valuation Act 2020

<http://www.irishstatutebook.ie/eli/2020/act/7/enacted/en/html>

¹⁹⁸ The Financial Provisions (Covid-19) (No. 2) Act <http://www.irishstatutebook.ie/eli/2020/act/8/enacted/en/html>

¹⁹⁹ The Companies (Miscellaneous Provisions) (Covid-19) Act 2020

<http://www.irishstatutebook.ie/eli/2020/act/9/enacted/en/html>

²⁰⁰ The Social Welfare (Covid-19) (Amendment) Act 2020

<http://www.irishstatutebook.ie/eli/2020/act/12/enacted/en/html>

²⁰¹ The Finance (Miscellaneous Provisions) Act 2020

<http://www.irishstatutebook.ie/eli/2020/act/25/enacted/en/print.html>

- Хөгжил төлөвлөлт, орон сууцны түрээсийн тухай хууль (The Planning and Development and Residential Tenancies Act 2020)²⁰² /2020.12.19 /тус тус хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан байна.

Засгийн газраас баталсан хууль тогтоомжийн дагуу авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ:

- Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих - Хөрөнгө оруулалт нь 30%-иар буурсан ажил олгогчдод нэг ажилтанд долоо хоног бүр 203 евро хүртэлх хэмжээний хөнгөлөлт үзүүлэх;
- Цар тахлын үеийн ажилгүйдлийн төлбөр - тахал өвчний улмаас ажилгүй болсон хүмүүст долоо хоногт 350 евро олгох;
- Цар тахлын үеийн хязгаарлалт хийгдсэн хэд хэдэн салбарт (орон байр, хоол хүнс, урлаг, амралт, зугаа цэнгэлийн газар) өртсөн аж ахуйн нэгжүүдэд 10-аас 5 хувийн эргэлтийн хөрөнгийн нөхөн олговрыг олгох;
- Сургалт, боловсрол, ур чадвараа дээшлүүлэх, ажилд зуучлах, ажилд авах татаас, ажил хайх, туслах арга хэмжээнд 200 сая еврогийн нэмэлт хөрөнгө оруулалт хийж, ажилгүй болсон хүмүүст шинэ ажил хайх, дахин сургах, эсвэл шинэ ур чадвараа хөгжүүлэх, ялангуяа шинээр ажилд орох хүмүүст туслах;

ЖДҮ-ийг дэмжих арга хэмжээний хүрээнд:

- Аж ахуйн нэгжийг дахин эхлүүлэхэд зориулсан буцалтгүй тусламж (550 сая евро);
- Арилжааны хүүгээс татгалзах;
- Зээлийн баталгааны схем: 10,000 еврогоос 1 сая еврог хүртэл 6 жилийн хугацаатай олон төрлийн зээлийн бүтээгдэхүүний засгийн газрын 80%-ийн баталгаа гаргах;
- Бичил Санхүүгийн Ирланд ба Орон нутгийн аж ахуйн нэгжийн арга хэмжээ: бичил болон жижиг бизнесийн зээлийн хүүг бууруулах зорилгоор хөрвөх чадвар, аж ахуйн нэгжийн хөрөнгө оруулалтын 55 сая еврогийн арга хэмжээний багц;
- Европын Хөрөнгө Оруулалтын Банктай хамтран хийх ирээдүйн өсөлтийн зээлийн схем (500 сая евро), ингэснээр 499 хүртэл ажиллагсадтай бизнесүүд өрсөлдөх чадвартай хүүгээр урт хугацаанд хөрөнгө оруулах боломжтой болно.

Аялал жуулчлалын салбарыг дэмжих арга хэмжээний хүрээнд:

- 2021 оныг дуустал түр НӨАТ-ын хүүг 13.5-аас 9 хувь хүртэл бууруулах;
- Татварын хөнгөлөлт эдлэх замаар урамшуулалд үлдэх ба зарцуулах;
- Аялал жуулчлалын салбарыг дэмжих сангийн 10 сая еврог дахин эхлүүлэх;
- Соёлын салбарын 10 сая еврогийн гүйцэтгэлийг дэмжих схем нь Ковид-19-ийн хүрээнд авах арга хэмжээг төлөвлөхөд туслах болно.

Татварын арга хэмжээний хүрээнд:

- НӨАТ-ын стандартын хувь хэмжээг 2021 оны 12-р сараас 31 хүртэл 23-21 хувиар бууруулах;
- Хямралд өртсөн бизнес эрхлэгчдийн татвар, өр төлбөрийг хойшлуулах, хүү, торгууль төлөхгүйгээр төлбөрөө төлж, НӨАТ-ын өрийг тодорхой хэмжээгээр хэсэг хугацаанд хойшлуулах;
- Татварын бүх өрийг тохиролцсон эргэн төлөлтөд хамруулж, зээлийн хүүг 3% хүртэл бууруулах;

²⁰² The Planning and Development and Residential Tenancies Act 2020
<https://oxcon.ouplaw.com/view/10.1093/law-occ19/law-occ19-e19#law-occ19-e19-note-11>

- Өмнө нь ашигтай ажиллаж байсан компаниудад мөнгөн урсгалын дэмжлэгийг нэн даруй үзүүлэхийн тулд арилжааны алдагдлыг эрт буцаан олгохыг зөвшөөрөх бөгөөд ингэснээр татвар төлсөн корпорацийн татварын зарим хэсгийг эсвэл бүх хэсгийг нэн даруй буцаан олгох боломжтой болно;
- Эмийн чухал бүтээгдэхүүн, эмийг гаалиар чирэгдэлгүйгээр нэвтрүүлж, импорт, нийлүүлэлтийг тасралтгүй үргэлжлүүлэх болно.

2021 оны 6-р сарын 1-нд Засгийн газар бизнесийн болон өрхийн орлогыг дэмжих ихэнх дэмжлэгээ 2021 оныг дуустал сунгаж, 3.5 тэрбум евро (ДНБ-ний 1%) байхаар төлөвлөж, ЕХ-ны эдийн засгийг сэргээх, тогтворжуулах сангаас 1 тэрбум еврог зарцуулахаар болсон. Үүнд:

- Долоо хоног бүр 350 евро хүртэлх төлбөрийг өгдөг цар тахлын ажилгүйдлийн төлбөрийг 2022 оны 2-р сар хүртэл сунгах;
- Цалингийн татаас олгох схем 2021 оныг дуустал үргэлжлэх бөгөөд Засгийн газар уг схемийн үйл ажиллагааг 4-р улиралд өөрчлөх боломжийг нээлттэй үлдээх;
- Татвар, худалдааны хүүгээс чөлөөлөх хугацааг 2021 оны эцэс хүртэл сунгах;
- Аялал жуулчлалын НӨАТ-ын хувь хэмжээ 2022 оны 9-р сар хүртэл 9% хэвээр байлгах;
- ЖДҮ-ийг дахин нээхэд хамгийн ихдээ 30,000 еврогийн буцалтгүй тусламж олгох зэрэг төлөвлөгөө багтсан болно.

Ирландын Төв Банкнаас (СБИ) зарласан нэмэлт арга хэмжээнд:

- Мөчлөг сөрсөн нэмэлт капиталас чөлөөлөх 1%-иас 0% хүртэл бууруулна;
- Ковид-19 туссан үйлчлүүлэгчдэд зориулсан орон сууцны зээл, хувийн болон бизнесийн зээлийн төлбөрийн хөнгөлөлтийг 3-6 сар хүртэл сунгах;
- Төлбөрийн тасалдал нь зээлдэгчийн зээлийн бүртгэлд нөлөөлөхгүй бөгөөд Зээлийн төв бүртгэлд бүртгүүлэх ажлыг тохируулах;
- Ковид-19-ийн яаралтай тусламжийн үеэр нүүлгэн шилжүүлэх, түрээсийн үнийг 6 сараас доош хугацаатай түрээсийн мэдүүлгийн хугацааг 90 хоног болгон нэмэгдүүлсэн байна.

3. Үндэсний эдийн засгийг сэргээх, тогтворжуулах төлөвлөгөө (National Recovery and Resilience Plan NRRP)

Үндэсний эдийн засгийг сэргээх, тогтворжуулах төлөвлөгөө нь нийгэм, эдийн засгийн сэргэлт, ажлын байр бий болгохтой зэрэгцэн ногоон, дижитал шилжилтийг шийдвэрлэх гурван тэргүүлэх чиглэлийг хамарсан хорин таван хөрөнгө оруулалтын төсөл, шинэчлэлийн арга хэмжээнд үндэслэсэн болно. Үндэсний эдийн засгийг сэргээх, тогтворжуулах төлөвлөгөөг Эдийн засгийг сэргээх төлөвлөгөө (Economic Recovery Plan), Үндэсний хөгжлийн төлөвлөгөөний (National Development Plan)²⁰³ гэсэн 2 үндсэн төлөвлөгөөнд уялдуулан хийж Засгийн газар 20.5 тэрбум еврогийн шууд дэмжлэг, 4 тэрбум еврогийн шууд бус дэмжлэгийг багтаасан 24.5 тэрбум еврогийн санхүүгийн иж бүрэн багцыг зарласан байна.

Шууд дэмжлэг

- Татварыг хойшлуулах (2.9 тэрбум евро)
- Хөдөлмөрийн зах зээлийг дэмжих (11.4 тэрбум евро)
- Эрүүл мэндийн салбарын чадавхыг сайжруулах (2 тэрбум евро)
- Бизнесийг дэмжих (1.5 тэрбум евро)
- Капитал бүрдүүлэх (0.5 тэрбум евро)

²⁰³ National Development Plan

<https://www.gov.ie/en/policy-information/07e507-national-development-plan-2018-2027/>

Европын Холбооны Эдийн засгийг сэргээх, тогтворжуулах сангаас Ирланд Улсын Үндэсний сэргээн босголтын төлөвлөгөөг санхүүжүүлэх 915 сая еврогийн томоохон хөрөнгө оруулалт хийнэ.

4. Ногоон эдийн засгийг дэмжих – 503 сая евро
5. Дижитал шинэчлэл, өөрчлөлтийг өргөжүүлэх – 295 сая евро
6. Нийгэм, эдийн засгийн сэргэлт, ажлын байр бий болгох – 181 сая евро зарцуулахаар төлөвлөөд байна.

***Эдийн засгийг сэргээх төлөвлөгөө*²⁰⁴**

2020 оны 3-р сард Ковид-19 цар тахал эхэлснээс хойш дотоодын эдийн засагт маш хүнд нөлөөлж аж ахуйн нэгжүүдийн тоо 2020 онд 10 орчим хувиар хумигдаж, ажилгүйдэл 25 хувь хүртэл нэмэгдсэн байна. Эдийн засгийг сэргээх төлөвлөгөө нь 4 үндсэн тулгуур зорилготой болно.

1. Төрийн санхүүжилтийн тогтвортой байдлыг хангах;
2. Хөдөлмөрийн зах зээлийн дэмжлэгийг өргөжүүлэх;
3. Аж ахуйн нэгжүүдийг бодлогын тусламжтайгаар дэмжиж сэргээн босгох;
4. Бүс нутгийн хөгжлийн тэнцвэртэй байдлыг хангах, амьжиргааны түвшинг дээшлүүлэх зорилгын хүрээнд дараах ажлыг хийж гүйцэтгэнэ.

***1. Төрийн санхүүжилтийн тогтвортой байдлыг хангах*²⁰⁵**

2021 онд ЭЗХАХБ-тай олон улсын татварын хувьд тулгамдсан асуудлуудыг шийдвэрлэх, дижитал хэлбэрт шилжүүлэх талаар хэлэлцээр хийх зорилго тавин ажиллаж байна. Энэхүү хэлэлцээр нь олон улсын татварын тогтолцоонд тогтвортой байдлыг бий болгоно гэж үзэж байна.

Олон улсын татвар

- Инновацийн өсөлтийг үргэлжлүүлэн дэмжих;
- Татвар төлөгчид болон хөрөнгө оруулагчдад санхүүгийн баталгаа гаргаж өгөх;
- Татварыг хөнгөвчлөх

Урт хугацааны татвар болон халамжийн бодлого

Эдийн засгийг сэргээх үйл ажиллагааны хүрээнд ажил эрхлэлтийг дэмжих татвар халамжийн хороог байгуулсан. Тус хороо нь төрийн үйлчилгээ, дэмжлэгийн зардлыг дунд болон урт хугацаанд хангах хангалттай эх үүсвэр байгаа эсэхийг баталгаажуулах зорилготой юм.

***2. Хөдөлмөрийн зах зээлийн дэмжлэгийг өргөжүүлэх*²⁰⁶**

Засгийн газрын 2021-2025 оны хөдөлмөрийн зах зээлийн дэмжлэг нь хүмүүсийг хөгжүүлэх, чадавхыг дээшлүүлэх, тогтвортой ажлын байраар хангах, дахин мэргэшүүлж хуучин ажлын байранд нь ажилд оруулах, шинээр өсөн нэмэгдэж байгаа ажлын байранд дэвшүүлэн томилох тал дээр илүү дэмжлэг үзүүлнэ. Мөн нийтийн хөдөлмөр эрхлэлтийн чадавхыг өргөжүүлж, дижитал технологи, нийтийн хөдөлмөр эрхлэлтийн үйлчилгээний чадавхыг өргөжүүлэх, хөдөлмөр эрхлэлтийн цалин тэтгэмж, цар тахлын үеийн ажилгүйдлийн төлбөрийг сайжруулах, цалингийн татаас олгоно. Ажил эрхлэлтийн цалингийн татаас олгох схемийг 2021 оны 6-р сарын 30-наас 2021 оны 12-р сарын 31 хүртэл сунгах болно.

²⁰⁴ Economic Recovery Plan

file:///Users/uurtsaikh/Downloads/136523_03f31f12-10eb-4912-86b2-5b9af6aed667.pdf

²⁰⁵ Ensuring Sustainable Public Finance <https://www.gov.ie/en/publication/d4dcc-sustainable-public-finances/>

²⁰⁶ Pathways to Work 2021-2025 <https://www.gov.ie/en/publication/90e59-pillar-2-helping-people-back-into-work/>

- Хөдөлмөр эрхлэлт цалин хөлсний татаас олгох;
- Цар тахлын ажилгүйдлийн төлбөр олгох;
- 50,000 боловсрол, сургалтын байрны ашиглалтыг нэмэгдүүлэх.

3. Аж ахуйн нэгжүүдийг бодлогын тусламжтайгаар дэмжиж сэргээн босгох²⁰⁷

2024 гэхэд хямралын өмнөх үеийнхээс ажил эрхлэлтийн түвшинг ахиулах, 2,5 сая хүнийг ажлын байртай болгохыг зорьж ажиллана. ЖДҮ эрхлэгчид дотоодын аж ахуй нэгжүүдийн 99,8%-ийг нийт ажил эрхлэлтийн 68%-ийг эзэлдэг байна. Тиймээс бүтээмж, экспортын үйл ажиллагаа, интернационалчлал, дижиталчлал, бизнесийн бусад салбарын динамик байдлыг сайжруулахын зэрэгцээ бусад салбар дахь бизнесийг идэвхжүүлэх, олон улсын болгох, дижитал болгох, бизнесийн эрч хүчийг нэмэгдүүлэх шаардлагатай байна. Үүний тулд:

- Засгийн газрын дижитал, ногоон эдийн засгийг хослуулж эдийн засгийг сэргээх;
- Бизнесийн үйл ажиллагааг дижитал хэлбэрээр өөрчлөх;
- Шинэ менежмент, шинэ технологи нэвтрүүлэх;
- Хүний болон биет капиталд хөрөнгө оруулах;
- Автоматжуулалт, алсын зайны ажлыг нэвтрүүлэх;
- ЖДҮ-ийг дэлхийн зах зээлд нэвтрүүлэх, экспортлох боломжийг бүрдүүлэх, нэмэгдүүлэх;
- 2025 он гэхэд 3000 гаруй нэмэлт бичил болон гарааны аж ахуйн нэгжүүдийг экспортлогч болгох;
- Шинээр бизнес эрхлэгчдийг дэмжих төлбөрийн дэмжлэгийг 10,000 евро болгон нэмэгдүүлэх дээд тал нь 30,000 евроны дэмжлэг үзүүлэх;
- Хязгаарлалтын үр дүнд орлого нь мэдэгдэхүйц буурсан аж ахуйн нэгжүүдэд буцалтгүй тусламж олгох;
- Арилжааны үнээс 2021.06.30-09 сарын сүүл хүртэл чөлөөлөх;
- Татварыг хойшлуулах арга хэмжээг 2022 оны эцэс хүртэл сунгах;
- Ажилтны цомхотгол хийх нэхэмжлэл гаргах хугацааг 2021.09.30 болтол сунгах;
- Аялал жуучлалын салбарын НӨАТ-ын 9%-ийг чөлөөлөх, амралт зугаалгын газар, нисэх онгоц, усан онгоц зэрэг хохирол их амссан салбарт дэмжлэг үзүүлэх;
- Хүнсний боловсруулах үйлдвэрт зориулсан хөрөнгө оруулалтыг үргэлжлүүлэх;
- Аж ахуйн нэгжийн санг дэмжих үйл ажиллагааг үргэлжлүүлэх.

4. Тэнцвэртэй хүртээмжтэй сэргэлт²⁰⁸

Засгийн газраас ард түмэн, бүс нутгийнхаа тэнцвэртэй байдлыг хангах хүмүүсийн амьжиргааны түвшинг дээшлүүлэх үүрэг хүлээдэг. Иймд стратегийн хөрөнгө оруулалт, бүс нутгийн дэд бүтцийн хөрөнгө оруулалт, ногоон эдийн засаг, дижитал шилжилт нь нэн тэргүүний асуудал болоод байна.

Тэнцвэртэй бүс нутгийн хөгжил

Үндэсний төлөвлөлт 2040 төслийн хүрээнд:

- Жил бүр 33,000 орон сууцыг зорилтот бүлэгт хамруулах;
- Хямд өртөгтэй орон сууцны зээлийг эрсдэлийн схемээс хасах;
- Үйлдвэрийн өмнөх 33 сая га газрыг нөхөн сэргээх;

²⁰⁷ Rebuilding Sustainable Enterprises <https://www.gov.ie/ga/foilsuichan/d28d9-pillar-3-re-building-sustainable-enterprises/>

²⁰⁸ A Balanced and Inclusive Recovery <https://www.gov.ie/en/publication/bbd3b-inclusive-and-balanced-recovery/>

- Орон нутгийн бохир ус цэвэрлэх байгууламжийг шинэчлэх 20 сая еврогийн голын сав газрын менежмент төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх;
- Хил орчмын цар тахлын нөлөөнд их өртсөн орон нутгийг хөгжүүлэх, сэргээх 1 тэрбум еврогийн нөхөн сэргээлт хийх.

Амьжиргааны түвшинг дээшлүүлэх

Ажил олгогчид болон үйлдвэрчний эвлэлүүдтэй зөвшилцөн төлөвлөгөө боловсруулж, Хөдөлмөр эрхлэгчдийн эдийн засгийн форумыг зохион байгуулж, зорилтот шинэчлэл хийснээр ажил эрхлэлт, амьжиргааны түвшин, нөхцөлийг сайжруулах болно.

- Хуулиар тогтоосон өвчтэй цалин хөлсийг нэвтрүүлэх тухай олон нийтийн хэлэлцүүлгийг хийсний дараа хуулийн төслийн ерөнхий схемийг нийтэлж, 2021 оны эцэс гэхэд батлах;
- Амьжиргааны доод түвшинг хэрхэн тогтоох боломжтойг судалж, судалгааг он дуусахад дуусгасан байх;
- 2022 оны эхээр бүх нийтийн үндсэн орлогыг тогтоох арга замыг судалж байна.
- Иргэдийн хурлаар дамжуулан жөндөрийн тэгш байдлыг дэмжих, Жөндөрийн цалингийн зөрүүтэй холбоотой мэдээллийн тухай хууль тогтоомжийг цаг алдалгүй гаргах;
- Платформын эдийн засгийн зохистой зохицуулалт хийх зэрэг ажлуудыг төлөвлөгөөнд тусгасан байна.

4.4.ОРОСЫН ХОЛБООНЫ УЛС

ОХУ дэлхийн ихэнх улс орнуудын адил цар тахлын эсрэг хорио цээрийн арга хэмжээг авч хэрэгжүүлсэн нь коронавирусийн өвчлөлийн улмаас үүсэх нас баралтыг бууруулж, эрүүл мэндийн тогтолцоонд үзүүлэх ачааллыг хөнгөвчлөх боломж олгосон боловч эдийн засгийн гүн хямралыг дагуулсан. ОХУ-д 2020 оны жилийн эцсийн байдлаар ДНБ 5%-иар буурч, ядуусын тоо 18 саяас 20-21 сая болж өссөн байна. Ийм нөхцөл байдалд сүүлийн арван жилийн хугацаанд Оросын эдийн засагт олон жилийн турш хуримтлагдсан асуудлууд улам хурцадсан. Цар тахлын хямрал нь өмнөх арван жилд хуримтлагдсан асуудлуудыг шийдвэрлэх "цонх үе"-ийг үүсгэж байна.

ОХУ-ын эдийн засгийн хөгжлийн зогсонги байдал, дэлхийд эзлэх байр суурь суларч байгаа энэ үед нийгэм-экологийн шинэ загварт шилжих нь цорын ганц боломжит хувилбар болж байна. Тиймээс цар тахлын энэ үед эдийн засгийг шинэчлэх системтэй бодлого хэрэгтэй байна.²⁰⁹

Тахлын улмаас үүссэн эдийн засгийн хямралын үр дагаврыг даван туулах чиглэлээр гаргасан хууль эрх зүйн баримт бичгүүд

ОХУ-ын Засгийн газраас цар тахлын хямралыг даван туулах зорилгоор дараах бодлогын баримт бичгүүдийг авч хэрэгжүүлж байна.

Үндэсний үйл ажиллагааны төлөвлөгөө

Ажил эрхлэлт, хүн амын орлогыг сэргээх, эдийн засгийн өсөлт, эдийн засагт урт хугацааны бүтцийн өөрчлөлтийг хангах үндэсний үйл ажиллагааны төлөвлөгөө (2020-2021 он)

²⁰⁹ Aganbegyan, A. G., Klepach, A. N., Porfiryev, B. N., Uzyakov, M. N., & Shirov, A. A. (2020). Post-pandemic recovery: The Russian economy and the transition to sustainable social and economic development. *Studies on Russian Economic Development*, 31(6), 599-605.

Ерөнхийлөгчийн зарлиг: ОХУ-ын Ерөнхийлөгчийн 2018 оны 5-р сарын 7-ны өдрийн 204 дугаар зарлигаар Эдийн засгийн өсөлтийг хурдасгах шинэ саналуудыг гаргаж, ОХУ-ын Холбооны хурлаар 2020 оны 1-р сарын 15-ны өдөр баталсан. Үүнд хямралын дараах эдийн засгийг сэргээх зорилгоор Засгийн газраас дэмжлэг үзүүлэх үйл ажиллагаанууд тусгагдсан байна.

Эдгээр төлөвлөгөө, арга хэмжээнүүд нь 2020 онд ДНБ-ний бууралтыг 1.0–1.5 хувиар бууруулах зорилготой байв. Гэсэн хэдий ч уг арга хэмжээнүүд дангаараа хямралаас үүссэн эдийн засгийн алдагдлыг саармагжуулж, эдийн засгийн тогтвортой өсөлт рүү шилжихэд хангалтгүй юм. Учир нь одоо байгаа үндэсний төслүүд ДНБ-ний дунд хугацааны өсөлтийг 0.6-аас дээш хувиар нэмэгдүүлж чадахгүй байгаа ба цаашид тогтвортой хэрэгжүүлсэн ч ОХУ-ын эдийн засгийн өсөлт жилд 3%-иас хэтрэхээргүй байгаа нь дэлхийн динамикаас доогуур үзүүлэлттэй байна. Тиймээс ДНБ-нийг 5-8%-иар нэмэгдүүлж, өргөн хүрээний идэвхитэй эрчимжүүлэлтийг дэмжихийн тулд төсвийн зарцуулалтын дүрмийг шинэчлэх хэрэгтэй болсоныг харуулж байна.

Цар тахлын үед авсан санхүүгийн арга хэмжээ

ОХУ-д коронавирусийн халдварын анхны тохиолдол 2020 оны 01 сарын 31-д бүртгэгдсэн ба үүнээс хойш 2021 оны 06 сарын 29 хүртэл авсан санхүүгийн арга хэмжээнүүдийн үр дүнд 2020 оны төсвийн багцын нийт өртөг нь ДНБ-ний 3.5 орчим хувьтай тэнцсэн ба 2021 оны төгсгөл гэхэд энэ өртөг ДНБ-ний 1.5 орчим хувьтай тэнцэхээр байна. Үүнд доорх арга хэмжээнүүд орж байна.²¹⁰

- Халдварын эсрэг тэмцэж буй эмнэлгийн ажилтнууд, эрүүл мэнд, аюулгүй байдлыг сахиулагчдын цалин хөлсийг нэмэгдүүлсэн. Ерөнхий сайдын 2021 оны 8-р сарын 10-ны өдрийн 2204-р тоот тушаалаар тус ажилчдад нэмэлтээр 46.3 тэрбум рубль хуваарилахаар гарын үсэг зуржээ. Уг хөрөнгийг Засгийн газрын нөөц сангаас гаргах ба 2021 оны 11-р сар хүртэл олгох юм.²¹¹
- Мөн Засгийн газрын 2021 оны 08 сарын 07-ны 2185 тоот тушаалаар коронавирусийн халдвартай өвчтөнүүдийг гэрээр эмчлэх үйлчилгээг хангахын тулд 127.6 сая рубль хуваарилсан ба энэ нь явуулын багт ажиллаж буй эмч сувилагчдын нэмэгдэл цалин, томилолтын зардалд зориулагдах юм. Уг үйл ажиллагаа халдварын тохиолдол хамгийн ихтэй бүс нутгуудад явагдаж байгаа бөгөөд багт эрчимт эмчилгээ, халдварт өвчин, амьсгал зүрх судасны өвчин, мэдээгүйжүүлгийн эмч мэргэжилтнүүд багтаж байна.²¹²
- Хорио цээрийн дэглэмд хамрагдсан иргэд 2020 оныг дуустал хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээтэй тэнцэх хэмжээний тэтгэмж авсан.
- 2020 оны 3-р сарын 1-ээс хойш ажилгүй болсон иргэд, хувиараа бизнес эрхлэгчдэд хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээтэй тэнцүү ажилгүйдлийн тэтгэмж олгосон.
- 3 хүртэлх насны бүх хүүхдэд 3 сарын хугацаанд хүүхдийн тэтгэлгийг нэмэгдүүлсэн; 3-15 насны бүх хүүхдэд нэг удаагийн тэтгэмж олгосон; 16-аас доош насны бүх хүүхдэд эцэг эх нь ажилгүй болсон тохиолдолд 6 сарын хугацаатай нэмэгдэл тэтгэмж олгосон; Бүх сургуулийн сурагчдад нэг удаагийн нэмэлт тэтгэмж олгож, өрх толгойлсон эцэг эхтэй гэр бүлийн хүүхдүүдэд олгох тэтгэмжийг нэмэгдүүлсэн.

²¹⁰ International monetary fund. Policy responses to COVID-19. <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19#R>

²¹¹ Засгийн газрын тогтоолын мэдээ. <http://government.ru/news/42992/>

²¹² Засгийн газрын тогтоолын мэдээ <http://government.ru/news/42980/>

ЖДҮ болон стратегийн чухал ач холбогдолтой аж ахуйн нэгжийн зээлийн хүүг хөнгөлсөн. Засгийн газрын 2021 оны 07 сарын 28-ны 2078-р тушаалаар Стратегийн ач холбогдол бүхий аж ахуйн нэгжүүдэд хөнгөлөлттэй зээл олгоход дахин 2.04 тэрбум рубль хуваарилсан. Ийнхүү уг дэмжлэгийн арга хэмжээ цар тахал эхэлсэнээс хойш нийтдээ 5.94 тэрбум рубль болох юм. Ийм хөнгөлөлттэй зээлийн хүү дунджаар жилд 2.6% байдаг ба хүлээн авсан байгууллагын ажилчдын цалин хөлс, ажлын байр, тоног төхөөрөмжийн түрээс, түүхий эд, материал худалдаж авахад нь дэмжлэг болох юм. Уг дэмжлэг 2021 оны 12-р сарын 31 хүртэл үргэлжилнэ.²¹³

- Цар тахлын нөлөөнд өртсөн компаниудын татварын хугацааг сунгасан.
- Цар тахлын нөлөөнд өртсөн салбарын ЖДҮ эрхлэгчдийн нийгмийн даатгалын шимтгэлийг 6 сараар хойшлуулж гурван сараар дахин сунгасан.
- ЖДҮ эрхлэгчид, хувиараа бизнес эрхлэгчид, нийгмийн үйлчилгээ үзүүлдэг ТББ-уудад 2020 оны 2-р улирлын бүх татвар болон нийгмийн даатгалын шимтгэлийг хөнгөлсөн. Мөн Засгийн газрын 2021 оны 07 сарын 31-ний 2127-р тогтоолоор жижиг, дунд бизнес эрхлэгчид болон нийгмийн ажил хийдэг ТББ-уудад буцалтгүй тусламж үзүүлэх зорилгоор 8 тэрбум рубль хуваарилжээ. Үүнийг хорио цээрийн дэглэмийн улмаас түр хугацаанд сул зогсолт хийсэн байгууллагууд хүлээн авах боломжтой бөгөөд нөхөн олговрын хэмжээ нь нэг ажилтанд ногдох хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээтэй тэнцэхээр байна. Хорио цээрийг сунгасан тохиолдолд тэтгэмж олгох хугацааг ч мөн нэмэгдүүлнэ.²¹⁴
- Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчээр бүртгүүлсэн хүмүүст 2019 онд хураасан татварыг буцаан олгож, 2020 оны татварыг хэсэгчлэн буцаан олгосон; хувиараа бизнес эрхлэгчээр бүртгүүлэх эрхийг 18 наснаас олгодог байсныг 16 болгож бууруулсан.
- Хувиараа бизнес эрхлэгчид нийгэмд хувь нэмрээ оруулсан бол төлсөн татвараас нь хэсэгчлэн буцаан олгосон.
- 2020 оны эцэс хүртэл бүх шатанд улсад төлөх түрээсийн төлбөрийг хойшлуулсан
- Цар тахлын нөлөөнд өртсөн салбарын ЖДҮ эрхлэгчдэд нэг ажилтанд ногдох цалингийн доод хэмжээг хоёр сарын хугацаанд бодож тэтгэмж олгосон, мөн ажлын байрыг хадгалах нөхцөлтэйгээр ресторан, зочид буудал, энтертаймент салбарын аж ахуйн нэгжүүдэд 2021 оны турш ажлын байрыг хадгалсан нөхцөлд хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг 12 сарын хугацаанд бодож хөнгөлөлттэй зээл олгосон.
- Эм, эмнэлгийн хэрэгсэл, тоног төхөөрөмжийн импортын татварыг тэглэсэн.
- Цар тахлын нөлөөнд өртсөн ЖДҮ болон үйлдвэрүүдэд баталгаатай зээл олгосон.
- Агаарын тээврийн компаниуд, нисэх онгоцны буудлууд, автомашин үйлдвэрлэгчдэд хөнгөлөлт олгосон.
- Төрийн өмчит банк, агаарын тээврийн компаниуд болон хөгжлийн байгууллагуудад хөрөнгө оруулалт хийсэн.
- Иргэдийн ипотекийн хөнгөлөлттэй зээлд хамрагдах эрхийг нэмэгдүүлсэн.

Цар тахлын үеийн эдийн засгийн хямралын онцлогтой үйлдүүлэн цаашид авах эдийн засгийн арга хэмжээ

Энэ нөхцөл байдалд эдийн засгийн бодит салбар дахь аж ахуйн нэгжийн үйл ажиллагааг сэргээх гол үзүүлэлтүүд нь шууд дэмжлэг бус харин микро болон макро түвшинд эрэлтийг тодорхойлогч үзүүлэлтүүдийг сайжруулах явдал юм.

²¹³ Засгийн газрын тогтоолын мэдээ <http://government.ru/news/42925/>

²¹⁴ Засгийн газрын тогтоолын мэдээ <http://government.ru/news/42949/>

Одоогоор нүүрлээд буй цар тахлын үеийн эдийн засгийн хямралын онцлог нь төрийн албанд ажилладаггүй, орлогын дундаж түвшин бүхий хүн амын хэсэгт хамгийн хүнд туссан явдал юм. Эдгээр хүмүүс нь голчлон үйлчилгээний салбарт ажилладаг бөгөөд хямралын үед зочид буудал, рестораны үйлчилгээ, агаарын болон төмөр замын тээврийн салбар хамгийн их өртсөнтэй холбоотой. Тиймээс уг бүлэг хүмүүсийн нөхцөл байдлыг зөвхөн эдийн засгийн өсөлтийг өргөн хүрээнд эхлүүлж байж сайжруулна. Ялангуяа бодит салбарын ашиг орлогыг нэмэгдүүлснээр үйлчилгээний салбарт тогтвортой сэргэлт үүснэ. Ингэхдээ дараах үндсэн хоёр чиглэлд анхаарах нь чухал.

Нэгдүгээрт улсын, бүс нутгийн, хотын хэмжээнд үйлчилгээний бүтээгдэхүүнийг төрийн худалдан авалтын системээр дамжуулан үндсэн эрэлтийг хангах.

Хоёрдугаарт, дотоодод үйлдвэрлэсэн өргөн хэрэглээний барааг худалдан авах, орон сууцны зээл авахад хөнгөлөлт үзүүлэх. Мөн дэд бүтцийн асуудлыг шийдвэрлэх замаар хөрөнгө оруулалтын идэвхжилтийг сэргээх нь чухал юм.

Эдийн засгийн тогтвортой хөгжих явцыг сэргээх

Дунд болон урт хугацаанд ОХУ-ын эдийн засгийн хөгжлийн тогтвортой байдлыг хангахад дараах зорилгод чиглэсэн бүтцийн өөрчлөлтийг хийх нь чухал.

- 1) Хүний капиталын хурдацтай хөгжил, эрүүл мэндэд суурилсан орчин үеийн эдийн засаг
- 2) Технологид суурилсан дэлхийн түвшинд өрсөлдөх чадвартай шинэлэг эдийн засаг
- 3) Нийгэмд чиглэсэн эдийн засгийн хөгжүүлж, өндөр хөгжилтэй орнуудын жишигт нийцсэн нийгмийн сайн сайхан байдлыг үүсгэхэд зорих

Энэхүү цогц бүтцийн өөрчлөлтийн хүрээнд нийгэм, эдийн засгийг хөгжүүлэх төрийн менежментийн аргачлалыг хөгжүүлэхээс гадна нийгэм эдийн засгийн хөгжлийн гол хөдөлгөгч хүч хүний капиталын хөрөнгө оруулалт хийж, технологид суурилсан эдийн засгийг эрчимжүүлэхээс гадна дараах салбарт ач холбогдол өгөх шаардлагатай.

Одоо төрөөс авч хэрэгжүүлж байгаа хөтөлбөрийг мэдлэгийн эдийн засагт (судалгаа шинжилгээ, боловсрол, мэдээлэл ба харилцаа холбооны технологи, биотехнологи, эрүүл мэнд) суурилан хөгжүүлэхийн зэрэгцээ цар тахлын улмаас үүссэн урт хугацаанд үүсэх био-нийгмийн эрсдэлийг тооцон нэн тэргүүнд эрүүл мэндийн салбарын хөгжлийг тэргүүлэх чиглэл болгох ёстой. Үүнд анагаах ухааны суурь шинжлэх ухаан, биоанагаах ухаан, эмнэлгийн тоног төхөөрөмж, технологийн хэрэглээний судалгааны хөгжил буюу биотехнологи, мэдээлэл харилцаа холбоо, эмнэлгийн ажилтнуудын чадавхижуулалт орно.

ОХУ-д ДНБ дэх эрүүл мэндийн салбарын эзлэх хувь дэлхийн тэргүүлэгч орнуудаас 2.5-3 дахин бага байгаа ба энэ талын санхүүжилтийг нэмэгдүүлэх шаардлагатай байна. Үүнд 2020-2025 онуудад эрүүл мэндийн салбарын ДНБ-д эзлэх хувийг нэмэгдүүлэхдээ эрүүл мэндийн үйлчилгээнд зарцуулах хувь 5.1 байсныг 6.5, судалгаа, шинжилгээнд 1.1 хувь байсныг 1.7 хувь, боловсролд 4 хувь байсныг 5.5 хувь, мэдээлэл харилцаа холбооны технологи 4.9 хувь байсныг 5.8 хувь болгож нэмэгдүүлэхээр төлөвлөсөн ба үүнд жил бүр дор хаяж 2 их наяд рубль шаардлагатай болох юм.

Өрсөлдөх чадвартай үндэсний эдийн засгийн хөгжүүлэх салбарууд

ОХУ-ын эдийн засгийг сэргээхэд нийгмийн тогтвортой байдлыг хангах чиглэлийн арга хэмжээнүүд буюу ядууралтай тэмцэх, тэтгэврийг амьжиргааны түвшинд хүргэх, шинжлэх ухаан, боловсрол, эрүүл мэндийн салбарт ажиллагсдын цалинг нэмэгдүүлэх, төрийн албаны өндөр ур чадвартай ажилтнуудын тэгш нөхцөлийг бүс нутаг хамааралгүйгээр хангах зэрэг тал дээр үргэлжлүүлэн ажиллах шаардлагатай байна. 2024 он гэхэд тэтгэврийг дундаж цалингийн 32%-40%, урт хугацаандаа 60-70% болгож, 55-60 насандаа

тэтгэвэрт эрт гарах боломжийг олгох хэрэгтэй байна. Мөн ОХУ-д ажиллаж буй хууль ёсны цагаачдыг ажиллаж амьдрахад нь зохих нөхцөлийг бүрдүүлэн, тэдний нийгмийн хамгааллыг хангах шаардлагатай. Хямралын үед нэмэгдсэн ажилгүйдлийн асуудлыг харгалзан үзэж, ажилгүйдлийн тэтгэмжийн түвшинг амьжиргааны доод түвшин хүртэл нэмэгдүүлэхийг зөвлөж байна. Өрсөлдөх чадвартай үндэсний эдийн засгийг бүрдүүлэхтэй холбоотой дараах цогц хөтөлбөрийг цаашид хэрэгжүүлэх шаардлагатай.

- Нөөцийн үйлдвэрлэлд чиглэсэн суурь салбаруудын технологийн шинэчлэл

Тус улсын эдийн засгийн хөгжлийн зогсонги байдал нь үндсэндээ нөөцийн үйлдвэрлэлд чиглэсэн суурь салбарууд ба дэд бүтцийн технологийн хоцрогдлоос үүдэлтэй. Үүнийг шинэчлэх асуудлыг үндэсний төлөвлөгөөнүүдийн хүрээнд үндсэн дэд бүтцийг хөгжүүлэх цогц төлөвлөгөөнд тусгасан болно. Уг төлөвлөгөөний гол зорилго нь ирэх 15 жилийн хугацаанд үндсэн хөрөнгийн гуравны хоёрыг орчин үеийн технологид суурьлан шинэчлэх бөгөөд энэ нь эдийн засгийн бодит секторыг шинэчлэхэд чиглэгдэх ёстой. Энэ нь хөдөлмөрийн бүтээмжийг гурав дахин нэмэгдүүлж, үйлдвэрлэлийн эрчим хүчний ашиглалтыг хоёр дахин бууруулах, өндөр хөгжилтэй орнуудад хүрч үйлчилснээр үр ашгийг дээд зэргээр нэмэгдүүлэх боломжийг олгох юм.

Тооцооллоос харахад нийт хөрөнгө оруулалтын гуравны хоёроос доошгүй хувийг технологийн шинэчлэлтийн асуудлыг шийдвэрлэхэд зориулах ёстой бөгөөд жил бүр шаардлагатай хөрөнгө оруулалтын өсөлт 10%-иас багагүй байх ёстой. Үүний зэрэгцээ эрчим хүчний хэмнэлттэй машин, тоног төхөөрөмжийн зардлын эзлэх хувь хөрөнгө оруулалтын бүтцэд аажмаар нэмэгдэх ёстой бөгөөд ингэснээр үйлдвэрлэлийн өртгийг бууруулах, чанарыг сайжруулах, бүтээгдэхүүний нэр төрлийг шинэчлэх боломжтойн дээр байгаль орчинд учруулах ачааллыг бууруулж, амьдралын чанарыг сайжруулна.

- Өндөр технологийн үйлдвэржилтийг хөгжүүлэх

Ирэх 15 жилд улс орны эдийн засагт өндөр технологийн салбарын эзлэх хувийг гурваас дөрөв дахин нэмэгдүүлэх шаардлагатай бөгөөд ингэснээр газрын тос, байгалийн хийн олборлолтын орлоготой дүйцэх хэмжээний орлогын эх үүсвэрийг бий болгох шаардлагатай байна. Үүнд механикийн инженерчлэл, хагас дамжуулагч, компьютерийн тоног төхөөрөмж үйлдвэрлэл, мэдээлэл, харилцаа холбооны технологи, багаж хэрэгслийн инженерчлэл, орчин үеийн эмнэлгийн төхөөрөмж, эм, генетик, биологийн технологи, орчин үеийн нийлэг материал, химийн өндөр технологи, сансрын болон цөмийн технологи, түлшний эсүүд, квант технологи, хиймэл оюун ухааны хэрэглээ орно.

- "Ногоон" технологи

Цар тахлын дараа байгаль орчинд ээлтэй үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэхэд онцгой анхаарал хандуулах хэрэгтэй. Үүнд эрчим хүч, аж үйлдвэр, байгаль орчны тоног төхөөрөмж (ус, агаар, хог хаягдлыг цэвэрлэх), байгаль орчинд ээлтэй тээврийн хэрэгсэл үйлдвэрлэх, барилга, орон сууц, нийтийн аж ахуйн болон үйлдвэрлэлийн байрны ногоон стандарт, модон байшин барих орчин үеийн технологийг ашиглах орно. Хөдөө аж ахуйн салбарт цаг агаарт тэсвэртэй ургамлын сорт сонгох, био нэмэлт, эрдэс бордоо, органик бүтээгдэхүүн, ургамал, амьтан хамгаалах бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэхэд онцгой анхаарал хандуулах ёстой. Мөн ногоон технологи нь тус улсын байгалийн давуу тал болох ус, ой, хөрсний нөөцийг үр ашигтай ашиглах арга юм. Үүнтэй холбоотойгоор ирэх 2-4 жилд өндөр технологийн үйлдвэрлэлийн жилийн дундаж өсөлтийг 15% хүртэл нэмэгдүүлэхийг мэргэжилтнүүд зөвлөж байна. Үүнийг хэрэгжүүлэхийн тулд засгийн газар үндэсний корпорациудтай гэрээ байгуулж, инженерийн чиглэлийн судалгааны ажлыг хамтран санхүүжүүлж, хувийн хэвшил ба төрийн хамтарсан хөтөлбөр боловсруулах шаардлагатай байна.

Үндсэн хөрөнгийн хөрөнгө оруулалт

Хөрөнгө оруулалтын томоохон нэмэлт эх үүсвэр нь банкуудын төлбөрийн чадвараа дээшлүүлэхэд нь зарцуулагдаж болох бөгөөд энэ нь банкны хөрөнгө оруулалтын зорилгоор олгох зээлийн хувийг нэмэгдүүлж чадах юм. Тус улсын бүх банкны системийн 60-70%-ийг төрийн өмчит банкууд эзэлдэг. Тухайлбал Сбербанк 30 их наяд гаруй рублийн хөрөнгөтэй бөгөөд энэ нь тус улсын төсвөөс 1.5 дахин их юм. Тиймээс төрийн банкууд хөрөнгө оруулалтын зээлийг дор хаяж гурав дахин нэмэгдүүлэх боломжтой юм.

Шинэ хүчин чадлыг бий болгоход зориулагдсан зээл буюу өндөр технологийн аж үйлдвэрийн салбарт зээл олгохдоо 10-12 жилийн хугацаанд оруулсан хөрөнгө оруулалтын дундаж нөхөн төлөлтийг харгалзан жилийн бодит дүнгээр 1.5%-иас хэтрүүлэхгүй байх ёстой. Нөхөн төлөлт нь 20-25 жилийн хугацаатай дэд бүтцийн төслүүдийн хувьд хөрөнгө оруулалтын зээлийн бодит хүүг бараг тэг хувьтай тэнцэх хэмжээнд хүртэл бууруулах ёстой.

Одоо явагдаж байгаа үндэсний төслүүдийг амжилттай хэрэгжүүлэх чухал нөхцөл бол тахлын хямрал дууссаны дараа төв банкны үндсэн хүүг бодит утгаар нь 1% хүртэл бууруулах явдал юм.

ОХУ-д бусад орнуудын жишгээр урт хугацаатай банкны бус эх үүсвэр буюу тэтгэврийн сан, даатгалын компаниуд, корпорацийн бонд, хувьцаа болон бусад өрийн хэрэгслийн зах зээлийг бий болгох цаг болсон. Тиймээс төр өрөө нэмэгдүүлж, уг эх үүсвэрээ нэмэлт хөрөнгө оруулалтын зээл хэлбэрээр олгох боломжтой. Өрийн дарамтын босгыг тогтоохдоо гадаад өр ДНБ-ний 60 хүртэлх хувийг эзлэхэд хүлээн зөвшөөрдөг боловч ийм их гадаад өр тус улсад шаардлагагүй юм. Гэсэн хэдий ч урт хугацаанд гадаад өрийг ДНБ-ний 30-40% хүртэл аажмаар нэмэгдүүлбэл, эдийн засгийн өсөлт, хүн амын сайн сайхан байдлыг сайжруулах явцыг хурдасгах боломжтой юм.

Татварын ачааллыг бууруулах

Дотоодын санхүүгийн тогтолцоонд томоохон шинэчлэл хийх шаардлагатай байгаа бөгөөд юун түрүүнд аж ахуйн нэгжүүдийн татварын ачааллыг бууруулж, татварын тогтолцоог зөвхөн төсвийн орлогоор хязгаарлалгүйгээр дахин хуваарилах чиг үүргийг нь тодотгох шаардлагатай байна. Томоохон хэмжээний үндэсний төслүүдэд оролцож буй аж ахуйн нэгжүүдийг хөрөнгө оруулалтын татвараас чөлөөлөх, эсхүл татварын хөнгөлөлт үзүүлэх ёстой. Уг арга хэмжээний дүнд тэд ашгаа нэмэгдүүлэх, ашгийнхаа нэлээд хувийг хөрөнгө оруулалтад оруулах сонирхолтой байх болно. Ийм арга хэмжээ нь жилд дор хаяж 1 их наяд рубль нэмэлт хөрөнгө оруулалт бий болгох тооцоолол бий.

Хөнгөлөлтийн хугацааг 1.5-2 дахин бууруулж, хөнгөлөлтийн бодлогыг өөрчлөх шаардлагатай байна. Энэ арга нь хөнгөлөлтийн санг нэмэгдүүлэх бөгөөд хөрөнгө оруулалтыг жилд 1 их наяд рублиэр нэмэгдүүлж, тоног төхөөрөмж, технологио шинэчлэх нэмэлт хөшүүрэг болно.

Хүний капиталд хөрөнгө оруулалт хийх

Хүний капиталд хөрөнгө оруулалт хийх нь дунд болон урт хугацаанд эдийн засгийн өсөлтийг хурдасгадаг. Хувь хүнд чиглэсэн хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэхгүйгээр хүний капиталыг хөгжүүлэх боломжгүй бөгөөд гол бэрхшээл нь хүн амын ихэнх хэсэг орлогын түвшин багатай байдаг оршино. Үүнтэй холбогдуулан хувь хүнд чиглэсэн хөрөнгө оруулалтыг хийхдээ нэн тэргүүнд орлогыг нэмэгдүүлэх арга хэмжээг авах нь зүйтэй.

Хэрэв 2024 он хүртэл төлөвлөсөн өндөр технологийн болон хүний капитал дахь хөрөнгө оруулалтын чиг хандлага 2030-2035 он хүртэл үргэлжилбэл мэдлэгийн эдийн засгийн ДНБ-д эзлэх хувь 30-35% хүртэл өсөх магадлалтай. Ингэснээр 2030 онд эдийн засгийн хөгжлийн шилжилтийн үе эхлэх ба ОХУ нь Баруун Европын орнуудын эдийн засаг, нийгмийн үзүүлэлтүүдийн түвшинтэй эн зэрэгцэх боломжтой болох юм.

4.5.ХОЛБООНЫ БҮГД НАЙРАМДАХ ГЕРМАН УЛС²¹⁵

ХБНГУ Ковид-19-ийн анхны батлагдсан тохиолдлыг 2020 оны 1-р сарын 27-нд бүртгэж 2020 оны 3 дугаар сарын 15-ны өдрөөс эхлэн ЕХ-ны хил хязгаар дотроо Франц, Люксембург, Дани, Австри, Швейцар улсуудтай хилийн ихэнх хэсгийг хааж, хатуу хяналтын дор бараа бүтээгдэхүүн, зайлшгүй ажиллах хүчнийг оруулж байсан.

Холбооны Засгийн газрын 2020 оны 3 дугаар сарын 23-ны өдрийн хуралдаанаас, цар тахлын улмаас учирч буй эдийн засгийн хохирол, нийгмийн сөрөг үр дагаврыг бууруулахад чиглэсэн олон чухал шийдвэр гаргасан. Тухайлбал, 5 хүртэл тооны ажилтантай ААН-д 3 сарын хугацаанд 9000 евро хүртэл, 10 хүртэл тооны ажилтантай ААН-д 15000 евро хүртэл хэмжээтэй нэг удаагийн санхүүгийн тусламж үзүүлэхээр шийдвэрлэсэн байна.

Мөн цар тахлын үед Герман Улсад халдвар хамгаалал, эмнэлгийн багаж хэрэгсэл дутагдалтай байсны улмаас Герман Улсын Холбооны Эрүүл мэндийн яам, Дотоод хэргийн яамны хамтарсан штабаас 2020 оны 3 дугаар 4-ний өдрийн хуралдаанаас, амны хаалт, бээлий, хамгаалах өмсгөл зэрэг халдвараас сэргийлэх эмнэлгийн хэрэгслийг гадагш экспортлохыг хориглосон шийдвэрийг гаргаж байсан.

Засгийн газар хилийн боомт, сургууль, зарим бизнесийн салбарыг хаах, тусгаарлалт, хязгаарлалт, амны хаалт хэрэглэх, олон нийтийн цугларалтыг хориглох зэрэг вирусийн тархалтыг бууруулах чиглэлээр олон арга хэмжээ авсан.

Бодлогын зохицуулалт

Парламент дахь сөрөг хүчний намууд 2020, 2021 оны төвлөрсөн төсвийн тодотголыг үндэслэлгүй, бодит шаардлагаас хэтэрсэн гэж шүүмжилсэн, тус улсын Сангийн сайд зардлыг үлэмж хэмжээгээр өссөнийг хүлээн зөвшөөрсөн боловч чухамхүү энэ үед л хөрөнгө гаргахгүй бол ирээдүйд үүнээс илүү хөрөнгийг элгээрээ хэвтсэн аж ахуй нэгжүүдэд өгөх татаас, ажилгүйчүүдэд олгох халамж хэлбэрээр зарцуулахыг онцолсон байна. Ковид-19 хямралтай тэмцэх, дараа нь эдийн засгийн сэргэлтийг дэмжихийн тулд Холбооны засгийн газар дараах гурван нэмэлт төсвийг баталсан.

- 2020 оны 3-р сард 156 тэрбум евро (ДНБ-ний 4.7 хувь),
- 2020 оны 6-р сард 130 тэрбум евро (ДНБ-ний 3.9 хувь),
- 2021 оны 3-р сард 60 тэрбум евро (ДНБ-ний 1.7 хувь).

Нэмэлт төсөвт 2020 оны 11 дүгээр сараас хойш доод тал нь гурван сарын турш орлого нь хоёр дахин буурсан ААН-д дэмжлэг үзүүлэх арга хэмжээнүүдийг тусгасан. Шалгуурыг хангасан ААН-д бэлэн мөнгөний тусламж авах эрх үүсэх ба орлогынхоо 70-аас дээш хувийн алдагдалтай ажиллаж байгаа ААН-д түрээс, цахилгаан, дулааны зардлын нөхөн төлбөрийг авах боломжтой байна.

Эрх зүйн зохицуулалт

ХБНГУ-д Ковид-19 цар тахал дэгдсэнээс хойш цар тахлын хариу арга хэмжээ авахад зориулан дараах хууль тогтоомжуудыг баталж, холбогдох хууль тогтоомжуудад нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан байна. Үүнд:

²¹⁵ <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19#G>

- Халдварт өвчнөөс хамгаалах тухай хууль (Infectious Diseases Protection Act);²¹⁶
- Ковид-19 цар тахлын үр нөлөөллийг бууруулах тухай хууль (Covid-19 Mitigation Act);²¹⁷
- Ковид-19 цар тахлын үед эмнэлгүүдэд үзүүлэх тусламжийн тухай хууль,
- Улсын хэмжээнд тархсан цар тахлын үед ард иргэдийг хамгаалах тухай хууль (Drittes Gesetz zum Schutz der Bevölkerung bei einer epidemischen Lage von nationaler Tragweite).²¹⁸

Ковид-19 тахлын үед эмнэлгүүдэд үзүүлэх тусламжийн тухай хууль болон **Улсын хэмжээнд тархсан цар тахлын үед ард иргэдийг хамгаалах тухай хуулийг** ХБНГУ-ын Бундестагаас 2020 оны 3 дугаар сарын 25-ны өдөр тус тус баталж 2020 оны 3 дугаар сарын 28-ны өдрөөс эхлэн хүчин төгөлдөр үйлчилж эхэлсэн.

Мөн **Ковид-19 цар тахлын үр нөлөөллийг бууруулах тухай хуулийг** 2020 оны 3 дугаар сарын 27-нд баталсан байна.

2021 оны 4 дугаар сарын 23-ны өдөр Халдварт өвчнөөс хамгаалах тухай хуульд Ковид-19 цар тахлын тархалт, хариу арга хэмжээ авахтай холбоотой агуулга бүхий нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан.

2020 оны 3 дугаар сард ХБНГУ-ын Бундестагаас Халдварт өвчнөөс хамгаалах тухай хууль, Иргэний хууль, Төлбөрийн чадваргүй байдлын тухай хууль, Эмнэлгийн санхүүжилтийн тухай хууль, Эмийн тухай хууль, Эмнэлгийн тоног төхөөрөмжийн тухай хууль, Нийгмийн хамгааллын тухай хууль, Эмнэлгийн төлбөрийн тухай хуулиудад тус тус нэмэлт, өөрчлөлт оруулжээ.

Халдварт өвчнөөс хамгаалах тухай хуульд мал эмнэлгийн хэрэгслийг ашиглах замаар лабораторийн хүчин чадлыг нэмэгдүүлэх, ковид илрүүлэх шинжилгээ хийх, эрсдэлтэй бүс нутгаас ирсэн иргэдэд тавигдах нэгдсэн шаардлага, вакцинжуулалтын хөтөлбөр, урьдчилан сэргийлэх төвүүдийг бэлтгэх, тахлын улмаас цэцэрлэг, сургууль нь хаагдсан эцэг эхчүүдийн орлого алдагдсаны нөхөн төлбөр, Ковид-19 өвчилсөн өвчтөнүүдэд эрчимт эмчилгээний ортой байлгахын тулд бусад эмчилгээ үйлчилгээг хойшлуулах, эмнэлгүүдэд нөхөн төлбөр болон эрүүл мэндийн үйлчилгээг цахимжуулах зэрэг үйлчилгээг тусгасан байна.

Халдварт өвчнөөс хамгаалах тухай хуулийн²¹⁹ 28а зүйлд орсон нэмэлт, өөрчлөлтөөр халдварт өвчний тархалтыг бууруулахын тулд улсын хэмжээний тархалтын үед авч болох арга хэмжээг тусгасан болно. Мөн тус хуульд халдварын тохиолдлын хэмжээнд тааруулан үе шаттай хэрэгжүүлэх арга хэмжээнүүдийг тусгасан байна. (7 хоногийн хугацаанд 100.000 хүн ам тутамд бүртгэгдэх тохиолдолд тоо 35-аас доош, 35-аас дээш, 50-аас дээш гм)

Цар тахлын үед Засгийн газраас хэрэгжүүлж буй арга хэмжээ

- Ажлын байр, ажилчдын орлогыг хадгалах зорилгоор богино хугацааны ажлын («Курцарбайт») татаасыг өргөтгөх, бага насны хүүхэдтэй, бага орлоготой эцэг эхчүүдэд хүүхдийн асран хамгаалах мөнгө олгох, хувиараа хөдөлмөр

²¹⁶ <https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2020-11-24/germany-amendments-to-infectious-diseases-protection-act-enter-into-force/>

²¹⁷ <https://www.jonesday.com/en/insights/2020/04/act-to-mitigate-the-consequences-of-the-covid19-pandemic-under-germanys-civil-insolvency-and-criminal-procedure-law-of-2>

²¹⁸ <https://perma.cc/L4S4-N7MB>

²¹⁹ <https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2020-11-24/germany-amendments-to-infectious-diseases-protection-act-enter-into-force/>

эрхлэгчдийн орлогыг хэвээр үлдээх анхан шатны санхүүгийн дэмжлэгийг авахыг хялбар болгосон.

- Ноцтой хохирол амссан жижиг бизнес эрхлэгч болон хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдэд 50 тэрбум еврогийн буцалтгүй тусламж олгох, татвар төлөх хугацааг торгуулийн хүүгүй хойшлуулах, 2020 оны 3 сараас эхлэн орлого буурсан, төрийн байгууллагын шийдвэрээр үйл ажиллагаа нь бүрэн буюу хэсэгчлэн хаагдсан жижиг, дунд үйлдвэрлэгч, нэг ажилтантай компани, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч, чөлөөт уран бүтээлч болон нийтэд үйлчлэх тусламжийн байгууллагуудад буцалтгүй тусламж үзүүлж 2020 оны 3 дугаар сараас эхлэн 30, 50, 70%-иар орлого буурсан шатлалаар тухайн саруудын өмнөх оны дундаж орлогын 40, 60, 90%-ийг тус тус олгосон. Энэхүү татаасыг 2021 оны 6 дугаар сарыг дуустал хэрэгжүүлэхээр төсөвт тусгасан ба татаасны дээд хэмжээг 50,000 еврогоос 200,000 евро хүртэл нэмэгдүүлсэн байна.
- Ажилгүйдлийн тэтгэмж болон төрсний дараах эцэг эхийн тэтгэмжийн хугацааг сунгах; 6 дугаар сарын урамшууллын багцад НӨАТ-ын түр хөнгөлөлт, гэр бүлийн орлогын дэмжлэг, цар тахлын нөлөөнд шууд болон шууд бусаар өртсөн татвар төлөгчдийн татварыг 2021 оны 6 дугаар сарын 30 хүртэл хойшлуулах, ЖДҮ-д буцалтгүй тусламж, орон нутгийн засаг захиргаанд үзүүлэх санхүүгийн дэмжлэг, экспортлогч болон экспортыг санхүүжүүлэгч банкуудын зээлийн батлан даалтыг өргөжүүлэх, ногоон эрчим хүч, дижитал шинэчлэлд татаас олгох, хөрөнгө оруулалт хийх зэрэг орно. 8 дугаар сард Засгийн газар нь богино хугацааны ажлын тэтгэмж олгох хугацааг 12-24 сар болгон сунгасан.
- Шинээр байгуулагдсан эдийн засгийн тогтворжуулалтын сан (WSF) болон Сэргээн босголтын банк (KfW)-аар дамжуулан Засгийн газар нь салбар бүрийн аж ахуйн нэгж, төрийн бус байгууллага, зээлдэгч нарын шинэ зээлд эрсдэлийн үнэлгээ хийлгэхгүйгээр буюу эрсдэлийг Холбооны улс бүрэн даан зээлийн батлан даалт гаргаж 3 хувийн хүүтэй, 10 жилийн хугацаатай 300,000 евро хүртэл шуурхай зээл авах боломжийг олгож байна. Энэхүү хөнгөлөлттэй зээлийн нийт хэмжээг хамгийн багадаа 757 тэрбум еврогоор (ДНБ-ийг 24 хувиар) тогтоосон. Холбооны улсын СББ-нд 95,000 өргөдөл ирж, зөвшөөрөгдсөн зээлийн хэмжээ 46 тэрбум еврод хүрсэн ба үүний 95% нь Герман Улсын эдийн засгийн суурь үндэс болсон ЖДҮ-д очих юм. Эдийн засгийн тогтворжуулалтын сан, Сэргээн босголтын банк бодлогодоо стратегийн ач холбогдол бүхий компаниудын хувьцааг худалдаж авах механизмыг багтаасан болно.

Засгийн газраас эдийн засгаа сэргээх, мөнгө болон санхүүгийн бодлогын хүрээнд авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ

- Холбооны Засгийн газрын төсвөөс гадна олон орон нутгийн засаг захиргаа эдийн засгаа дэмжих арга хэмжээ авахаа мэдэгдэж, **141 тэрбум еврогийн шууд дэмжлэг**, ойролцоогоор **70 тэрбум еврогийн зээлийн батлан даалтыг** санал болгож байна.
- Хоёр дахь давлагаатай тэмцэх шинэчилсэн хатуу хөл хориотой зэрэгцэн Засгийн газар нь бизнес эрхлэгчдийг дэмжих үүднээс төсвийн нэмэлт арга хэмжээг хэрэгжүүлж, одоо хэрэгжүүлж байгаа арга хэмжээг сайжруулж, тэр дотроо орлогын нөхөн олговор (75 хүртэлх хувь), түүнчлэн улсын зээлийн баталгаа, үндсэн орлогын доод хэмжээний баталгаажуулалтыг оруулсан байна.

ХБНГУ-ын Эдийн засгийг сэргээх, тогтворжуулах төлөвлөгөө²²⁰

Европын Комисс Германы Эдийн засгийг сэргээх, тогтворжуулах төлөвлөгөөнд эерэг үнэлгээ өгч **25.6 тэрбум еврогийн буцалтгүй тусламж**ийн санхүүжилт үзүүлсэн. Ковид-19 тахалын улмаас удааширсан эдийн засгийг сэргээх, тогтворжуулах санхүүжилтийн хүрээнд 2026 он хүртэл Германаас ЕХ-ны нэгдсэн хөтөлбөрийн хүрээнд дэвшүүлсэн эрчим хүчний үр ашгийг нэмэгдүүлэх, төрийн үйлчилгээг цахимжуулах, боловсрол, сургалтыг дэмжихэд чиглэсэн хөрөнгө оруулалт, шинэчлэлийн зорилтуудыг хэрэгжүүлэхэд чухал түлхэц болох юм.

Ногоон эдийн засаг болон дижитал шилжилтрүү шилжих, эдийн засгийг бэхжүүлэх замаар нийгмийн уян хатан байдал ба нэгдсэн зах зээлийг бий болгох юм.

Энэхүү төлөвлөгөө нь эдийн засгийн томоохон хэмжээний дэмжлэг үзүүлэх, эрчим хүчний хэмнэлттэй шинэчлэл хийх, төрийн захиргааг цахимжуулах, боловсрол, сургалтыг сайжруулахад оршино.

Ногоон эдийн засгийн шилжилтийг хангах арга хэмжээ

Төлөвлөгөөний **42%**-ийг уур амьсгалын зорилтыг дэмжсэн хөрөнгө оруулалт, шинэтгэл эзэлж байна.

- Ногоон технологи: бүх үе шатанд ногоон эдийн засагт хөрөнгө оруулах нүүрсхүчлийн хийг бууруулахад 1.5 тэрбум евро;
- Цахилгаан хөдөлгүүрт машиныг дэмжих: 800,000 гаруй автомашинд санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх нүүрсхүчлийн хийн ялгаралтыг бууруулахад 2.5 тэрбум евро
- Орон сууцны барилгын эрчим хүчний хэмнэлт: Орон сууцны эрчим хүчний үр ашгийг нэмэгдүүлэх зорилгоор засварын хөтөлбөр, барилга байгууламжид 2.5 тэрбум евро

Дижитал хувьслыг дэмжих арга хэмжээ

Төлөвлөгөөний нийт хөрөнгө оруулалтын **52%** нь дижитал зорилтын дэмжлэгүүд эзэлж байна.

- Микроэлектроник ба харилцаа холбооны технологид оруулах хөрөнгө оруулалт;
- Европын холбооны хэмжээнд хэрэгжүүлж буй электроникийн зохион бүтээх чадавх, эрчим хүч бага зарцуулдаг дараагийн үеийн процессоруудыг боловсруулж, нэвтрүүлэх санаачилгын дэмжлэгт 1.5 тэрбум евро;
- Дараагийн үеийн үүлэн технологийн дэд бүтцийн үйлчилгээ: Европын холбооны хэмжээнд хэрэгжүүлж буй томоохон санаачилга болох шинэлэг, ухаалаг шийдлүүдийг ашиглах томоохон хувь нэмэр оруулах аж үйлдвэрийг дэмжих, түүний аюулгүй байдал, эрчим хүчний хэмнэлттэй, мэдээллийн хамгаалалттай байдлыг бүрдүүлэхэд 750 сая евро;
- Төрийн үйлчилгээг цахимжуулах: 2022 он гэхэд 115 гаруй холбооны болон 100 бүс нутгийн нийтийн үйлчилгээг тоон хэлбэрт шилжүүлэхэд 3 тэрбум евро.

Эдийн засгийг бэхжүүлэх арга хэмжээ

- Холбооны болон бүс нутгийн түвшинд хөрөнгө оруулалтын саад тотгорыг арилгахад хамтран ажиллах хөтөлбөр: үйл ажиллагааны хэрэгжүүлэх захиргааны төлөвлөлт, зөвшөөрлийн журмын нөхцөлийг уян хатан болгох, санхүүжилтийн татаас авах хүсэлтийг стандартчилах, хурдасгах, орон сууцны барилгад хөрөнгө оруулах, бизнесийн үйл ажиллагааг дараагийн үед шилжүүлэхийг дэмжих, тоог нэмэгдүүлэх;

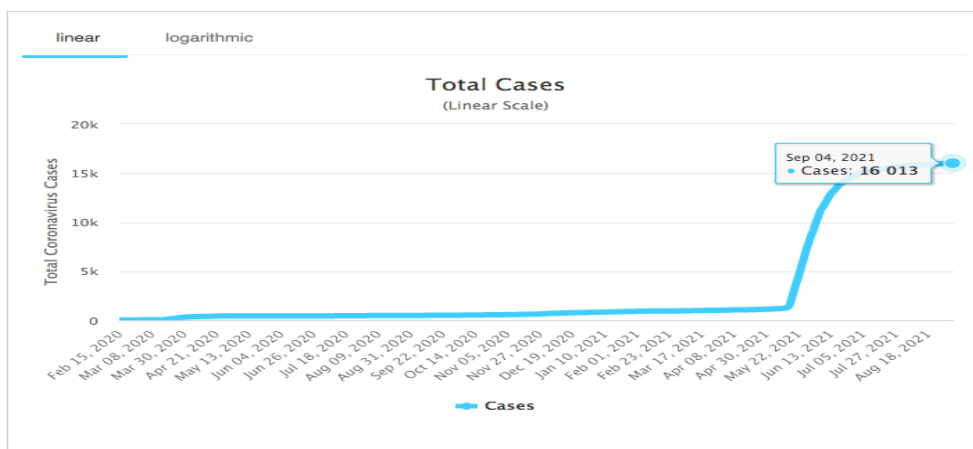
²²⁰ https://ec.europa.eu/info/system/files/germany-recovery-resilience-factsheet_en.pdf

- Хүүхэд харах үйлчилгээний хөрөнгө оруулалтын хөтөлбөр: нэмэлтээр 90,000 хүүхдийн эрэлт хэрэгцээнд тулгуурлан хүүхэд харах үйлчилгээний газруудыг шинээр барьж, тохижуулах хүүхэд асрах газруудад 500 сая евро;
- Хямралын үед сурагчдад үзүүлэх дэмжлэг: сургалтын байгууллагуудыг дэмжих, дадлагажигч ажилчдыг ажлын байраар хангахад 725 сая евро;
- Эмнэлгийг шинэчлэх хөтөлбөр: Эмнэлгийн орчин нөхцөлийг сайжруулах, орчин үеийн стандартад нийцүүлэх, дижитал дэд бүтэц, яаралтай тусламжийн чадавхыг сайжруулах, телемедицин, робот техник, мэдээллийн технологи, кибер аюулгүй байдлын хангах ажиллахад 3 тэрбум евро;
- Оюутнуудад зориулсан боловсролын дэмжлэг: Ковид-19 цар тахлын нөхцөл байдлаас үүссэн сургалтын хоцрогдлыг арилгах, нэмэлт сургалт давтлага зөвлөгөө өгөх чиглэлээр ялангуяа эмзэг бүлгийн сурагчдад тусламж үзүүлэх.

4.6. ТАЙВАНЬ

“Ковид-19” цар тахлын нөхцөл байдал

Зураг 12. Ковид-19 цар тахлын нийт бүртгэгдсэн тохиолдол²²¹ /2020.02.05-2021.09.04-ны байдлаар/

Тайвань нь “Ковид-19” цар тахал дэгдсэнээс хойш зөөвөрлөгдсөнөөс бусад тохиолдоын халдварын тоог “тэг” хэвээр хадгалсан амжилтыг дэлхийн нийтэд тогтоогоод байсан. Харин 5 дугаар сарын дунд үеэс 6 дугаар сарын сүүл хүртэл коронавирусийн мутацлагдсан хувилбар эрчимтэй тархаж, хамгийн оргил үедээ (2021.5.19) өдөрт 543 шинэ тохиолдолд бүртгэгдэж, 37 нас баралт бүртгэгдээд байсан. Одоо өдөрт 10 хүрэхгүй тохиолдол бүртгэгдэж, нийт 16013²²² тохиолдол бүртгэгдсэн нь харьцангуй бага бөгөөд дэлхийн 200 орчим орноос 151 дүгээрт жагсаж байна.

²²¹ Дэлхийн статистикийн мэдээ. <https://www.worldometers.info/coronavirus/country/taiwan/> 2021.09.04-нд хандсан.

²²² 2021.09.04-ний байдлаар

Эдийн засгийн нөхцөл байдал

Хүснэгт 13. Эдийн засгийн голлох үзүүлэлтүүд²²³ /2018-2022* он/

	Гол үзүүлэлтүүд	2018 он	2019 он	2020 он	2021 он	2022 он
1	ДНБ (тэрбум.доллар)	608.13	612.17	668.51	759.1	810.67
2	Эдийн засгийн өсөлт, ДНБ	2.7	3	3.1	4.7	3
3	Нэг хүнд ноогдох ДНБ (доллар)	25	25e	28	32	34
4	Төсвийн алдагдал (in % of GDP)	-1.9	-1.9	-4.5	-2.8	-1.6
5	Засгийн газрын нийт өр (in % of GDP)	34	32.7	33.7	32.5	31
6	Инфляцийн түвшин (%)	1.5	0.5	-0.2	0.9	1.2
7	Ажилгүйдлийн түвшин (%)	3.7	3.7e	3.9	3.8	3.8
8	Current Account (тэрбум.доллар)	70.84	65.16	94.28	109.78	116.77
9	Current Account (in % of GDP)	11.6	10.6	14.1	14.5	14.4

2019 онд Тайванийн эдийн засгийн өсөлт Хятад АНУ-ын хоорондын “худалдааны дайн”-ы хурцадмал байдал зэргээс шалтгаалан харьцангуй бага буюу 3%-тай байсан байна. Мөн Ковид-19 тахлын үед буюу 2020 онд 3.1%-иар өссөн нь дэлхийн²²⁴ хамгийн сайн үр дүнгүүдийн нэг болсон байна. ОУВС-ийн сүүлийн урьдчилсан мэдээгээр, цар тахлын дараах эдийн засгийн сэргэлтийг харгалзан 2021 онд 4.7% болж өсөж, 2022 онд 3% хувь болж тогтворжино гэж таамаглажээ.²²⁵

Тайванийн төсөв 2019 онд -1.9%-ийн алдагдалтай байсан бөгөөд Ковид-19 цар тахлын улмаас 2020 онд -4.5% болж өссөн байна. Харин төсвийн алдагдал 2021 онд -2.8%, 2022 онд 1.6% болж буурах тооцоолол гаргажээ. Засгийн газрын нийт өр нь 2020 онд ДНБ-нийхээ 33.7% байгаа бол 2021 онд 32.5%, 2022 онд 31% болно гэж мөн тооцоолжээ.

Хууль, эрх зүйн орчин

Тайвань нь 2003 онд дэлхий даяар SARS буюу H1N1 вирусийн амьсгалын замын цочмог хам шинж өвчин дэгдэхэд хувь хүний эрх чөлөөг хязгаарласан үйл ажиллагаа явуулсан, албадан үзлэг хийсэн, цагдан хорьсон гэдэг асуудал үүссэн. Энэ хэрэг эцэстээ Тайванийн Үндсэн хуулийн шүүхийн асуудал болж хувирсан. Тайванийн Үндсэн хуулийн шүүх тухайн үед үйлчилж байсан SARS урьдчилан сэргийлэх түр хууль (2004 онд хүчингүй болсон), Халдварт өвчинтэй тэмцэх тухай хууль (CDC Act) үндсэн хууль зөрчөөгүй байна гэж үзсэн. Харин халдварт өвчинтэй тэмцэх тухай хуульд нарийвчилсан зохицуулалтуудыг илүү тодорхой болгох, нөхөн олговрын асуудлыг тусгаж өгөхийг зөвлөсөн.²²⁶ Тайванийн Үндсэн хуулийн шүүхийн зөвлөмжийн дагуу тус хуульд томоохон өөрчлөлт оруулсан бөгөөд 2019 онд хэд хэдэн удаа нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан байна. Энэ нь Ковид-19 цар тахал дэгдэхээс өмнө Тайвань 2003 оны SARS өвчний туршлагаараа хууль эрх зүйн хувьд, институтын хувьд, нийгмийн эрүүл мэндийн талаарх мэдлэг, туршлага цуглуулсан байна.

Ковид-19 цар тахлын эсрэг эрх зүйн орчин:

1. Халдварт өвчинтэй тэмцэх тухай хууль (CDC Act) болон түүнийг дагалдах журмууд;

²²³ World Economic Outlook Database, April 2021, https://santandertrade.com/en/portal/analyse-markets/taiwan/economic-outline?actualiser_id_banque=oui&id_banque=0

²²⁴ Дэлхийн банк. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG> 2020 оны ДНБ, улс орнуудаар

²²⁵ Тайваний эдийн засгийн тойм https://santandertrade.com/en/portal/analyse-markets/taiwan/economic-outline?actualiser_id_banque=oui&id_banque=0 2021.09.04-нд хандсан.

²²⁶ Тайваны Ковид-19 ийн эсрэг тэмцэл: Үндсэн хууль, хууль тогтоомж, Вэн Чен Чан, 2020.02.21 <https://verfassungsblog.de/taiwans-fight-against-covid-19-constitutionalism-laws-and-the-global-pandemic/>

2. Ковид-19-ийн “тусгай” хуульд үндэслэн үйл ажиллагаа явуулж байгаатай холбоотой байна. (Уг хуульд төсөвлөсний дагуу эдийн засгийг сэргээх төлөвлөгөө)

1. Халдварт өвчинтэй тэмцэх тухай хууль (CDC Act²²⁷)

Уг хууль нь 1944 онд батлагдсан, 7 бүлэг 77 зүйлтэй бөгөөд хуулиар халдварт өвчний хяналт, нийгмийн эрүүл мэндийн яаралтай тусламжийн үед авах засгийн газрын үйл ажиллагааны хүрээг гаргаж өгсөн байна. Мөн эрүүл мэнд, нийгмийн хамгааллын яамны халдварт өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх, хянах бодлого, төлөвлөгөө боловсруулах, орон нутгийн эрх бүхий байгууллагуудыг хянах, удирдах, удирдан чиглүүлэх, үнэлэх эрх мэдлийг зааж өгсөн. Орон нутгийн эрх бүхий байгууллагууд дээрх төлөвлөгөөний дагуу халдварт өвчинтэй тэмцэх бодлого, төлөвлөгөөг гаргаж хэрэгжүүлэх ёстойг тусгаж өгсөн. Хуулийн бүтцийн хувьд дараах бүлгүүдтэй байна.

- 1-р бүлэг. Ерөнхий зарчим
- 2-р бүлэг. Өвчний хяналтын систем
- 3-р бүлэг. Халдварт өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх
- 4-р бүлэг. Өвчний хяналтын үйл ажиллагаа
- 5-р бүлэг. Хорио цээрийн үйл ажиллагаа
- 6-р бүлэг. Хариуцлага
- 7-р бүлэг. Нэмэлт заалт

2. Ковид-19-ийн “тусгай” хууль²²⁸

Тайванийн хууль тогтоох байгууллага 2020 оны 2 дугаар сарын 25-нд 19 зүйл, заалт бүхий “Ковид-19”-ийн тусгай хууль (Special Act on COVID-19 Prevention, Relief and Restoration)-ийг баталсан бөгөөд анхны тусгай төсвийг 60 тэрбум Тайвань доллар (2 тэрбум ам.доллар) байхаар тооцжээ. Дэлхий даяар цар тахал даамжрахын хэрээр уг хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулж, тусгай төсвийг 150 тэрбум тайвань доллараар тэлж, нийт 210 тайвань доллар болсон байна (7.1 тэрбум ам.доллар).

2021 оны 5 дугаар сарын 31-нд хуулийн хугацааг дахин 1 жил буюу 2022 оны 6-р сарын 30 хүртэл сунгаж, Ковид-19-ийн тусгай төсвийг Тайванийн зорилтод бүлгийн 7.3 сая (нийт хүн ам 23.8 сая²²⁹) хүн амд хүргэх зорилгоор өргөжүүлсэн бөгөөд төсвийн нийт хэмжээг 840 тэрбум тайвань доллар (30.37 тэрбум ам.доллар) байхаар тооцжээ.²³⁰

Уг хуульд тусгагдсан төсөв нь Ковид-19 цар тахлын эсрэг тэмцэхэд засгийн газрын тусламж, нөхөн олговор олгох, эдийн засгийг дэмжихэд зарцуулагдахаар заасан. Хуульд зааснаар:

- Ковид-19 цар тахлаас урьдчилан сэргийлэх, хянах, эмнэлгийн үйлчилгээ, эмнэлгийн тусламж үзүүлж буй эмнэлгийн ажилтнуудад тэтгэмж, урамшуулал олгох (2-р зүйл);
- Гэрийн тусгаарлалт, гэрийн хорио цээр, бүлгийн тусгаарлалт, бүлгийн хорио цээрийн дэглэмд хамрагдсан хүмүүс, түүнчлэн тэдгээр хүмүүсийг асран халамжилж буй гэр бүлийн гишүүдэд нөхөн төлбөр, цалинтай чөлөө олгох тухай (3-р зүйл);

²²⁷Халдварт өвчинтэй тэмцэх тухай хууль (1944 он) хамгийн сүүлд 2019.06.19-нд нэмэлт өөрчлөлт орсон <https://law.moi.gov.tw/ENG/LawClass/LawAll.aspx?pcode=L0050001> 2021.09.04 хандсан.

²²⁸ “Ковид-19” тусгай хууль <https://law.moi.gov.tw/ENG/LawClass/LawAll.aspx?pcode=L0050039> 2021.09.04 хандсан.

²²⁹ Дэлхийн статистикийн мэдээ. <https://www.worldometers.info/world-population/population-by-country/> 2021.09.04 хандсан.

²³⁰ Өнөөдрийн Тайвань сайт. <https://taiwantoday.tw/news.php?unit=2&post=201560> 2021.09.04 хандсан.

- Мөн эдийн засгийн багц арга хэмжээг авахаас гадна үнийн өсөлт, ташаа мэдээлэл өгөх, тусгаарлалт, хорио цээрийн дэглэм зөрчсөн тохиолдолд авах шийтгэл болон нөхөн олговрын асуудлыг тусгасан. (7, 9, 12-16-аар зүйл).

“Ковид-19”-ийн тусгай хуулийн дагуу төсөвлөсөн 210 тэрбум тайвань доллараас 137.6 тэрбум тайвань долларыг эдийн засгийг дэмжихэд, эрүүл мэнд, нийгмийн хамгааллын үйл ажиллагаанд 37.4 тэрбум тайвань доллар, аялал жуулчлал болон агаарын тээврийн салбарт 9.8 тэрбум тайвань долларыг хуваарилсан байна.

Эдийн засгийг сэргээх арга хэмжээ

1. ДЭД БҮТЭЦ, ЖИЖИГ ДУНД БИЗНЕСИЙН ХӨГЖЛИЙГ ДЭМЖИХ

Тайванийн Засгийн газар Ковид-19-ийн улмаас үйл ажиллагаа нь доголдсон жижиг дунд бизнес эрхлэгчдийг дэмжих зорилгоор 2020 оны 6 дугаар сарын 22-нд дараах хөтөлбөрийг баталсан байна. Үүнд:

Гурвалсан урамшууллын ваучерын хөтөлбөр

Тайванийн Засгийн газар Ковид-19-ийн дараа орон нутгийн эдийн засгийг идэвхжүүлэх зорилготой "Гурвалсан урамшууллын /Tripe stimulus/ эрхийн бичгийн хөтөлбөр"-т зориулж 51.1 тэрбум тайвань доллар төсөвлөсөн байна.

Үндсэн арга хэмжээ

Хөтөлбөр нь Тайванийн иргэд болон тэдний гадаадын харьяат эхнэр, нөхөрт 3000 тайвань долларын эрх бүхий эрхийн бичгийг 1000 тайвань доллараар худалдаж авах боломжийг олгосон. Эрхийн бичгийг дор дурдсанаас бусад бүх зардалд ашиглаж болно.

- Ус, цахилгааны төлбөр;
- Банк, санхүүгийн байгууллагаас авсан зээлийн үндсэн төлбөр, хүү, зээлийн картан үлдэгдэл болон бусад үйлчилгээний төлбөрийг төлөх;
- Хувьцаа, компанийн бонд, опцион, даатгал болон бусад санхүүгийн бүтээгдэхүүн худалдан авах
- Засгийн газрын торгууль, хураамж, татвар, нийгмийн даатгалын шимтгэл болон хуульд заасан бусад өр төлбөр төлөх;
- Тамхи, бараа (эсхүл үйлчилгээний) эрхийн бичиг болон бусад урьдчилгаа төлбөртэй зээл худалдаж авах;

Тайлбар

- Голчлон жижиглэн худалдаа, үйлчилгээний салбар болон бизнесийн бусад салбарууд

2. ТАТВАРЫН ДЭМЖЛЭГ ҮЗҮҮЛЭХ²³¹

Тайванийн Засгийн газар Ковид-19-ийн эсрэг хариу арга хэмжээний хүрээнд өргөн хүрээний татварын хөнгөлөлт үзүүлэх арга хэмжээг авч байна. Нөхцөл байдлаас шалтгаалан арга хэмжээний байдал өөрчлөгдөж байгаа тул 2020.09.30-ны байдлаарх мэдээллийг оруулав.

Татварын төлбөрийг хойшлуулах, эсхүл хэсэгчлэн төлөх

2020 оны 3-р сарын 25-ны өдөр Тайванийн Сангийн яам татвар төлөхөд хүндрэлтэй байгаа татвар төлөгчдөд татварын төлбөрөө хойшлуулах, эсхүл сар бүр хэсэгчлэн хувааж төлөх хүсэлт гаргах тусгай удирдамж гаргасан.

²³¹ Тайванийн Ковид-19-ийн эсрэг засгийн газар болон байгууллагуудын хэрэгжүүлж буй арга хэмжээ. <https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2020/04/taiwan-government-and-institution-measures-in-response-to-covid.html> 2021.09.04 хандсан.

Хамаарах хугацаа

Тусгай удирдамж нь 2020 оны 01-р сарын 15-наас 2021 оны 6-р сарын 30-ны хооронд төлөх татварын төлбөрт хамаарна. (Дээрх зохицуулалтын үйлчлэх хугацааг 2022 оны 6-р сарын 30-ны өдөр болгож сунгасан.)

Хамаарах татвар төлөгчид

Ковид-19-ийн улмаас татварын төлбөрийг хуульд заасан хугацаанд татвар төлөхөд бэрхшээлтэй байгаа татвар төлөгчид татварын төлбөрийн хоцроож төлсний торгуульгүйгээр 12-36 сарын хугацаанд сар бүр хэсэгчлэн төлөх хүсэлт гаргаж болно. Энэхүү хүсэлт гаргахдаа дараах нөхцөлийг хангасан байна. Үүнд:

Аж ахуйн нэгжийн хувьд:

- Холбогдох эрх бүхий байгууллагаас заасан Ковид-19 тусгай тусламж, сэргээн босголтын холбогдох журмын дагуу дэмжлэг авах эрх нь үүссэн;
- Бизнесийн орлого мэдэгдэхүйц буурсан байх. Жишээ нь: сүүлийн 6-12 сарын дундажтай харьцуулахад 2020 оны 01-р сараас хойш хоёр сарын хугацаанд барааны эргэлт 15% ба түүнээс дээш хувиар буурсан.

Хувь хүмүүсийн хувьд:

- Холбогдох эрх бүхий байгууллагаас заасан Ковид-19 тусгай тусламж, сэргээн босголтын холбогдох журмын дагуу дэмжлэг авах эрх нь үүссэн;
- Коронавируст халдвар (Ковид-19)-ийн нөхцөл байдалд нэрвэгдсэн ажил олгогчийн хэрэгжүүлж буй цалинтай, эсхүл хэсэгчилсэн цалинтай чөлөө олгох хуваарийн дагуу орон нутгийн хөдөлмөрийн асуудал хариуцсан байгууллагад урьдчилан мэдэгдсэн;
- Ковид-19-ийн улмаас амьдралын нөхцөл хүндэрсэн (Тухайлбал, цалингаа хасуулах, ажлаас халах, эсхүл сарын ажлын өдрүүд нь хоёр ба түүнээс дээш сарын хугацаанд 50%-иар цөөрсөн).

Ковид-19 цар тахалд нэрвэгдсэн аж ахуйн нэгжийн аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварыг төлөхөөс чөлөөлсөн. Үүнд:

Хувь хүний орлогын албан татвар, амины орон сууц, газрын гүйлгээний орлогын албан татвар, аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татвар, НӨАТ, бараа бүтээгдэхүүний татвар, архи, тамхины татвар, тусгайлан сонгосон бараа, үйлчилгээний татвар, байшингийн татвар, газрын албан татвар, тээврийн хэрэгслийн лицензийн татвар болон эдгээр татварын холбогдох хүү, торгууль орно.

Хамаарах хугацаа

Энэхүү шийдвэр нь 2020 оны 01-р сарын 15-наас 2021 оны 6-р сарын 30-ны хооронд төлбөл зохих ёстой аж ахуйн нэгжийн 2020 оны орлогын албан татварт хамаарна.

Хамаарах татвар төлөгчид

Дээрх шийдвэр нь дараах нөхцөлүүдийн аль нэгийг хангасан аж ахуйн нэгжүүдэд хамаарна.

- Холбогдох эрх бүхий байгууллагаас заасан Ковид-19 тусгай тусламж, сэргээн босголтын холбогдох журмын дагуу дэмжлэг авах эрх нь үүссэн;
- Бизнесийн орлого мэдэгдэхүйц буурсан байх. Жишээ нь: сүүлийн 6-12 сарын дундажтай харьцуулахад 2020 оны 1-р сараас хойш хоёр сарын хугацаанд барааны эргэлт 15% ба түүнээс дээш хувиар буурсан.

Цалингийн тодорхой зардалд зориулах зорилгоор Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварыг 200 хувиар хасах

Ковид-19-ийн нийгэм, эдийн засагт учруулж буй нөлөөг бууруулах зорилгоор 2020 оны 2-р сарын 25-нд зарласан Ковид-19-ээс урьдчилан сэргийлэх, тусламж, сэргээн босгох тухай тусгай хуулийн нэг хэсэг болгон Тайванийн Сангийн яам 2020 оны 3-р сарын 10-ны өдөр татварын тогтоол гаргасан. Уг тогтоолд компаниуд Ковид-19-д өртсөн ажилчдын цалингийн нэмэлт зардлыг татвараас хэрхэн хасах талаар зааврыг тусгажээ.

Хамаарах хугацаа

Тусгай хууль нь 2020 оны 01-р сарын 15-аас 2021 оны 6-р сарын 30 хүртэл хүчинтэй байна. (Дээрх зохицуулалтын үйлчлэх хугацааг 2022 оны 6-р сарын 30-ны өдөр болгож сунгасан.)

Холбогдох зардал

Хуулиар дараах шалтгааны аль нэгэнд хамаарах ажилчдын цалин хөлс, үйлчилгээний хөлс болон бусад тогтмол нөхөн олгохоор заасан. Үүнд:

- Эрүүл мэндийн болон, эрх бүхий байгууллагаас гаргасан хорио цээрийн дэглэм буюу тусгаарлах захиргааны актын дагуу;
- Хорио цээрийн дэглэмд байгаа болон тусгаарлагдсан хүмүүсийн гэр бүлийн хараат хүмүүсийг асран халамжлахаар бол;
- Засгийн газрын тархварын эсрэг командын төвөөс (УОК-той төстэй) тусгай заавар авсны дараа.

Бусад дэмжлэгийн арга хэмжээ

Дээрх арга хэмжээнээс гадна Тайванийн Засгийн газар Ковид-19-ийн өнөөгийн нөхцөл байдлыг харгалзан сул зогссон хугацаанд байшингийн татвар, тээврийн хэрэгслийн лицензийн татварыг түр хөнгөлөх бусад хөнгөлөлтийн бодлогыг гаргасан байна. Үүнд аж ахуйн нэгжийн үйл ажиллагааг түр зогссон хугацаанд тусгай үнэлгээний журмаар татвар төлөгчдийг НӨАТ, баяр, ёслолын татвараас хувь тэнцүүлэн чөлөөлөх зэрэг багтсан.

3. ЗЭЭЛИЙН ХӨНГӨЛӨЛТ, ХОЙШЛУУЛАЛТ, ХҮРТЭЭМЖИЙГ ӨСГӨХ**Санхүүгийн тусламж**

Төрийн банкуудын үзүүлэх гурван арга хэмжээ

1. Бодлогын зээлийн багц: Бизнес эрхлэхийн тулд ЖДҮ-ийн санхүүжилтийг дэмжих.
2. Зээлийн сунгалт: Компаниуд эсхүл хувь хүмүүс үндсэн зээлийн эргэн төлөлтийг хойшлуулах, эсхүл зээлээ сунгах хүсэлт гаргаж болно.
3. Зээлийн картын төлбөрийг хойшлуулах: Хувь хүмүүс торгууль, хүүгүйгээр картын төлбөрөө хойшлуулах хүсэлт гаргаж болно.

Төрийн банкуудын зээлийн хүүг бууруулах арга хэмжээ

- Орон сууцны зээл (бүх зээлийн хувьд): 2020.09.30-наас 0.25%-иар бага
- Хэрэглээний зээл (бүх зээлийн хувьд): 2020.09.30-наас хойш 0.25%-иар буурсан (зээлийн карт, барьцаагүй зээл, автомашины зээл орно)

Түрээс ба концессийн зохицуулалт

- Төрийн өмчийн түрээсийн төлбөрийг хойшлуулах: Ковид-19 цар тахал өвчинд нэрвэгдсэн төрийн өмчийн хэрэглэгчид 2020 оны эцэс хүртэл түрээсийн төлбөрөө хойшлуулах боломжтой.

- Түрээсийн төлбөр/роялтийн төлбөрийг хойшлуулах, Цар тахлын нөлөөнд өртсөн дэд бүтцийн төслүүдийн барилга байгууламж, ашиглалтын хугацааг сунгах: Цар тахлын нөлөөнд өртсөн дэд бүтцийн төслүүдэд хувийн хэвшлийн оролцоог дэмжих хувийн байгууллагууд түрээсийн төлбөр/роялтийн төлбөрийг хойшлуулах, төлбөрийг хэсэгчлэн төлөх, барилга, ашиглалтын хугацаа сунгах хүсэлт гаргаж болно.

4. ЭКСПОРТЫГ ТӨРӨЛЖҮҮЛЭХ, НЭМЭГДҮҮЛЭХ

Аж үйлдвэрийн гол салбарууд²³²

Хөдөө аж ахуйн салбар ДНБ-д маш бага хувийг эзэлж (албан ёсны статистикийн байгууллагын мэдээллээр 2020 онд ойролцоогоор 2%-тай тэнцэж байна), ажиллах хүчний 5% орчим нь тус салбарт ажилладаг. Тайванийн гол тариа бол будаа, чихрийн нишингэ, жимс жимсгэнэ, хүнсний ногоо юм. Тайвань нь байгалийн баялаг хязгаарлагдмал байдаг.

Хоёрдогч салбар нь ДНБ-ний 36 гаруй хувийг бүрдүүлдэг бөгөөд ажиллах хүчний 35 орчим хувийг ажиллуулдаг. Төмөр, ган, химийн бодис, машин механизм үйлдвэрлэл гэх мэт уламжлалт салбарууд аж үйлдвэрийн бүтээгдэхүүний бараг тал хувийг эзэлдэг боловч шинэ салбарууд илүү динамик байдаг. Тайвань бол хагас дамжуулагч, компьютер, гар утас нийлүүлдэг дэлхийн хамгийн том нийлүүлэгчдийн нэг юм.

Үйлчилгээний салбар нь ДНБ-ний 62.7%-ийг эзэлж, ажиллах хүчний 59.7% тус салбарт ажилладаг. Хөдөлмөр их шаарддаг томоохон үйлдвэрүүдийг зардал багатай орнууд руу үргэлжлүүлэн шилжүүлэх асуудал тулгараад буй Тайваньд илүү дэвшилтэт технологи, үйлчилгээнд суурилсан эдийн засагт шилжихийн тулд шинэлэг өөрчлөлт хийх шаардлага тулгарч байна.

Ковид-19-ийн үеийн экспорт, импортын хязгаарлалт, арга хэмжээ

Хүснэгт 14. Ковид-19-өөс шалтгаалсан экспорт, импортын хязгаарлалт, арга хэмжээ²³³

Төрөл	Бүтээгдэхүүн	Хэмжих	Худалдаанд үзүүлэх нөлөө	Хэмжилтийн байдал	Эхлэх огноо	Дуусах огноо
Тарифыг бууруулах	этилийн спирт	Химийн гаралтай этилийн спиртийн импортын татварыг түр хугацаанд бууруулах.	Чөлөөлөх	Цуцалсан	2/27/20	8/26/20
Экспортын хориг	гар ариутгагч ба ариутгагч бодис	75%-ийн спирттэй гар ариутгагч, ариутгагч бодис экспортлохыг хориглосон.	Хязгаарлах	Цуцалсан	5/1/20	6/15/20
Экспортын хориг	амны хаалт	Дотоодын хэрэгцээг хангах хүртэл эмнэлгийн хэрэгсэл, мэс заслын маск экспортлохыг хориглов	Хязгаарлах	Цуцалсан	3/24/20	6/1/20
Гэрчилгээжүүлэх шаардлага	түр гэрчилгээ	COVID-19 тахлын үед мал эмнэлгийн болон ургамлын гаралтай эрүүл мэндийн анхны гэрчилгээг танилцуулах түр хувилбарууд.	Чөлөөлөх	Цуцалсан	3/31/20	8/31/20

²³² https://santandertrade.com/en/portal/analyse-markets/taiwan/economic-outline?actualiser_id_banque=oui&id_banque=0

²³³ <https://www.macmap.org/covid19>

Тарифыг бууруулах	амны хаалт	COVID-19 тахлын улмаас маскны импортын тарифыг (7.5%-аас) түр зуур арилгаж, нэхмэл материалын 94% ба түүнээс дээш хувийн үр ашигтай шүүлтүүрийн үр ашгийг (HS 6307.90.50) хасав.	Чөлөөлөх	Цуцалсан	2/27/20	5/26/20
Зарим бүтээгдэхүүнийг импортлох зөвшөөрлийн шаардлага	эмнэлгийн амны хаалт	Эмнэлгийн маск импортлох зөвшөөрөл авахын тулд урьдчилан хүсэлт гаргах ёстой.	Хязгаарлах	Идэвхтэй	9/16/20	---
Тарифыг бууруулах	эмийн спирт	Эмийн согтууруулах ундааны орчны импортын татварыг түр хөнгөлөх.	Чөлөөлөх	Идэвхтэй	2/27/21	8/26/21

5. АЖИЛ ЭРХЛЭЛТИЙН ТҮВШИНГ ДЭЭШЛҮҮЛЭХ

Хөдөлмөрийн зах зээлийн дэмжлэг

Хөдөлмөрийн яам одоо байгаа арга хэмжээг хянаж, өргөжүүлж, хөдөлмөрийн зах зээлийн шинэ арга хэмжээг нэмж оруулав.

• Ажлын цагийг багасгах

- Сургалтын хөтөлбөр: 18,960 тайвань доллар хүртэлх сургалтын тэтгэлэг
- Хөдөлмөр эрхлэлтийн төлөвлөгөө: 11,000 тайвань доллар хүртэлх цалингийн тэтгэмж
- Шуурхай ажлын төлөвлөгөө: 12,640 тайвань доллар хүртэл цалингийн тэтгэмж

• Ажилгүйдлийн

- Ажилгүйдлийн тэтгэмж: Даатгалыг сарын дундаж цалингийн 60% хувиар
- Хүүхдүүдийн сургалтын төлбөрийн тэтгэмж /ажилгүй хүн/: Ахлах сургуулийн сургалтын төлбөрийг 6000 тайвань доллар хүртэл/ их сургууль, коллежийг 24,000 тайвань доллар хүртэл

• Байгууллагын

- Ажлын орчныг сайжруулахад зориулсан тэтгэмж: 2 сая тайвань доллар хүртэлх тэтгэмж олгох /аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн тоног төхөөрөмжийг сайжруулах чиглэлээр/
- Ажилчдын амьдралын тэнцвэрийг хангах тэтгэмж: асран хамгаалах ажил эрхлэгчдийн цагийн цалин 200,000 тайвань доллар хүртэл
- Хөдөлмөрийн даатгалын шимтгэл, тэтгэврийн шимтгэлийг хойшлуулах: торгуульгүйгээр төлбөрийг хойшлуулах
- Сургалтын хөтөлбөр: 3 сая тайвань доллар хүртэлх сургалтын хөтөлбөрийн тэтгэмж

6. БАНК, САНХҮҮГИЙН БАЙГУУЛЛАГУУДЫН ТӨЛБӨРИЙН ЧАДВАРЫГ ХАНГАХ

Арилжааны банкуудын санхүүжилтийн хоёр багц

- 100 тэрбум долларын багц (Нөлөөлөлд өртсөн бүх бизнес)
  - 10 тэрбум тайвань долларын төсөл
  - Банк 100 тэрбум тайвань долларын зээл олгох
  - Зээл ба үнэлгээний харьцаа /LTV/ харьцаа 80%~ 100%
- Хүүгийн тусламжийн багц (Зөвхөн цар тахлын нөлөөлөлд өртсөн ЖДҮ эрхлэгчдийн хувьд)
  - Өргөтгөсөн зээл
  - Бизнесийн зээл
  - Бизнесийг нөхөн сэргээх зээл

Хүснэгт 15. Арилжааны банкуудын санхүүжилтийн багц (NTD-тайвань доллар)

	100 тэрбум NTD (Баталгааны шимтгэл авахгүй)	Хүүгийн татаас	
		Зээлийн хүү	хугацаа
Сунгасан зээл	Анхны баталгааны хувь	0.81%	1 жил
		220,000 NTD хүртэл (хүсэлт бүрт)	
Бизнесийн зээл (Зөвхөн цалин ба түрээс) (ажлаас чөлөөлөөгүй нөхцөлд)	Баталгааны хувь 100%	1.845%	6 сар
		55,000 NTD хүртэл (хүсэлт бүрт)	
Бизнесийг нөхөн сэргээх зээл	Баталгааны хувь 80%~90%	0.845%	1 жил
		220,000 NTD (хүсэлт бүрт)	

4.7.ЯПОН

Ковид-19 тахлын улмаас үүссэн дэлхийн эдийн засгийн хямрал ихээхэн нөлөө үзүүлж, 2020 онд тус улсын ДНБ -4.8% хүртэл буурчээ.²³⁴ Энэхүү уналтад нөлөөлсөн гол хүчин зүйлүүдийн нэг нь дотоодын хэрэглээ огцом буурсан явдал гэж үзэж байна. Японы Засгийн газраас **1 их наяд орчим ам.доллартай** тэнцэх төсөв бүхий **Эдийн засгийг эрчимжүүлэх багц хуулийг** баталсан бөгөөд энэ нь Японы ДНБ-ний 20 гаруй хувьтай тэнцэж байгаа нь 2008 оны санхүүгийн хямралын үед авч хэрэгжүүлсэн хөшүүргийн багцаас хоёр дахин их юм.

Япон улсад Ковид-19 тахлын улмаас эдийн засгийн идэвхжил мэдэгдэхүйц буурч, улсын санхүү суларч8 ОУВС-гийн 2021 оны 4-р сарын шинэчилсэн тооцоогоор 2020 онд улсын өр ДНБ-ний 256.2%-д хүрсэн байна.

Түүнчлэн, нийгмийн зардал нэмэгдэхийн хэрээр хямралын нөлөөг намжаах арга хэмжээний улмаас засгийн газрын алдагдал харьцангуй өссөн байна. Японы төсвийн алдагдал 2020 онд -11.3% байсан бол 2021 онд -8.5%, 2022 онд -3.6% болж буурах төлөвтэй байна.

Японы Ерөнхий сайд Ёшихидэ Суга 2020 оны 12 -р сард Японы эдийн засгийг эрчимжүүлэх шинэ төлөвлөгөөг зарласан. 73.6 их наяд иений (708 тэрбум доллар) багцад 2050 он гэхэд нүүрстөрөгчийн саармагжуулалтыг дэмжихэд 19.2 тэрбум доллар, тоон хувиргалтыг хурдасгахад 9.6 тэрбум доллар, тахлын улмаас худалдааны цагаа богиносгосон зоогийн газруудыг дэмжихэд 14.4 тэрбум долларын татаас өгөхөөр төлөвлөсөн байна.

²³⁴ <https://santandertrade.com/en/portal/analyse-markets/japan/economic-political-outline>

Түүнчлэн тэтгэвэр тэтгэмж, эрүүл мэндийн үйлчилгээнд зарцуулах зардлаа үргэлжлүүлэн өсгөх хандлагатай байна.

Эдийн засгийг сэргээх төлөвлөгөөний тойм

Сэргээх төлөвлөгөө:²³⁵ Ковид-19-ийг даван туулах эдийн засгийн яаралтай арга хэмжээ

Төсөв: 234.2 их наяд иен

Мэдэгдэл: 2021 оны 4-р сарын 20 (1 -р багц), 2021 оны 5-р сарын 27 (2 -р багц)

Үндсэн чиглэл: аялал жуулчлал, тээвэр, хувийн бизнес гэх мэт.

Япон Улсад²³⁶ 2020 оны 01 дүгээр сарын 16-ны өдөр дотоодын анхны халдварын тохиолдолд батлагдсанаас хойш гаднаас халдварт өвчин дамжин орж ирэхээс сэргийлэх талаар анхааран ажиллаж, хилийн хорио цээрийн хяналт шалгалтыг улам сайжруулах, Халдварт өвчин судлалын үндэсний төвд хийж буй шинжилгээг Бүс нутгийн ариун цэвэр, эрүүл ахуй судлалын төвд хийх боломжоор хангах, иргэдийг хурдан шуурхай үнэн зөв мэдээллээр хангах зэргээр дотоодод халдвар тархахаас сэргийлэн ажиллахыг Ерөнхий сайд Шинзо Абэ холбогдох сайдуудад үүрэг болгосон.

Засгийн газраас 2020 оны 02 дугаар сарын 13-нд шинэ хэлбэрийн короновирусын эсрэг хэрэгжүүлэх анхдугаар арга хэмжээг тогтоож, нийт 15 тэрбум 300 сая иен зарцуулахаар шийдвэрлэж, эх орондоо буцаж ирэгсдэд 3 тэрбум иенийн тусламж үзүүлэх, дотоодод халдварлах эрсдэлийн эсрэг 6 тэрбум 500 сая иен, хилийн хорио цээрийн шалгалтыг сайжруулахад 3 тэрбум 400 сая иен зарцуулах зэрэг арга хэмжээ авчээ.

Улмаар Хорио цээрийн хуулийн 34 дүгээр зүйлд халдварт өвчний төрөлд тооцох Япон Улсын Засгийн газрын тогтоол (2020 оны Засгийн газрын 28 дугаар тогтоол) болон Хорио цээрийн хуулийг хэрэгжүүлэх тогтоолд өөрчлөлт оруулах тухай Засгийн газрын тогтоол (2020 оны Засгийн газрын 29 дүгээр тогтоол)-д тулгуурлан шинэ төрлийн короновирусын халдвар тээгчийг Япон Улсад нэвтрүүлэхээс урьдчилан сэргийлэх үүднээс Хорио цээрийн хуульд заасны дагуу хил нэвтрэх үед өвчний сэжигтэй болон шинж тэмдэг илрээгүй өвчин тээгчийг ч мөн адил шинэ төрлийн короновирусын халдварт өвчтөнд тооцохоор заасан байна.

02 дугаар сарын 25-ны өдөр Засгийн газраас Шинэ төрлийн коронавирус өвчний эсрэг авах арга хэмжээний үндсэн бодлогыг баталж, үйлдвэр, аж ахуйн газрууд халуурах зэрэг шинж тэмдэг илэрч буй ажилчдыг амрах, ажилчдыг нийтээр ажиллуулалгүй цагийн хуваарийн дагуу ээлжээр ажиллуулах, шаардлагагүй бол олон нийтийн үйл ажиллагааг зохион байгуулахгүй байх арга хэмжээг шат дараалан хэрэгжүүлсэн байна. Ерөнхий сайд Абэ улс даяар бага, дунд, ахлах, тусгай сургуулиудыг 3 дугаар сарын 2-ны өдрөөс хаврын амралт хүртэл амраахаар шийдвэрлэсэн. Мөн “Дэлхийн эдийн засгийн хандлагыг анхааралтай ажиглаж, түүнд зохицуулж эдийн засаг, төсвийн бодлогыг хэрэгжүүлнэ” хэмээн мэдэгдэв. Засгийн газрын хуралдааны шийдвэрээр шинэ төрлийн коронавирус нь БНХАУ-аас гадна дэлхийн бусад улс орнуудад хурдацтай тархаж буй нөхцөл байдлын улмаас хилийн хяналт шалгалтыг улам чангатгах арга хэмжээг Япон улсын Засгийн газар холбогдох яам, тамгын газруудтай хамтран хэрэгжүүлэхээр болов.

Японы Төв банк 3 дугаар сарын 16-ны өдөр яаралтай хуралдаж, нэмэлт санхүүжилтийн бодлогыг хэрэгжүүлэхээр шийдвэрлэв. Үүнд, Биржийн арилжааны санд (ETF) жилд 6 их наяд иенийг худалдан авдаг байсныг 12 их наяд иен болгон өсгөх нэмэлт санхүүжилт

²³⁵ <https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2020/04/japan-government-and-institution-measures-in-response-to-covid.html>

²³⁶ Монгол Улсын Шинжлэх Ухааны Академийн Олон улсын харилцааны хүрээлэн Судалгаа, мэдээ 2020

хийхээр тогтов. Шинэ төрлийн корона вирусийн тархалтын улмаас эдийн засаг, банк санхүүгийн зах зээлд хямрал үргэлжлэх хугацаанд, хангалттай хөрөнгө нийлүүлэх болон санхүүгийн зах зээлийн тогтвортой байдлыг хангахын тулд корпорацын бонд болон аж ахуйн нэгжийн барьцаагүй өрийн бичгийг худалдаж авахад зориулсан хөрөнгийн хэмжээг нэмэгдүүлж, аж ахуйн нэгжийн эргэлтийн хөрөнгөд дэмжлэг үзүүлэх үйл ажиллагааг нэвтрүүлэхээр шийдвэрлэжээ.

3 дугаар сарын 24-ний өдөр Олон Улсын Олимпын Хорооноос Токиогийн Олимпын наадмыг 1 жилээр хойшлуулах шийдвэр гаргахтай зэрэгцэн Япон улсын Хууль зүйн яамнаас улсын хилээр нэвтрүүлэхээс татгалзсан бүс нутгуудын жагсаалтыг нэмэлтээр баталж, Хорио цээрийн хяналт шалгалтыг чангатгах тухай (Эрүүл мэнд, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яам), Визний хязгаарлалт (Гадаад хэргийн яам) хийх ажлыг холбогдох яамд зохион байгуулан ажиллажээ. Засгийн газар болон мэргэжлийн байгууллагын хуралдаанаар халдварын тохиолдлын тоо 2, 3 хоногийн хугацаанд маш хурдацтайгаар тархах эрсдэлтэйг таамаглаж, тийм нөхцөл байдалд Токио, Осака зэрэг халдварын тархалт өндөр байгаа хотууд, бүс нутагт сургуулиудыг нийтээр амраахаар шийдвэрлэх зэрэг арга хэмжээг авахаар тогтов. Ерөнхий сайд Абэ, 4 дүгээр сарын 07-ноос 5 дугаар сарын 06-ны хооронд 1 сарын хугацаатай Сайтама, Чиба, Токио, Канагава, Осака, Хёого, Фукуока гэсэн 7 мужид Онцгой байдал зарлан энэ хурдаар бол сарын дараа 80,000 хүн халдвар авах магадлалтай", "хүмүүс хоорондын харилцааг 70-80% бууруулж чадвал халдвар авсан хүмүүс 2 долоо хоногийн дараа дээд цэгт хүрч түүнээс хойш халдварын тоо буурах болно", "Зөв мэдээлэлд үндэслэсэн болгоомжтой арга хэмжээ авах" хэрэгтэй, энэ удаад "дайны дараах хамгийн том хямралыг даван туулах" шаардлагатай Япон Улс нүүр тулж буй талаар мэдэгдэв. Үүний зэрэгцээгээр бизнесийн үйл ажиллагаанд 108 их наяд иен, төсвийн зардалд 39.5 их наяд иений эдийн засгийн яаралтай арга хэмжээ авахаар шийдвэрлэснээ зарласан юм.

Улмаар Засгийн газрын хуралдаанаар “Шинэ коронавирусийн халдварын эсрэг хэрэгжүүлэх эдийн засгийн яаралтай арга хэмжээ” хэмээх бодлогын баримт бичгийг батлав. Үүнд, Халдвар тархахаас урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ авах, эх орондоо эргэн ирж буй иргэдийг хүлээн авах тогтолцоог сайжруулах, эмнэлгийн тусламж үйлчилгээ, эмчилгээний эм болон вакциныг судалгаа туршилтаар гаргаж үйлдвэрлэлд нэвтрүүлэх үйл ажиллагааг хурдавчлах, жижиг дунд үйлдвэрийг дэмжих, ажлын байрыг хадгалах талаар дэмжлэг үзүүлэх, дэмжлэг үзүүлэх шаардлагатай айл өрх, иргэдийг дэмжих, татварын талаар уян хатан бодлого хэрэгжүүлэх, халдвар тархаж буй орнуудад яаралтай тусламж үзүүлэхэд оруулсан хувь нэмэр зэрэг олон улсын хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх гэх мэт өргөн хүрээтэй үйл ажиллагааг явуулахаар тогтоод байна. Коронавирусийн шинэ халдварын эсрэг авах арга хэмжээг чангатгах зорилгоор Засгийн газар томуугийн эсрэг тусгай арга хэмжээний тухай хуулийг баталсан бөгөөд 2-р сарын Рэйвагийн 3-р жил буюу 2021 оны 2-р сарын 13-ны өдрөөс хүчин төгөлдөр болсон.

Гол арга хэмжээ

Эдийн засгийн арга хэмжээний үндсэн ойлголтууд

Төрөл бүрийн арга хэмжээг стратегийн дагуу хэрэгжүүлэх хугацааг харгалзан хоёр үе шаттайгаар тогтоосон.

- Эхний үе шат "Яаралтай тусламжийн үе шат" нь халдварын төгсгөл хүртэл үргэлжилнэ.

- Хоёрдахь үе шат "V хэлбэрийн нөхөн сэргээх үе шат" нь халдварт өвчин дууссаны дараа эрэлт хэрэгцээг өдөөж, нийгмийн бүтцийн өөрчлөлтийг сайжруулах замаар идэвхтэй сэргэлтийг хангах үе шат юм.
Засгийн газар шаардлагатай үед шийдвэртэй арга хэмжээ авч, Ковид-19-ийн тархалт, түүний эдийн засаг, өдөр тутмын амьдралд үзүүлэх нөлөөг сайтар хянах.

Яаралтай тусламжийн үе шатны гол арга хэмжээ

- Засгийн газар Ковид-19-ийн халдварын дараа эдийн засгаа сэргээх найдвартай суурийг бий болгохын тулд ажил эрхлэлт, бизнес, өдөр тутмын амьдралд нь дэмжлэг үзүүлэх.
- Халдвар тархахаас урьдчилан сэргийлэх, эмчилгээний зориулалттай бүтцийг бий болгох, эм бэлдмэлийг хөгжүүлэх арга хэмжээ:
  - Ажил эрхлэлтийг хамгаалах, бизнесийг тогтвортой байлгах.
  - Өрхүүдэд үзүүлэх яаралтай тусламж: Япон улсын бүх оршин суугчдад бэлэн мөнгө олгох, Хүүхдийн арван мянган иен дээр нэмэлт мөнгө, хүндрэлтэй өрхүүдэд яаралтай бичил зээл олгох, бага орлоготой өрхийн түрээсийн дэмжлэгийг нэмэгдүүлэх, нийгмийн даатгалын шимтгэлийг бууруулах, чөлөөлөх гэх мэт.
  - ЖДҮ эрхлэгчдэд үзүүлэх яаралтай тусламж гэх мэт: ЖДҮ эрхлэгчид болон хувиараа бизнес эрхлэгчдэд бэлэн мөнгө өгөх, ЖДҮ эрхлэгчдэд барьцааны зээл өгөхгүй байх, Орон нутгийн өмчийн татварыг бууруулах, чөлөөлөх гэх мэт.

V хэлбэрийн нөхөн сэргээх үе шатны гол арга хэмжээ

- Нөлөөлөлд өртсөн салбаруудын хэрэглээ, түүнчлэн дижиталчлал, алслагдсан технологийг ашиглах зэрэг ирээдүйд хийх хөрөнгө оруулалтыг идэвхжүүлснээр хүчирхэг сэргэлтэд хүрэх үе шат.
- Дараагийн үе шат болох төр, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагаагаар дамжуулан эдийн засгийн үйл ажиллагааг сэргээх;
  - Аялал жуулчлал, тээвэр, хүнс, зугаа цэнгээний бизнес гэх мэт нөлөөлөлд өртсөн салбаруудыг дэмжих: холбогдох хэрэглээний зардлыг үнийн хөнгөлөлт, ваучер, онооны шагнал гэх мэт хэлбэрээр урамшуулах.
  - Бүс нутгийн эдийн засгийг идэвхжүүлэх: Хөдөө аж ахуй, ой, загасны аж ахуйг дэмжих, дотоодын аялал жуулчлалыг стратегийн үе шаттай идэвхжүүлэх гэх мэт.
- Эдийн засгийн бүтцийг илүү уян хатан болгох
  - Нийлүүлэлтийн уян хатан байдлыг нэмэгдүүлэх;
  - Хилийн чанад дахь бизнесийг хөнгөвчлөх, хөдөө аж ахуй, ойн аж ахуй, загас загасан бүтээгдэхүүн, хүнсний бүтээгдэхүүний экспорт, дотоодын үйлдвэрлэлийн чадавхыг бэхжүүлэх;
  - Алсын технологийг ашиглан дижитал хувиргалтыг хурдасгах;
  - Төсвийн хөрөнгө оруулалт.

Татварын асуудлаар авч буй арга хэмжээ ²³⁷

Засгийн газрын төсвийн урамшууллын зардал нь цар тахлын дэгдэлтийн эдийн засгийн нөлөөллийг зөөлрүүлэх гол хэрэгсэл болно. Засгийн газар эрүүл мэндийн хямралд өртсөн ажлын байрыг хадгалахын тулд татаасаа мэдэгдэхүйц өргөжүүлж байна.

²³⁷ <https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2020/04/japan-government-and-institution-measures-in-response-to-covid.html>

Бүртгүүлэх/төлбөрийн эцсийн хугацааг сунгах

Автомат банкны шилжүүлэг ашигладаг татвар төлөгчдийн 2019 оны татварын тайланг төлөх хугацааг дараах байдлаар сунгана.

- Хувь хүний орлогын албан татвар, сэргээн босголтын орлогын албан татвар төлөх хугацаа 2020 оны 5-р сарын 15.
- Хувь хүний хэрэглээний татвар, орон нутгийн хэрэглээний татвар төлөх хугацааг 2020 оны 5-р сарын 19.
- Хэрэглээний татвар төлөгчдийн төлбөр төлөх хугацаа нь 2020 оны 5-р сарын 19-ний өдөр.

2020 оны 4-р сарын 30-ны өдөр Коронавирусийн (COVID-19) тахлын эсрэг татвар, эдийн засгийн арга хэмжээг багтаасан хууль баталсан бөгөөд дараах татварын хөнгөлөлт үзүүлнэ. Үүнд:

- Тухайн хугацаанд татвар төлөгчийн орлого 20 хувиар буурсан бол 2020 оны 02-р сарын 01-ээс 2021 оны 01-р сарын 31-ний хооронд татварын нэг жилийн хөнгөлөлттэй хугацаа өгөх;
- Татварын алдагдлыг буцаах замаар татварын буцаан олголтыг 1 тэрбум иенээс бага хөрөнгөтэй компаниудад олгох (100 сая иенээс бага).
- Жижиг, дунд компаниудын хөрөнгө оруулалтын татварыг бууруулах.
- Цар тахлын улмаас цуцлагдсан соёл, урлаг, спортын арга хэмжээнд оролцохдоо төлсөн мөнгөө буцаан авах хүсэлтээ гаргасан тохиолдолд буцаан олгох;
- Орон сууцны зээлд хамрагдах тусгай хөнгөлөлтийн шаардлагыг харгалзан үзэх;
- Хэрэглээний татварын тусгай дүрмүүд тогтоох;
- Төрийн болон хувийн санхүүгийн байгууллагуудтай байгуулсан гэрээг татвараас чөлөөлөх;
- Орон нутгийн татварын хөнгөлөлтийн арга хэмжээнүүд (тухайлбал, татвар хураах хөнгөлөлтийн хугацаа, жижиг, дунд аж ахуйн нэгжийн өмчлөлд байгаа зарим эд хөрөнгийн үл хөдлөх хөрөнгийн татварыг бууруулах гэх мэт) байдаг.

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

- A Statistical Analysis of Impact of COVID19 on the Global Economy and Stock Index Returns, 2021 <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7796698/>> хандсан 2021.09.08
- Baldwin R., Weder di Mauro B. Economics in the time of COVID-19 // VoxEU.org eBook, CEPR Press, 2020. <<https://voxeu.org/article/economics-time-covid-19-new-ebook.>>
- BIS Working Papers No 959, Macroeconomic effects of Covid-19: a mid-term review, August 2021, <<https://www.bis.org/publ/work959.pdf>> хандсан 2021.09.08
- Center for disease control and prevention, <<https://www.cdc.gov>> хандсан 2021.09.08
- Davide Furceri, Prakash Loungani, Jonathan D. Ostry, How Pandemics Leave the Poor Even Farther Behind, MAY 11, 2020 <<https://blogs.imf.org/2020/05/11/how-pandemics-leave-the-poor-even-farther-behind/>> хандсан 2021.09.07
- Global Economic Effects of COVID-19, Congressional research service, Updated July 9, 2021 <<https://sgp.fas.org/crs/row/R46270.pdf>> хандсан 2021.09.08
- Government support and the COVID-19 pandemic, Version 14 April 2020, <<https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/government-support-and-the-covid-19-pandemic-cb8ca170/>> хандсан 2021.09.07
- IMF, (2021), World Economic Outlook, <<https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2021/03/23/world-economic-outlook-april-2021>> хандсан 2021.09.08
- L.D. Sanginova, Measures of the government financial support: rules, experience and efficiency increasing, Управленческие науки в современном мире, Сборник докладов Восьмой Международной научно-практической конференции. Санкт-Петербург, 2021
- M. Szmigiera, Impact of the coronavirus pandemic on the global economy - Statistics & Facts
- OECD (2021), OECD Employment Outlook 2021. <<https://www.oecd.org/employment-outlook/>> хандсан 2021.09.08
- Supporting people and companies to deal with the COVID-19 virus. OECD, 2020. <<http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/supporting-people-and-companies-to-deal-with-the-covid-19-virus-options-for-an-immediate-employment-and-social-policy-response-d33dffe6/>> хандсан 2021.09.08
- Европын Комиссын цахим хуудас, <https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/recovery-coronavirus/recovery-and-resilience-facility_en> хандсан 2021.09.08
- Европын Комиссын цахим хуудас, Европын Эдийн засгийг сэргээх, тогтворжуулах сангийн талаар, <<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-recovery-plan/>> Европын Комиссын цахим хуудас, хандсан 2021.09.08
- Место ЕАЭС в мире стратегических изменений: сценарий «Собственный центр силы» на основе научно-технологического прорыва - долгосрочный ответ на вызовы глобального экономического кризиса, вызванного пандемией, АНАЛИТИЧЕСКИЙ ДОКЛАД, Москва, октябрь 2020, <<https://eec.eaeunion.org/upload/medialibrary/f98/Doklad-Mesto-EAES-v-mire.pdf>> хандсан 2021.09.08
- Монгол Улсын Гадаад харилцааны яам, <<http://mfa.gov.mn/монгол-улс-евразийн-эдийн-засгийн-хол>> хандсан 2021.09.08
- "Деньги". Приложение №11 от 23.04.2020, стр.16, <<https://www.kommersant.ru/doc/4307954>> хандсан 2021.09.08
- О мерах по преодолению кризисных процессов в экономике России. – М.: Издание Государственной Думы, 2015. – 320 <<http://duma.gov.ru/media/files/Rx9q8OtxoYAibYrJ5VDmteeAu6Aeugj.pdf>> хандсан 2021.09.06
- Распоряжение Евразийского межправительственного совета 10 апреля 2020 года № 6 «О предпринимаемых в рамках Евразийского экономического союза мерах, направленных на обеспечение экономической стабильности в условиях развития пандемии коронавирусной инфекции COVID-19», <https://docs.eaeunion.org/docs/ru-ru/01425377/ico_16042020_6> хандсан 2021.09.06

- <https://documents1.worldbank.org/curated/en/295991586526445673/pdf/The-Potential-Impact-of-COVID-19-on-GDP-and-Trade-A-Preliminary-Assessment.pdf>
- <https://www.google.com/search?Q=channels+of+corona+impact+on+economy>
- <https://www.cgdev.org/blog/economic-impact-covid-19-low-and-middle-income-countries>
- <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/pa.2430>
- Коронавирусийн халдварт /Ковид-19/ цар тахлаас урьдчилан сэргийлэх, тэмцэх, нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах чиглэлээр эрх бүхий байгууллагуудаас гаргасан шийдвэрийн талаарх мэдээлэл лавлагаа, УИХ-ын ТГ-ын Парламентын судалгааны хүрээлэн, 2020
- [Mongolia-Economic-Update-From-Relief-to-Recovery \(1\).pdf](#)
- Монгол Улсын эдийн засгийн тойм “Тусламж дэмжлэгээс сэргэлт өөд”, дэлхийн банкны тайлан, 2021 оны 2-р сар
- <https://www.legalinfo.mn/annex/details/11611?Lawid=16094>
- Монгол Улсын эдийн засгийн тойм, 2021, 2-р сар.
- https://mof.gov.mn/files/uploads/article/_%D0%B6%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D0%BD_%D1%82%D0%BE%D0%B9%D0%BC_%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%BB%D1%86%D1%83%D0%BB%D0%B3%D0%B0_08132021.pdf
- Сангийн яам (mof.gov.mn)

АНУ

- American Rescue Plan
- <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/legislation/2021/01/20/president-biden-announces-american-rescue-plan/>
- American Rescue Plan summary
- <https://www.hklaw.com/media/files/insights/publications/2021/03/americanrescueplankeyprovisions.pdf?la=en>
- American Jobs Plan summary
- <https://www.naco.org/resources/featured/naco-executive-summary-american-jobs-plan>
- American Family Plan American-Families-Plan-Fact-Sheet-FINAL.pdf (whitehouse.gov)
- Clean energy plan
- FACT SHEET: President Biden Sets 2030 Greenhouse Gas Pollution Reduction Target Aimed at Creating Good-Paying Union Jobs and Securing U.S. Leadership on Clean Energy Technologies | The White House
- US Covid-19 Stimulus and Relief
- <https://www.investopedia.com/government-stimulus-efforts-to-fight-the-covid-19-crisis-4799723>
- Economic Indicator <https://tradingeconomics.com/united-states/indicators>
- Covid-19 Economic Relief Bill
- <https://www.ncsl.org/ncsl-in-dc/publications-and-resources/covid-19-economic-relief-bill-stimulus.aspx>
- The Coronavirus Aid, Relief, and Economic Security Act (CARES)
- <https://www.ncsl.org/ncsl-in-dc/publications-and-resources/coronavirus-stimulus-bill-states.aspx>
- Families First Coronavirus Response Act
- https://www.ncsl.org/documents/statefed/Corona_Virus_FYI_032020.pdf

БНХАУ

- Ковид-19 Олон улсын нөхцөл байдал, цорилт үр дагавар, хандлага 2020
- Цар тахлын үед дэлхийн улс орнуудын Засгийн газраас эдийн засгаа сэргээх, мөнгө болон санхүүгийн бодлогын хүрээнд авсан арга хэмжээ Э.Эрдэнэчимэг 2020
- <https://www.worldometers.info/coronavirus/country/china/>
- <https://qz.com/1839062/china-gdp-contracts-6-8-percent-in-first-quarter-due-to-coronavirus/>
- <https://tradingeconomics.com/>
- China's Economy: Recovery and Rebalancing Chris Kashlis, CFA March 2021
- <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19>

ХБНГУ

- <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19#G>
- <https://www.worldometers.info/world-population/germany-population/>
- <https://www.worldometers.info/coronavirus/country/germany/>
- <https://tradingeconomics.com/>
- <https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2020-11-24/germany-amendments-to-infectious-diseases-protection-act-enter-into-force/>
- <https://www.jonesday.com/en/insights/2020/04/act-to-mitigate-the-consequences-of-the-covid19-pandemic-under-germanys-civil-insolvency-and-criminal-procedure-law-of-2>
- <https://perma.cc/L4S4-N7MB>
- <https://www.ibanet.org/article/6AC928DD-58FB-4A55-822B-F0FE5F277F2F>
- <https://www.ibanet.org/article/6AC928DD-58FB-4A55-822B-F0FE5F277F2F>
- <https://www.jonesday.com/en/insights/2020/04/act-to-mitigate-the-consequences-of-the-covid19-pandemic-under-germanys-civil-insolvency-and-criminal-procedure-law-of-2>
- https://ec.europa.eu/info/system/files/germany-recovery-resilience-factsheet_en.pdf
- <https://www.imf.org/en/News/Articles/2021/07/13/na071521-beyond-the-pandemic-five-charts-on-germanys-economic-recovery-plan>

ОХУ

- Коронавирусийн халдварын тохиолдлын үзүүлэлтүүд.
- https://www.worldometers.info/coronavirus/?utm_campaign=homeAdvegas1?#countries хандсан 2021.09.07
- Макро эдийн засгийн үзүүлэлтүүд. <https://tradingeconomics.com/> хандсан 2021.09.07
- Aganbegyan, A. G., Klepach, A. N., Porfiryev, B. N., Uzyakov, M. N., & Shirov, A. A. (2020). Post-pandemic recovery: The Russian economy and the transition to sustainable social and economic development. *Studies on Russian Economic Development*, 31(6), 599-605.
- International monetary fund. Policy responses to COVID-19.
- <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19#R> хандсан 2021.09.07
- Засгийн газрын тогтоолын мэдээ. <http://government.ru/news/42992/> хандсан 2021.09.08
- Засгийн газрын тогтоолын мэдээ <http://government.ru/news/42980/> хандсан 2021.09.08
- Засгийн газрын тогтоолын мэдээ <http://government.ru/news/42925/> хандсан 2021.09.08
- Засгийн газрын тогтоолын мэдээ <http://government.ru/news/42949/> хандсан 2021.09.08

Ирланд

- The Health (Preservation and Protection and other Emergency Measures in the Public Interest) Act 2020 <http://www.irishstatutebook.ie/eli/2020/act/1/enacted/en/html>
- The Emergency Measures in the Public Interest (Covid-19) Act 2020
- <http://www.irishstatutebook.ie/eli/2020/act/2/enacted/en/html>
- The Microenterprise Loan Fund (Amendment) Act 2020
- <http://www.irishstatutebook.ie/eli/2020/act/3/enacted/en/html>
- The Financial Provisions (Covid-19) Act 2020
- <http://www.irishstatutebook.ie/eli/2020/act/4/enacted/en/html>
- The Credit Guarantee (Amendment) Act 2020
- <http://www.irishstatutebook.ie/eli/2020/act/5/enacted/en/html>
- The Residential Tenancies and Valuation Act 2020
- <http://www.irishstatutebook.ie/eli/2020/act/7/enacted/en/html>
- The Financial Provisions (Covid-19) (No. 2) Act
- <http://www.irishstatutebook.ie/eli/2020/act/8/enacted/en/html>
- The Companies (Miscellaneous Provisions) (Covid-19) Act 2020
- <http://www.irishstatutebook.ie/eli/2020/act/9/enacted/en/html>
- The Social Welfare (Covid-19) (Amendment) Act 2020
- <http://www.irishstatutebook.ie/eli/2020/act/12/enacted/en/html>
- The Finance (Miscellaneous Provisions) Act 2020
- <http://www.irishstatutebook.ie/eli/2020/act/25/enacted/en/print.html>

- The Planning and Development and Residential Tenancies Act 2020
- <https://oxcon.oup.com/view/10.1093/law-occ19/law-occ19-e19#law-occ19-e19-note-11>
- National Development Plan
- <https://www.gov.ie/en/policy-information/07e507-national-development-plan-2018-2027/>
- Economic Recovery Plan
- file:///Users/uurtsaikh/Downloads/136523_03f31f12-10eb-4912-86b2-5b9af6aed667.pdf
- Ensuring Sustainable Public Finance <https://www.gov.ie/en/publication/d4dcc-sustainable-public-finances/>
- Pathways to Work 2021-2025 <https://www.gov.ie/en/publication/90e59-pillar-2-helping-people-back-into-work/>
- Rebuilding Sustainable Enterprises <https://www.gov.ie/ga/foilsuichan/d28d9-pillar-3-re-building-sustainable-enterprises/>

Тайвань

- Дэлхийн статистикийн мэдээ. <https://www.worldometers.info/coronavirus/country/taiwan/> 2021.09.04-нд хандсан.
- *World Economic Outlook Database, April 2021*, https://santandertrade.com/en/portal/analyse-markets/taiwan/economic-outline?actualiser_id_banque=oui&id_banque=0
- Дэлхийн банк. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG> 2020 оны ДНБ, улс орнуудаар
- Тайваний эдийн засгийн тойм https://santandertrade.com/en/portal/analyse-markets/taiwan/economic-outline?actualiser_id_banque=oui&id_banque=0 2021.09.04-нд хандсан.
- Тайваний үндсэн хууль 1947.01.01 <https://law.moj.gov.tw/ENG/LawClass/LawAll.aspx?pcode=A0000001>
- Тайваны Ковид-19 ийн эсрэг тэмцэл: Үндсэн хууль, хууль тогтоомж, Вэн Чен Чан, 2020.02.21 <https://verfassungsblog.de/taiwans-fight-against-covid-19-constitutionalism-laws-and-the-global-pandemic/>